

GEWELD TEGEN SEKSWERKERS.

ERVARINGEN IN DE GEMEENTE TILBURG

**AVANS EXPERTISECENTRUM
VEILIGHEID**

RAPPORT

Geweld tegen sekswerkers

- Ervaringen in de gemeente Tilburg -

Colofon

datum	17 september 2021
auteurs	Maria Kennis, Lenke Balogh, Karlijn Juncker & Janine Janssen
© 2021	Avans Hogeschool – Expertisecentrum Veiligheid Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorwoord

Zo'n drie jaar geleden ging ik me bezighouden met het beleidsterrein Prostitutie. Het Prostitutiebeleid van de gemeente Tilburg stamde uit 2000 en onze burgemeester was van mening dat het weleens opgeschud moest worden. Ik ging ermee aan de slag, blanco en nietsvermoedend waar me dit zou brengen. Gaandeweg ontdekte ik dat niet alle sekswerkers slachtoffer waren, maar mooie en krachtige vrouwen en mannen die een legaal beroep uitoefenen en daar trots op zijn. Maar ik zag ook het stigma dat er op sekswerk rust en tot welke lastige maatschappelijke positie dit kan leiden. Ik las en hoorde verhalen over sekswerkers die slachtoffer werden van geweld en geen aangifte gingen doen. Of die wel aangifte deden, maar zich niet gehoord voelden.

Inmiddels hebben we in de gemeente Tilburg alweer tweeënhalf jaar een nieuw Prostitutiebeleid, dat unaniem is aangenomen door onze gemeenteraad en waarbij onze burgemeester en wethouder zeer zijn betrokken. We willen de maatschappelijke positie van sekswerkers verbeteren en misstanden en geweld tegengaan. Samen met de Klankbordgroep Seksworks zetten we stappen. Soms meteen de goede en soms struikelen we over onze eigen veters. Maar dan staan we weer op en gaan weer verder, want we houden voor ogen dat we alleen samen het verschil kunnen maken. Het rapport dat voor u ligt, is weer een belangrijke stap om tot versterking van de seksbranche te komen. Het tegengaan van geweld tegen sekswerkers kan alleen als we met elkaar het probleem onder ogen zien, erkennen en met elkaar samenwerken om tot verandering te komen. Het rapport biedt handvatten die we niet alleen in de gemeente Tilburg kunnen gebruiken, maar die ook voor andere gemeenten bruikbaar zijn.

Ik wil het onderzoeksteam onder leiding van Janine Janssen van harte danken voor het harde werk, dat door alle Coronamaatregelen en lockdowns extra werd bemoeilijkt. Ook een woord van dank voor de professionals die aan het onderzoek hebben meegewerkt en aan Elze Aalbers en Anna Linmans van het Ministerie van Justitie en Veiligheid die zich hebben ingespannen om dit onderzoek mogelijk te maken. Maar de grootste dank ben ik verschuldigd aan de sekswerkers en de exploitant die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. Zij hebben zich heel kwetsbaar op durven stellen en veel inzichten gegeven. Om het vertrouwen dat ze hiermee uitspreken niet te beschamen, zijn we het aan hen verplicht om met elkaar het geweld tegen sekswerkers uit te bannen. Werk aan de winkel!

Hadeline Vorselaars-Rietbergen
Specialist Veiligheid gemeente Tilburg
september 2021

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1 Aanleiding van het onderzoek	10
1.1 Onderzoek PROUD en Soa Aids Nederland	10
1.2 Vraag van de gemeente Tilburg	10
1.3 Centrale vraag en deelvragen in dit onderzoek	11
1.4 Opbouw van het rapport	12
2 Lessen over geweld tegen sekswerkers uit de literatuur	14
2.1 Hoe is de literatuur doorzocht?	14
2.2 Resultaten uit de literatuur	14
2.2.1 Soorten sekswerk en vormen van geweld	14
2.2.1 Factoren die samenhangen met de kans op geweld	20
2.2.2 Verhogen van de aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie van sekswerkers	24
2.2.3 Vergroten van de bereidheid om contact te zoeken met hulpverlening	25
3 Sekswerkers, exploitanten en professionals in beeld	27
3.1 Selectie en werving sekswerkers en exploitanten	27
3.1.1 Selectiecriteria	27
3.1.2 Werving	27
3.1.3 Selectiebias	29
3.2 Uitvoering interviews sekswerkers en exploitant	31
3.3 Achtergronden van respondenten uit het sekswerk	33
3.3.1 Sekswerkers	33
3.3.2 Exploitant	34
3.4 Selectie en werving professionals	34
3.4.1 Selectie en werving	34
3.4.2 Uitvoering interviews	34
3.4.3 Respondenten groepsinterview professionals	35
4 Sekswerkers en een exploitant aan het woord	36
4.1 Sekswerkers aan het woord	36
4.1.1 Ervaringen met geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag	36
4.1.1.1 Fysiek geweld	36
4.1.1.2 Seksueel geweld	37
4.1.1.3 Financieel/economisch geweld	39
4.1.1.4 Emotioneel geweld	41
4.1.2 Weerbaarheid tegen geweld en grensoverschrijdend gedrag	43
4.1.2.1 Wat verstaan de respondenten onder weerbaarheid?	43
4.1.2.2 Ontwikkeling van deze weerbaarheid	45
4.1.2.3 Weerbaarheid in het werk	47
4.1.2.4 Zelf zorgen voor veiligheid	47
4.1.2.5 Te beïnvloeden factoren op individueel niveau	55
4.1.2.6 Factoren rond de uitvoering van het werk die de weerbaarheid tegen geweld kunnen vergroten	56
4.1.2.7 Overige factoren om de veiligheid te vergroten	59

4.1.3	<i>Ervaring met politie en hulpverlening</i>	59
4.1.3.1	<i>Ervaring met hulpverlening</i>	59
4.1.3.2	<i>Ervaring met politie</i>	61
4.1.4	<i>Advies omtrent de aanpak van geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag tegen sekswerkers</i>	62
4.1.4.1	<i>Advies aan gemeente</i>	62
4.1.4.2	<i>Advies aan hulpverlening</i>	63
4.1.4.3	<i>Advies aan politie</i>	64
4.2	Een exploitant aan het woord	66
4.2.1	<i>Ervaringen met geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag</i>	66
4.2.2	<i>Weerbaarheid tegen geweld</i>	67
4.2.3	<i>Ervaring met politie en hulpverlening</i>	68
5	Professionals aan het woord	69
5.1	Reflectie op bevindingen gebaseerd op interviews sekswerkers	69
5.2	Verhogen van de aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie en de bereidheid van contact met de hulpverlening	71
5.3	Samenwerking tussen professionals betrokken bij de aanpak van geweld tegen sekswerkers	73
6	Conclusies en aanbevelingen	75
6.1	Conclusies	75
6.2	Aanbevelingen	80
Literatuur		82
	Bijlage 1 Itemlijst	89

Managementsamenvatting

Vragen in dit onderzoek

Uit onderzoek van PROUD en Soa Aids Nederland (Kloek & Dijkstra, 2018) is gebleken dat het merendeel van de daders die geweld gebruiken tegen sekswerkers afkomstig is uit de kring van klanten. In dit onderzoek is een verkenning in de gemeente Tilburg gedaan, waarbij de volgende onderzoeksvraag centraal stond: hoe kan geweld tegen sekswerkers worden tegengegaan? Deze centrale vraag is uitgewerkt in drie sets met deelvragen:

A. weerbaarheid tegen geweld

1. Met welke vormen van geweld worden de sekswerkers geconfronteerd?
2. Zijn er factoren op individueel niveau van de sekswerker die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten?
3. Zijn er factoren rond de uitvoering van het werk (omgeving, werkgever, etc.) die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten?

B. In beeld bij professionals

4. Hoe kan de aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie van sekswerkers worden verhoogd?
5. Hoe kan de bereidheid om contact te zoeken met hulpverlening worden vergroot?

C. Samenwerkende professionals

6. Hoe is de samenwerking tussen professionals (gemeente, zorg, maatschappelijk werk en politie) betrokken bij de aanpak van geweld tegen sekswerkers?
7. Zijn er mogelijkheden voor verbetering?

Gebruikte methoden

Om antwoord te krijgen op de genoemde deelvragen en uiteindelijk de centrale vraag is literatuuronderzoek verricht. Daarnaast zijn 14 sekswerkers en een exploitant als respondent bij dit onderzoek betrokken. In deze verkenning was het niet de bedoeling om te streven naar een representatieve steekproef. Wel is getracht om een zo gevarieerd mogelijke groep respondenten te spreken. Dat is niet helemaal geslaagd: er is weliswaar met mannen en vrouwen gesproken, maar transgenders of respondenten met een andere genderidentiteit zijn niet bereikt. Ook ongedocumenteerde, illegaal in Nederland verblijvende sekswerkers en relatief jongere sekswerkers zijn niet bereikt. Twee factoren zijn van invloed geweest op de samenstelling van de onderzoeksgroep. Ten tijde van de uitvoering van het onderzoek werden strenge maatregelen in verband met Covid-19 afgekondigd, waardoor het bemoeilijkt werd om in contact te treden met mogelijke respondenten. Verder zijn diverse respondenten via de klankbordgroep Seksworks benaderd. Dat heeft er toe geleid dat aan dit onderzoek vooral zelfbewuste en geëmancipeerde sekswerkers hebben meegewerkt. Tot slot is met tien professionals uit de veiligheidszorg is een groepsinterview gehouden.

Conclusies

A. Weerbaarheid tegen geweld

1. Met welke vormen van geweld worden de sekswerkers geconfronteerd?

In de literatuur worden verschillende vormen van geweld onderscheiden: fysiek, seksueel, financieel/economisch en emotioneel. Daarbij wordt onderkend dat voor sommige groepen

sekswerkers risico's groter zijn. Door de voor dit onderzoek geïnterviewde sekswerkers worden al deze vormen van geweld herkend. De respondenten geven in eerste aanleg aan nauwelijks geweld te hebben ervaren. Maar bij doorvragen blijkt dit genuanceerder te liggen. Blijkbaar associëren ze geweld vooral met fysiek geweld en minder met andere vormen. Lichamelijk geweld wordt weinig genoemd. Seksueel geweld wordt door praktisch allemaal genoemd en in verschillende gradaties. Sekswerkers refereren nauwelijks aan financieel/economisch geweld. Emotioneel geweld wordt het meest genoemd, met name stigmatisering en psychologische druk om bepaalde handelingen uit te voeren. Verder speelt bij de beantwoording van deze vraag een rol dat aan dit onderzoek vooral medewerking is verleend door zelfbewuste en geëmancipeerde sekswerkers. Ook de exploitant geeft aan veel emotioneel geweld tegen te komen. In het groepsinterview met de professionals uit de veiligheidszorg komt naar voren dat deze het beeld dat door de respondenten uit het sekswerk wordt geschetst onderkennen. Zij geven wel aan dat goed besef van de verscheidenheid aan sekswerkers essentieel is. Die verscheidenheid gaat immers gepaard met verschillende mate van risico's waaraan sekswerkers worden blootgesteld.

2. Zijn er factoren op individueel niveau van de sekswerker die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten?

In de literatuur worden verschillende factoren genoemd, waarvan een aantal in feite niet te beïnvloeden is, zoals gender en het hebben van een migratieachtergrond en/of een het ontbreken van een verblijfsstatus. Op individueel niveau is het van belang om naar de achtergronden van sekswerkers te kijken. In de literatuur zijn verschillende typologieën te vinden: aan de ene kant van het spectrum bevinden zich marginalen met multiproblematiek en aan de ander kant worden sekswerkers onderscheiden die een bewuste keuze voor dit werk hebben gemaakt en hun zaakjes goed op orde hebben. Er is overigens veel (moreel) debat over het aandeel van slachtoffers in het sekswerk, die het werk niet vrijwillig doen en het aandeel van professionals die hiervoor bewust gekozen hebben. Een punt in deze is het gelijkstellen van sekswerk aan mensenhandel of de opvatting dat dwang inherent deel uitmaakt van sekswerk. Dat morele debat werkt door in overheidsbeleid. Onlosmakelijk hiermee verbonden is het stigma dat aan het werk kleeft. Het is belangrijk om in beleid gericht op achterliggende problematiek rekening te houden met deze morele geladenheid. De sekswerkers en de exploitant in dit onderzoek verstaan onder weerbaarheid: sterk in je schoenen staan, verbaal vaardig zijn, duidelijk zijn en grenzen kunnen stellen, bij jezelf blijven en een sterke non-verbale uitstraling hebben. De weerbaarheid wordt volgens de sekswerkers eveneens versterkt door ervoor zorg te dragen dat je als sekswerker niet geheel afhankelijk bent van de inkomsten. Ook het werk leuk vinden maakt weerbaar. De sekswerkers gaven zichzelf voor hun weerbaarheid gemiddeld een 9. Het ontwikkelen van weerbaarheid is een leerproces is geweest, waarbij geleerd is van onhandige en lastige situaties als beginner. Daarbij is begeleiding door oudere en meer ervaren collega's van groot belang. Samenwerking met collega's en het elkaar onderling waarschuwen, wordt beschouwd als een groot goed. Ook wordt de behoefte aan weerbaarheidstraining genoemd. In het groepsinterview met de professionals is dit laatste punt eveneens benadrukt. Sekswerkers lijken liever met sekswerkers te spreken. Maar wederom is zorg geuit met betrekking tot jongere en minder ervaren sekswerkers. Die hebben minder netwerk in het sekswerk, zeker als zij ook onder dwang werken.

3. Zijn er factoren rond de uitvoering van het werk (omgeving, werkgever, etc.) die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten?

In de literatuur komt met name het bevorderen van formele en informele (sociale) controle en regels voor screening van klanten aan de orde. Verder blijkt dat het risico op

slachtofferschap van geweld samenhangt met de locatie waarop het sekswerk wordt uitgevoerd. Uit onderzoek uit het buitenland lijkt locatiegebonden werk veiliger dan werk op straat. Maar in Nederland is straatprostitutie niet toegestaan en worden tippelzones steeds zeldzamer. In de Nederlandse literatuur worden dan ook risico's onderkend die spelen in bijvoorbeeld massagesalons, in hotelkamers en in de woningen van klanten en derden. Een belangrijk punt waarop in de literatuur wordt ingegaan, is de aanwezigheid van een stevige, vergunde en legale sector met goede aansluiting op veiligheidszorg ten einde geweld te voorkomen. Weerbaarheid lijkt versterkt te worden en/of samen te hangen met het nemen van voorzorgsmaatregelen. Dit geldt vanzelfsprekend met nadruk voor de zelfstandige thuiswerkers en escorts die geïnterviewd zijn. Voor hun veiligheid hanteren de respondenten (sekswerkers) drie soorten strategieën: screeningsstrategieën, voorzorgsmaatregelen en afschrikkingsmiddelen. De eerste twee items spelen duidelijk de grootste rol. Screeningsstrategieën voor het werven van klanten, bijvoorbeeld in advertenties en in de aanloop naar een eerste afspraak. Daarbij worden klanten die de sekswerker met disrespect bejegenen of als handelswaar benaderen geweerd. Wat betreft voorzorgsmaatregelen tonen de respondenten vindingrijke technische en communicatieve oplossingen om hun eigen privacy en waardigheid te beschermen, maar ook die van de klanten. De communicatieve aspecten spelen een doorslaggevende rol, terwijl de technische middelen voorwaardenscheppend lijken. Afschrikkingsmiddelen spelen een zeer ondergeschikte rol, alleen in een uiterste noodsituatie te gebruiken middel. De exploitant heeft zaken dusdanig georganiseerd dat grensoverschrijdend gedrag en geweld praktisch niet voorkomen. Afschrikkingsmiddelen zijn hier geheel onnodig en de voorzorgsmaatregelen of (zeldzame) ingrepen zijn vriendelijk communicatief naar de klant en ondersteunend naar de masseuses, gericht op hun welzijn. Over dit aspect van weerbaarheid hebben de professionals in het groepsinterview verder geen aanvullende opmerkingen gemaakt.

B. In beeld bij professionals

4. Hoe kan de aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie van sekswerkers worden verhoogd?

Uit de literatuur blijkt dat relatief weinig aangiften en meldingen bij de politie worden gedaan door sekswerkers. Als het sekswerk illegaal is verricht, wordt vaak gevreesd voor meer problemen. Sekswerkers willen met het oog op stigma graag anoniem blijven. Ook vrezen sekswerkers dat instanties als de politie hen niet serieus nemen. De politie wordt vaak als tegenstander gezien. Om de aangiftebereidheid te vergroten, zou wetgeving en beleid duidelijk dienen te zijn voor sekswerkers zodat zij zeker zijn over hun rechten. Daarnaast is het van belang dat zij zich veilig voelen om aangifte te doen en dit als zinvol ervaren. Dit kan bewerkstelligd worden door politieagenten te trainen op het onderwerp. Ook dient er bij de politie extra aandacht te zijn voor geweldsincidenten tegen sekswerkers en het vervolgen van de daders en dienen sekswerkers die niet-vergund werken aangifte te kunnen doen van geweld zonder dat dit (juridische) consequenties voor hen heeft. De respondenten uit het sekswerk onderschrijven deze conclusies uit de literatuur. Dit is deels gebaseerd op eigen negatieve ervaringen, deels op die van collega's. Toch zou een aantal respondenten indien nodig bij de politie aankloppen. Er is vooral behoefte aan een goede bejegening. Vanuit de perceptie van sekswerkers is het struikelblok de vertrouwensverhouding. Dit geldt vooral tussen zelfstandige sekswerkers en de politie. Sekswerkers actief in de schone branche, die netjes belasting betalen, zouden vanuit hun perceptie als zodanig benaderd moeten worden. Een idee dat van sekswerkers komt is dat er vertrouwensfiguren bij de politie worden aangesteld, die proactief contact leggen zodra een thuiswerker start. Zo kan er bij een misstand gelijk contact wordt opgenomen met de juiste persoon. De exploitant geeft aan,

naast een aantal bezoeken van de vreemdelingenpolitie, geen concrete ervaring te hebben met contact met en inzet van de politie. De respondenten uit de veiligheidszorg herkennen wat de respondenten uit het sekswerk zeggen. Zij maken echter een onderscheid tussen sekswerkers die onder dwang werken en diegene die vrijwillig werken. De respondenten uit de veiligheidszorg hebben nog grotere zorgen over de vraag hoe sekswerkers die gedwongen werken de politie kunnen bereiken. Verder wordt aangegeven dat er een nuancering moet worden gemaakt: als het doel strafvervolgning is van de dader, dan is aangifte uiteraard noodzakelijk. Maar als de hulpvraag veel meer gestoeld is op het ontvangen van hulp, is aangifte minder relevant. Wel kan de hulpverlening dan de sekswerker aansporen tot een weloverwogen beslissing in het al dan niet doen van aangifte.

5. Hoe kan de bereidheid om contact te zoeken met hulpverlening worden vergroot?

Op basis van de literatuur kan gesteld worden dat het voor sekswerkers van belang is dat hulpverlening kennis van zaken heeft van de issues waarmee sekswerkers worden geconfronteerd en hen met respect zonder morele vooringenomenheid bejegt. Sekswerkers die zich niet met respect behandeld voelen, nemen een vermijdende houding aan. Hoewel de meerderheid van de sekswerkers wat betreft de gezondheidszorg de weg naar de hulpverlening weet te vinden als het nodig is, is er een aantal factoren dat deze weg belemmert, zoals het stigma waar sekswerkers mee te maken te krijgen, de druk om uit te stappen en het niet aansluiten van de reguliere hulpverlening bij de werkomstandigheden van de sekswerker (werkuren). Sekswerkers zonder verblijfsvergunning zijn veelal bang voor de consequenties wanneer zij hulp zoeken.

De respondenten uit het sekswerk vertelden in de interviews dat zij, omdat zij weinig geweld zeggen te hebben ervaren, geen contact hebben opgenomen met hulpverlening. Zij hebben wel veel ervaring met de GGD en zijn daarover positief. Het is niet ondenkbaar dat zij hulpverlening meer zouden benaderen, indien zij meer ondervonden gedragingen daadwerkelijk als een uiting van geweld zouden classificeren. De exploitant toont een sterke focus op het welzijn van de vrouwen die voor haar werken en zij nemen haar in vertrouwen. Ze heeft in al die jaren maar één geval meegemaakt waarbij er sprake leek van een misstand waarbij hulp nodig was die zij zelf niet kon bieden. Op dit punt voegen de professionals in het groepsinterview nog toe dat contact leggen – dat geldt overigens niet alleen voor de hulpverlening, maar ook voor de politie – één ding is, maar contact moet ook onderhouden worden, wil het goed blijven. Daarbij zou toegankelijkheid en een goede relatie ook gestimuleerd kunnen worden door zoveel mogelijk met vaste contactpersonen te werken.

C. Samenwerkende professionals

6. Hoe is de samenwerking tussen professionals (gemeente, zorg, maatschappelijk werk en politie) betrokken bij de aanpak van geweld tegen sekswerkers?

In Tilburg werkt men met een vast team van gemeente, hulpverlening en politiemedewerkers die kennis hebben van sekswerk en ook kennis hebben van vormen van mensenhandel. Professionals ervaren dit als meerwaarde voor een goede samenwerking, omdat men elkaar als professional goed leert kennen en het team daarnaast een bekend gezicht vormt voor de sekswerkers.

7. Zijn er mogelijkheden voor verbetering (in de onderlinge samenwerking)?

Cruciaal is te blijven bouwen aan partnership tussen gemeente, politie en hulpverlening, zodat men vanuit de eigen rol gezamenlijk verantwoordelijk wordt voor het geheel. Het is daarin van belang om niet

Aanbevelingen

De antwoorden op de deelvragen leiden tot verschillende aanbevelingen:

- *Geweldsbegrip*

Maatschappelijk en wetenschappelijk is er een tendens om geweld niet te versmallen tot fysiek geweld, maar daar ook andere uitingsvormen onder te scharen. Aan de ene kant is dat een goede zaak, aan de andere kant kan dat ook tot begripsverwarring leiden. Wees derhalve in onderzoek en beleid alert op de invulling van het begrip 'geweld'. Verstaat een ieder daar het zelfde onder?

- *Besef van de morele geladenheid van het debat over sekswerk*

Het stigma op sekswerk kan goede veiligheidszorg in de weg staan: sekswerkers kunnen zich geremd voelen in het benaderen van hulpverlening, politie en andere actoren in de veiligheidszorg. Om die reden verdient het dan ook aanbeveling om in opleiding en training van (toekomstige) professionals in de veiligheidszorg aandacht aan dit onderwerp te (blijven) besteden. Een en ander kan gebeuren met hulp van ervaringsdeskundigen. Ook verdient het aanbeveling om in dit verband sekswerkers actief bij beleidsontwikkeling te (blijven) betrekken.

- *Voorlichting over het toestaan van thuiswerken*

In de gemeente Tilburg wordt thuiswerken onvergund toegestaan. Klanten en omgeving hebben hier echter lang niet altijd weet van. Het komt dan ook voor dat zij trachten sekswerkers te chanteren. Voorlichting aan klanten en bevolking zou hierin verbetering kunnen brengen en de kans vergroten dat sekswerkers bij gewelddadige ervaringen ook aangifte of melding doen bij de politie.

- *Onderzoek de mogelijkheden om de vergunde en legale sector te verstevigen*

Om adequaat op te kunnen treden tegen misstanden in het sekswerk is goed zicht nodig. Om die reden wordt dan ook gepleit voor meer vergund werk. Het is de moeite waard te onderzoeken of het mogelijk is om een 'non profit bordeel' te realiseren, waarin sekswerkers zelfstandig een ruimte kunnen huren. In een dergelijke setting zou beter zicht op het ontstaan van eventuele misstanden. Daarnaast zouden beginnende sekswerkers onder begeleiding van meer ervaren collega's strategieën ter vergroting van hun veiligheid en weerbaarheid (sneller) kunnen aanleren. Eveneens zou de gemeente toe kunnen staan dat zelfstandig werkende sekswerkers een ruimte kunnen huren, om te voldoen aan de wens van sommige thuiswerkers om meer privacy te waarborgen.

- *Organiseer een congres voor hulpverleners om onwetendheid te doorbreken*

Omdat er uit dit onderzoek naar voren komt dat er onwetendheid en vooroordelen zijn bij professionals in de veiligheidszorg kan overwogen worden om over het 'schone deel' van de seksbusiness een congres te laten plaatsvinden in de regio.

1 Aanleiding van het onderzoek

1.1 Onderzoek PROUD en Soa Aids Nederland

Door PROUD¹ en Soa Aids Nederland² is eerder onderzoek gedaan naar geweld tegen sekswerkers (Kloek & Dijkstra, 2018). Dit onderzoek liet zien dat 97% van de sekswerkers (N=308) in Nederland het jaar ervoor geweld had meegemaakt. Transgender- en mannelijke sekswerkers lopen zelfs vier keer meer risico om bepaalde vormen van geweld te ervaren dan vrouwelijke sekswerkers.

Uit dit onderzoek blijkt ook dat de grootste categorie daders van geweld tegen sekswerkers de klanten zijn. Dit geldt voor alle vormen van geweld. Andere daders die regelmatig genoemd worden zijn andere sekswerkers, toeristen of voorbijgangers, maar ook vrienden of kennissen, een intieme partner, een baas, werkgever of exploitant en familie.

Slechts 21% van de sekswerkers meldde het geweld aan de politie. Redenen dat sekswerkers zo weinig naar de politie gaan zijn de angst voor stigma en discriminatie, privacy schending en juridische en financiële gevolgen als gevolg van het ontbreken van papieren. Blootstelling aan geweld kan leiden tot langdurige psychische, mentale en emotionele schade; het verhoogt het risico op HIV- en SOA-infecties en creëert een onveilige werkomgeving voor sekswerkers.

1.2 Vraag van de gemeente Tilburg

‘Met exploitatievergunningen voor één bordeel, vijf escortbureaus, een professionele massagesalon, een seksbioscoop, een gaysauna met erotische vertoningen, en een kleine nachtclub kunnen we vaststellen dat de gemeente Tilburg een kleine vergunde seksbranche¹ heeft. Uit het grote aantal actieve advertenties op sites als kinky.nl kunnen we afleiden dat het aanbod in de onvergunde sector wel omvangrijk te noemen is. Dit betekent wat voor het beleid dat we als gemeente moeten voeren om te komen tot een veilige en goed georganiseerde seksbranche. Deze beleidsnota beschrijft hoe we dit doel kunnen bereiken, door in te zetten op vier speerpunten:

- Versterken van de positie van de sekswerkers
- Tegengaan van misstanden en geweld in de seksbranche
- Een goed georganiseerde en vergunde sector
- Beschermen van het woon- en leefklimaat³

Bovenstaand citaat laat zien dat de gemeente Tilburg waarde hecht aan de veiligheid voor

¹ Dit is een belangenvereniging voor en door sekswerkers. Zie: <https://wijzijnproud.nl/>

² Deze organisatie zet zich in voor preventie, opsporing en behandeling van hiv en anders seksueel overdraagbare aandoeningen (soa's). Zie: <https://www.soaids.nl/nl/over-soa-aids-nederland#:~:text=Soa%20Aids%20Nederland%20is%20onderdeel%20van%20Stichting%20Aidsfonds,naar%200%20nieuwe%20hiv-infecties.%20Aidsfonds%20werkt%20ook%20internationaal.>

³ Bron: Beleidsnota prostitutie en seksbranche Gemeente Tilburg 2019.

sekswerkers. Derhalve werd de uitslag van het onderzoek van PROUD en SOA Aids Nederland (Kloek & Dijkstra, 2018) verontrustend gevonden en is opdracht tot dit onderzoek gegeven.

Om geweld tegen sekswerkers beter tegen te kunnen gaan hebben de gemeente Tilburg en haar partners in de veiligheidszorg de behoefte geuit om meer inzicht te krijgen in:

- 1) de perceptie van sekswerkers van het risico op geweld gerelateerd aan de uitvoering van sekswerk;
- 2) de redenen waarom sekswerkers al dan niet hun weg naar de politie en hulpverlenende instanties vinden;
- 3) de samenwerking tussen partijen die in de veiligheidszorg een rol spelen bij de aanpak van geweld tegen sekswerkers.

De gemeente Tilburg heeft aan het lectoraat Veiligheid in Afhankelijkheidsrelaties van het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool de vraag gesteld onderzoek te doen naar de bovenstaande items.

1.3 Centrale vraag en deelvragen in dit onderzoek

Centrale vraag

Bij de beschrijving van de uitkomsten van het onderzoek van PROUD en Soa Aids Nederland (Kloek & Dijkstra, 2018) is aangegeven dat het merendeel van de daders die geweld gebruiken tegen sekswerkers afkomstig is uit de kring van klanten. Om die reden heeft dit verkennende onderzoek zich vooral gericht op geweld gepleegd rondom de uitvoering van het sekswerk en de arbeidsomstandigheden.

In het onderzoek stond de volgende onderzoeksvraag centraal: hoe kan geweld tegen sekswerkers worden tegengegaan? Deze centrale vraag is uitgewerkt in drie sets met deelvragen (A, B en C). Bij deze operationalisering is nauw aansluiting gezocht bij de eerder beschreven informatiebehoefte van de gemeente Tilburg.

Deelvragen

Uit de centrale vraag zijn de volgende deelvragen gedestilleerd:

A. weerbaarheid tegen geweld

1. Met welke vormen van geweld worden de sekswerkers geconfronteerd?
2. Zijn er factoren op individueel niveau van de sekswerker die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten?
3. Zijn er factoren rond de uitvoering van het werk (omgeving, werkgever, etc.) die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten?

B. In beeld bij professionals

4. Hoe kan de aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie van sekswerkers worden verhoogd?
5. Hoe kan de bereidheid om contact te zoeken met hulpverlening worden vergroot?

C. Samenwerkende professionals

6. Hoe is de samenwerking tussen professionals (gemeente, zorg, maatschappelijk werk en politie) betrokken bij de aanpak van geweld tegen sekswerkers?
7. Zijn er mogelijkheden voor verbetering?

Aanpak van het onderzoek en de invloed van de maatregelen tegen Covid-19

Om antwoord te krijgen op de genoemde deelvragen en uiteindelijk de centrale vraag waren literatuuronderzoek en interviews met professionals uit de wereld van het sekswerk (sekswerkers en exploitanten) gepland, alsmede met professionals uit de veiligheidszorg (onder andere medewerkers van de politie en sociale professionals).

Het literatuuronderzoek is volgens planning uitgevoerd. In hoofdstuk 2 wordt nader beschreven hoe dit is gedaan. Maar de maatregelen tegen de verspreiding van Covid-19 hadden grote invloed op het sekswerk en de mogelijkheden om sekswerkers en exploitanten te bereiken en bereid te vinden om als respondent aan dit onderzoek mee te werken. In hoofdstuk 3 wordt daar meer uitvoering op teruggekomen.

1.4 **Opbouw van het rapport**

Inhoud van de hoofdstukken

Na dit inleidende hoofdstuk worden in hoofdstuk 2 de resultaten van het literatuuronderzoek besproken. Het literatuuronderzoek is met name ingezet om de hiervoor genoemde vragen onder A en B te beantwoorden. Zo wordt er een overzicht gegeven van de vormen van geweld waarmee sekswerkers geconfronteerd worden. Tevens worden factoren besproken die van invloed zijn op de weerbaarheid van sekswerkers. Tot slot wordt aangegeven wat in de literatuur terug te vinden is over het verhogen van aangifte- en meldingsbereidheid bij politie en de bereidheid om hulpverlening in te schakelen door sekswerkers. In hoofdstuk 3 wordt inzicht gegeven in de opzet van de interviews met de sekswerkers, exploitanten en professionals. Er wordt beschreven hoe de werving van de respondenten is gegaan, alsmede het afnemen van de interviews. De resultaten van de interviews worden vervolgens besproken in hoofdstuk 4 en 5. Er wordt uitgebreid ingegaan op de perceptie van sekswerkers van het risico op geweld tijdens de uitvoering van hun werk. Ook de redenen waarom sekswerkers al dan niet naar politie of hulpverlening gaan in het geval van geweld komen aan de orde. Uit de interviews met de professionals wordt meer duidelijk over de samenwerking tussen de verschillende partijen in de veiligheidszorg bij de aanpak van geweld tegen sekswerkers. Tot slot komen in hoofdstuk 6 de conclusies aan bod en de aanbevelingen die vanuit dit onderzoek aan de gemeente Tilburg kunnen worden gedaan op het gebied van de aanpak van geweld tegen sekswerkers.

Gebruik van citaten

Bij de aanleiding tot dit onderzoek is beschreven dat de opdrachtgever, de gemeente Tilburg, met name geïnteresseerd is in de perceptie van sekswerkers, waar het veiligheid en weerbaarheid tegen geweld rondom het sekswerk betreft. Om die reden hebben de auteurs van dit rapport er bewust voor gekozen om de respondenten frequent zelf aan het woord te laten in dit rapport.

Gebruik van het woord 'sekswerk' in plaats van prostitutie

In dit rapport wordt doorgaans het woord 'sekswerk' gebruikt in plaats van prostitutie. Belangenverenigingen van sekswerkers zoals PROUD, geven aan een voorkeur te hebben voor deze term omdat deze inclusiever is – het omvat ook mensen die werkzaam zijn in de erotische dienstverlening. En daarnaast wordt de term als respectvoller ervaren.⁴ Om die

⁴ <https://wijzijnproud.nl/wijzijnproud-nl/prostitutie/>

reden voeren wij ook zoveel mogelijk die term. Woorden zoals 'raamprostitutie' hebben wij omwille van de leesbaarheid wel gehandhaafd en uiteraard is het gebruik van andere termen dan 'sekswerk' in de citaten niet vervangen.

2 **Lessen over geweld tegen sekswerkers uit de literatuur**

2.1 **Hoe is de literatuur doorzocht?**

Afbakening van het onderzoeksgebied: tijd en geografisch gebied

Over sekswerk wordt veel (internationaal) gepubliceerd. Om in die rijke literatuur voor dit onderzoek relevante studies boven water te krijgen, is voornamelijk gezocht op artikelen en boeken gepubliceerd na 2010. Uiteraard zijn daar waar relevant ook andere studies meegenomen in de analyse.

Er is gezocht naar teksten in het Nederlands en in het Engels met een focus op Westerse landen. Tevens is gebruik gemaakt van enkele afstudeerscripties van studenten bij het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool over sekswerkers en geweld, die zijn uitgevoerd in Brabant.

Zoektermen

Op basis van literatuur is getracht een antwoord te vinden op de vragen: met welke vormen van geweld worden sekswerkers geconfronteerd? Zijn er factoren op individueel niveau van de sekswerker die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten? Zijn er factoren rond de uitvoering van het werk (omgeving, werkgever, etc.) die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten? Hoe kan de aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie van sekswerkers worden verhoogd? Hoe kan de bereidheid om contact te zoeken met hulpverlening worden vergroot? Er is daarbij onder meer gebruik gemaakt van de zoektermen op het gebied van geweld en grensoverschrijdend gedrag in combinatie met sekswerk en prostitutie in het Nederlands en in het Engels. Niet alle gevonden literatuur is in dit verslag opgenomen. Er is een selectie gemaakt naar relevantie. De onderzoeksvragen over lokale samenwerking in de veiligheidszorg zijn buiten het literatuuronderzoek gebleven: informatie hierover is verzameld via een groepsinterview.

2.2 **Resultaten uit de literatuur**

2.2.1 *Soorten sekswerk en vormen van geweld*

Soorten sekswerk

Voordat wij toekomen aan vormen van geweld tegen sekswerkers is het eerst belangrijk om kort aandacht te besteden aan de vraag wat voor soorten sekswerk er zijn. We bespreken hier bondig twee tweedelingen: legaal en niet legaal sekswerk en locatiegebonden en niet-locatiegebonden sekswerk.

Met de opheffing van het bordeelverbod in 2000 kregen gemeenten bevoegdheden om lokaal het sekswerk⁵ met vergunningen te reguleren (Daalder, 2015). De gemeenten kunnen daardoor een eigen beleid voeren en dit beleid verschilt onderling sterk (Van Wijk et al., 2014). Dat gemeenten in de praktijk momenteel op een zeer uiteenlopende wijze invulling

⁵ Hier wordt de term 'prostitutie' gebruikt omdat die ook wordt gevoerd in onderliggende ambtelijke stukken.

geven aan dit beleid, leidt tot misstanden, zo staat te lezen in het wetsvoorstel Wet regulering sekswerk.⁶

Sinds 2000 is er een strakke scheiding tussen legale en niet legale vormen van sekswerk. Legaal sekswerk kan worden onderverdeeld in vergund en niet-vergund: sekswerk is legaal wanneer daar een vergunning voor is, maar ook wanneer daar geen vergunning voor nodig is, omdat de gemeenten geen eisen gesteld heeft. Sekswerk is illegaal wanneer dat in strijd is met de nationale of lokale wet- en regelgeving. Het laatste houdt in dat er sekswerk zonder vergunning plaatsvindt, terwijl er een vergunningsvereiste geldt in de desbetreffende gemeente (Nationaal Rapporteur, 2016; Rijnink & Van Wijk, 2020).

Het actuele beleid wordt kritisch gevolgd in de literatuur. Er is onder meer opgemerkt dat een en ander kan leiden tot rechtsongelijkheid omdat gemeenten de ruimte hebben om eigen en ander beleid te voeren. Verder is men beducht voor een almaar kleiner wordende vergunde en legale sector naast een groeiende illegale sector (Nationaal rapporteur, 2016, 2019; Weijers, 2018; Bleeker et al., 2019; Rijnink & Van Wijk, 2020).

Er kan verder een verdeling worden gemaakt tussen locatiegebonden en niet-locatiegebonden sekswerk (Daalder, 2007b; 2015); Nijkamp et al., 2014; Van Wijk et al., 2010, 2017; Rijnink & Van Wijk, 2020). In de onderstaande schema's wordt een kort overzicht gegeven, met telkens een voorbeeld referentie waarin meer achtergronden van deze specifieke vorm van sekswerk worden geschetst.

Schema 1a.

Voorbeelden van locatiegebonden sekswerk

Raamprostitutie, raambordeel	Dit is sekswerk, zichtbaar vanaf de openbare weg vanachter een raam. De sekswerker huurt de ruimte van een exploitant die vergunningsplichtig is (zie bijvoorbeeld: Daalder, 2015). Er zijn ook gemeenten met een algeheel raamprostitutieverbod (CCV, 2021).
Besloten prostitutie: seksclub, privéhuis	Van zeer luxe tot eenvoudig. Een privéhuis is meestal kleinschalig en daar wordt geen alcohol geschonken, in een seksclub wel. In een privéhuis zondert de sekswerker zich meteen (na gekozen te zijn) met de klant af op de kamer en de klant heeft optimale privacy. Een seksclub lijkt op een café, er

⁶ Dit wetsvoorstel reguleert prostitutie en andere vormen van sekswerk om zo misstanden in de seksbranche te voorkomen of te verminderen. Alle vrouwen en mannen die in de prostitutie werken moeten aan bepaalde voorwaarden voldoen. Zo moet iemand ten minste 21 jaar zijn, zelfredzaam, geen slachtoffer van gedwongen prostitutie, adequaat geïnformeerd over de risico's van het werk, hun rechten op informatie en hun plichten kennen, en ten slotte weten waar kennis, zorg en hulp beschikbaar is om hun beroep zo veilig en gezond mogelijk te kunnen uitoefenen dan wel om ermee te kunnen stoppen. De wettelijke, uniforme vergunningplicht geldt voor alle prostituees maar ook voor exploitanten van seksbedrijven. Zonder vergunning zijn zij in overtreding. Ook klanten en faciliteerders van illegale prostitutie zijn strafbaar. Het wetsvoorstel is nog in behandeling:

<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?cfq=wetsvoorsteldetails&qry=wetsvoorstel%3A35715>

	werken meestal vijf tot vijftien sekswerkers en de klant en sekswerker maken eerst met elkaar kennis voor ze eventueel naar de kamer gaan. Klanten zijn er dus niet anoniem. Er is vergunningplicht (zie bijvoorbeeld: Majoor, 2015).
Sekstheater, peepshow, stripclubs	Erotische shows dan wel stripteases worden opgevoerd. In stripteaseclubs vaak met paaldansacts. Randvoorwaarde is dat er geen betaalde seks plaatsvindt (CCV, 2021). Wel zijn <i>lapdances</i> op verzoek toegestaan voor een extra bedrag (zie bijvoorbeeld: Frank, 2007).
Erotische massagesalon	Hier worden seksuele handelingen tegen betaling verricht tijdens een massage. In het algemeen worden niet alle mogelijke handelingen aangeboden, meestal niet intiem of oraal, maar wel met een 'handmatig' happy end. Deze salons zijn vergunningplichtig (zie bijvoorbeeld: Peršak & Vermeulen, 2014). De seksuele dienstverlening in massagesalons lijkt veel voor te komen en is mogelijk toegenomen in de afgelopen jaren (Van Wijk et al., 2017).

Schema 1b.

Voorbeelden van niet-locatiegebonden sekswerk

Escortbedrijf	Het escortbureau bemiddelt tussen klant en escort. De klant bepaalt in het algemeen de plek waar de betaalde seks plaatsvindt. De escort gaat naar de afgesproken locatie toe (Majoor, 2015). Een escort kan zelfstandig werken met een eigen vergunning, maar meestal werkt zij via een agency met vergunning. Een escort-agency kan zeer luxe (high class escort) zijn tot meer gemiddeld. Er is een klein aantal gemeenten waar een escort geen vergunning nodig heeft, dan is het onvergund maar niet illegaal (Timmermans et. al., 2019). Escorts werken gemiddeld het minste aantal uren (Bleeker et al., 2014). In de verborgen onderlaag is er daarnaast sprake van escorts die op parkeerplaatsen in de auto of bij klanten thuis afspreken, dit deel van de branche wordt als risicovol beschouwd (zie bijvoorbeeld: Oude Breuil & Siegel e.a., 2011).
Hotelprostitutie	In een hotel 'bestellen' hotelgasten regelmatig een sekswerker (in het algemeen een escort) of de sekswerker huurt er een kamer. In het laatste geval is dit illegaal (zie bijvoorbeeld: Oude Breuil & Siegel, 2012, CCV, 2021).
Thuisprostitutie	Als een sekswerker thuis in de eigen woning klanten ontvangt is dit meestal onvergund (onder andere

	omdat een vergunning in sommige gemeentes niet wordt verleend en/of duur is). In enkele gemeentes wordt dit toegestaan onder bepaalde voorwaarden (zoals in Tilburg⁷). Thuisprostitutie is legaal wanneer het sekswerk geen bedrijfsmatig karakter heeft. Het actief werven van klanten via het internet wordt als bedrijfsmatig beschouwd; toch verschilt dit per gemeente (Nijkamp et al., 2014, Rijnink & Van Wijk, 2020). Bij thuisprostitutie is geen sprake van een seksinrichting en is het dus niet bedrijfsmatig, maar een huisgebonden beroep. Desalniettemin wordt thuiswerk toch regelmatig als bedrijfsmatig aangemerkt (CCV, 2021). Zelfstandige sekswerkers zijn verplicht zich in te schrijven bij de Kamer van Koophandel; dit mag onder de noemer 'persoonlijke dienstverlening' ter bescherming van de privacy (Kloek & Dijkstra, 2018). Thuisprostitutie staat bekend als de belangrijkste bron van illegale prostitutie en vormt de minst gereguleerde vorm van sekswerk waar het minst zicht op is (zie bijvoorbeeld: Van Wijk, van et al., 2014).
Straatprostitutie/tippelen	In de meeste gemeenten is straatprostitutie op de openbare weg verboden (zie bijvoorbeeld: Kornmann-Hardeman, et al., 2018, Daalder 2015). Wel zijn er momenteel nog enkele beschermde tippelzones voor straatsekswerkers, omdat zij een aparte groep vormen met een problematisch karakter: verslaving, psychosociale problemen en zorgmijndend gedrag (Kornmann-Hardeman, et al., 2018). Vanwege de mogelijkheden van het internet is in veel gevallen straatprostitutie vervangen door thuiswerk, of de sekswerker wordt opgehaald voor een <i>cardate</i> (Kornmann-Hardeman, et al, 2018)
Overige	Onder een dekmantel worden soms seksuele diensten tegen betaling aangeboden. In sauna's, parenclubs, sommige horecagelegenheden of nagelstudio's (zie bijvoorbeeld: Nationaal Rapporteur, 201; Daalder, 2007; Rijnink & Van Wijk, 2020). Dit is niet legaal, maar in sauna's en parenclubs zijn zowel klant als sekswerker een betalende bezoeker, waardoor prostitutiecontacten lastig zijn vast te stellen (Rijnink & Van Wijk, 2020)

⁷ er is een onderscheid tussen sekswerk vanuit de eigen woning (ingeschreven in BRP op het adres) en sekswerk vanuit panden. Verhuur voor sekswerk van kamers in (leegstaande) panden en sociale huurwoningen is in Tilburg niet toegestaan.

Er is veel variatie in de hierboven beschreven categorieën wat betreft loon, mate van autonomie, zichtbaarheid en risico op geweld of uitbuiting (Van Schuylenbergh, 2017). Deze categorieën zijn bovendien niet in steen gehouwen. In de praktijk wordt waargenomen dat het sekswerk digitaliseert: het is minder locatiegebonden en het online aanbod neemt toe. De niet-locatiegebonden vormen van sekswerk lijken in het algemeen de overhand te krijgen over locatiegebonden vormen met uitzondering van de thuisprostitutie; de meeste niet-vergunde illegale prostitutie lijkt voor te komen in bedrijfsmatige thuisprostitutie, erotische massagesalons en escort, al is er beperkt zicht op de omvang ervan (Rijnink & Van Wijk, 2020).

De anonimiteit en toegankelijkheid van het internet zorgen voor nieuwe mogelijkheden zoals virtuele seks via profielsites, datingapps, chatboxen, forums, webcams, video's enzovoorts (Saathof & Vermey, 2017). Ook wordt vaak niet meer op een vaste plek gewerkt, maar verplaatst men zich van stad naar stad. Deze mobiliteit bestaat al langer, onder meer omdat het regelmatig wisselen van werkplek vaak winstgevend is voor de sekswerker (Rijnink & Van Wijk, 2020). Er ontstaan ook hybride vormen van sekswerk (Kloek & Dijkstra, 2018) en andere vormen van sekswerk komen in beeld. Een van deze vormen is het sugar daddy model, waarbij er sprake is van een *girlfriend experience* (Kloek & Dijkstra, 2018) en betaalde vormen van seks via webcams, datingapps en internet. Bij een girlfriend experience wordt als selectiestrategie geen commerciële seks verkocht, maar iets wat hierbovenuit stijgt: 'een unieke ervaring met hun echte, authentieke persoonlijkheid' (Van Schuylenbergh, 2017: 21). Tot slot dient opgemerkt te worden dat er een veld van studie is dat zich bezighoudt met verschillende vormen van mensenhandel. Bepaalde vormen van mensenhandel spelen zich af in de wereld van het sekswerk (zie bijvoorbeeld: Daalder, 2007a; Nationaal rapporteur, 2016, 2019; Verhoeven, 2017).

Vormen van geweld

Aanleiding tot dit onderzoek zijn de resultaten van het onderzoek door PROUD en Soa Aids Nederland. In dat onderzoek zijn in samenwerking met sekswerkers vier verschillende vormen van geweld gedefinieerd: fysiek, seksueel, financieel/economisch en emotioneel geweld. Iedere vorm van geweld heeft een aantal subvormen. In onderstaand schema 2 wordt een overzicht gegeven van de subvormen van geweld uit de hoofdcategorieën. Uit het onderzoek bleek dat in de twaalf maanden voor het interview in totaal 97% van de respondenten een vorm van geweld ervoer: 60% van de 308 bevraagde sekswerkers ervoer fysiek geweld, 78% seksueel geweld, 93% emotioneel geweld en 58% financieel economisch geweld. Slechts 3% maakte geen enkele van vorm van geweld mee. Evenveel sekswerkers maakten weinig vormen van geweld mee als veel geweld mee. Ongeveer de helft maakte vier tot acht vormen van geweld mee. Een kwart maakte minder dan vier verschillende vormen mee en 21% meer dan acht vormen van geweld mee (Kloek & Dijkstra, 2018).

Schema 2

Overzicht van geweldsuitingen

Geweldsvorm	Concrete geweldsuiting zoals onderscheiden door PROUD en Soa Aids Nederland (Kloek & Dijkstra, 2018)	Percentage respondenten dat geweld heeft ervaren (N=308)
Fysiek geweld	Schoppen, slaan, duwen, bijten, krabben, vastpakken, spugen en branden	60%

	• Ongewenst de ruimte binnenvallen • Dwingen om iets aan je lichaam te doen (medische handeling zoals abortus, prikpil of soa/aidstest, maar ook plastische chirurgie, tatoeages, piercings of seks zonder condoom) • Dwingen tot overwerk of middelengebruik	
Seksueel geweld	• Aanranding, verkrachting, tongzoenen en wanneer je wordt gedwongen tot seks of seksuele handelingen die je (met een bepaalde klant) niet wilt • Ongewenste seksuele diensten verlenen zonder daarvoor toestemming te hebben gegeven, zoals ongewenste groepsseks, ongewenst slikken van sperma, ongewenst strippen of wanneer je kleding moet dragen die je niet wilt • Afpersing voor seks (met geld, boetes of outing als middel) • Seksuele intimidatie; fysiek zoals wanneer iemand ongewenst zijn hand door je haar haalt of je borst aanraakt of verbaal, wanneer iemand ongewenste seksuele opmerkingen maakt	78%
Financieel-economisch geweld	• Alle vormen van chantage of diefstal met als doel het afpersen of stelen van geld of andere waardevolle bezittingen: het 'ouderwetse' stelen, maar ook financiële uitbuiting, het opzettelijk en onterecht aanslaan van belastingen of boetes of het gijzelen van bankrekening. • Financiële en/of economische uitsluiting omdat je sekswerker bent: zoals uitsluiting van lidmaatschap bij instanties, verzekeringen of banken, en uitsluiting van werk- of woonmogelijkheden.	58%
Emotioneel geweld	• Straf, isolatie, verbale aanval, belediging, vernedering of intimidatie • Stigma en discriminatie • Pesterijen en vernederingen, zoals uitlachen, uitschelden, bagatelliseren en belachelijk maken • Onnodige, ongewenste en opdringerige vragen • Privacyschending, zoals iemand die ongewenst foto's neemt, je persoonlijke	93%

	gegevens verkrijgt of als je ongewenst ge- out wordt	
	• Stalking	

De vierdeling uit schema 2 wordt niet overal in de literatuur zo gehanteerd. Maar de afzonderlijke categorieën geweld worden ook elders in de (inter)nationale literatuur beschreven: fysiek (zie bijvoorbeeld: Cornell & Hart, 2003; Sander & Campbell, 2007; KLPD, 2008; Wahab, 2005; Crago et al, 2010; Li, 2013; Sanders, 2004a; Valera et al. 2000; Platt et al. 2011; Shannon et al., 2009; Venicz & Vanwesenbeeck, 2000), seksueel (zie bijvoorbeeld: Stevens, 2016. Crago et al., 2010; Li, 2013; Platt et al., 2011; Venicz & Vanwesenbeeck, 2000; Karandika & Próspero, 2010; Sanders & Campbell, 2007; Sanders, 2004; Valera et al., 2000; Shannon et al., 2009; Connell & Hart, 2003; Bennachie & Marie 2010), financieel/economisch (zie bijvoorbeeld: Li, 2013; Connell & Hart, 2003; Bennachie & Marie, 2010 & Venicz & Vanwesenbeeck, 2000) en emotioneel geweld (zie bijvoorbeeld: Rijnink & Van Wijk, 2020; Snippe et al, 2018; Wahab, 2005; Li, 2013; Armstrong, 2015; Cornell & Hart, 2003; Bennachie & Marie, 2010; Thopson & Harred, 1992; Rosenbloom & Fetner, 2001; Trautner & Collet, 2010; Van Schuylenbergh, 2017).

Het bijzondere van het onderzoek van Kloek en Dijkstra (2018) is dat het niet alleen een overzicht geeft van verschillende vormen van geweld, maar ook in de mate waarin sekswerkers zeggen een en ander ervaren te hebben. Dat beeld is lastiger te reconstrueren op basis van andere literatuur. Aan de ene kant speelt een rol dat literatuur geweld tegen sekswerkers wel noemt, maar vaak niet verder specificeert (zie Wahab, 2005, Crago et al, 2010, Shannon, K. et al. 2009) of uitsluitend een specifiek onderdeel behandelt (zie bijvoorbeeld Luijken et al., 2020 over het onder dwang zetten van tatoeages). Aan de andere kant is het van belang zich te realiseren dat opvattingen over geweld aan verandering onderhevig zijn. Zo is geweld in het algemeen en ook tegen sekswerkers lange tijd vooral gezien als fysiek geweld. In de studie van Stevens over geweld tegen sekswerkers stelt zij bijvoorbeeld dat geweld hier is gehanteerd als intentioneel fysiek geweld, waarbij psychologisch geweld niet 'volledig buiten beschouwing gelaten' werd, maar 'de nadruk van het onderzoek is gefocust op het fysieke geweld' (Stevens, 2016: 29). Vormen van dwang werden wel gezien, maar werden meer als een aparte categorie dan als een specifieke vorm van geweld gedefinieerd (zie bijvoorbeeld: Vanwesenbeeck, 1986). De laatste jaren ontstaat er breed veel meer aandacht voor psychologische vormen van geweld (Janssen, 2016). Ook is er naar aanleiding van het debat over #MeToo aandacht gevraagd voor het gegeven dat seksueel geweld tegen vrouwen niet alleen wijdverbreid is, maar dat sekswerkers niet vogelvrij horen te zijn: zij verlenen een seksuele dienst, maar dat neemt niet weg dat er grenzen zijn, die gerespecteerd moeten worden (zie bijvoorbeeld: Janssen, 2018).

2.2.1 *Factoren die samenhangen met de kans op geweld*

Factoren op individueel niveau

In de vraagstelling is een onderscheid gemaakt tussen factoren op individueel niveau en factoren rond de uitvoering van het sekswerk. Op individueel kan een onderscheid gemaakt worden tussen te beïnvloeden en niet te beïnvloeden factoren. Er is een aantal niet te beïnvloeden factoren op individueel niveau:

- Gender: uit de Nederlandse literatuur blijkt dat mannelijke sekswerkers en transgenders meer risico lopen op geweld dan hun vrouwelijke collega's (Kloek, 2018), terwijl mannelijke sekswerkers volgens internationale literatuur juist een minder hoog risico lopen op geweld (Jamal, 2011; Wilcox & Christmann, 2006).
- Het hebben van een migratieachtergrond en/of een het ontbreken van een verblijfsstatus (zie bijvoorbeeld: Kloek & Dijkstra, 2018; Stevens, 2016; Rössler et al., 2010, Holmström et al. 2019; IJsselstein & Van Ieperen, 2020; Fagardo & Zonderman, 2020).

Op individueel niveau is het van belang om naar de achtergronden van sekswerkers te kijken. In de literatuur zijn verschillende typologieën te vinden, die min of meer laveren tussen twee polen: aan de ene kant van het spectrum bevinden zich marginalen met multiproblematiek (denk bijvoorbeeld aan een combinatie van dakloosheid, verslaving en gezondheidsproblemen en/of misbruik in het verleden⁸) en aan de andere kant worden sekswerkers onderscheiden die een bewuste keuze voor dit werk hebben gemaakt en hun zaakjes goed op orde hebben. Daar tussenin bevinden zich dan sekswerkers die dit werk parttime doen als bijverdienste (zie bijvoorbeeld: Van der Poel, 1991; Weijnen, 2006; Bleeker et al., 2014). Er is overigens ook veel (moreel) debat over het aandeel van slachtoffers in het sekswerk, die het werk niet vrijwillig doen en het aandeel van professionals die hiervoor bewust gekozen hebben. Een punt in deze is bijvoorbeeld het gelijkstellen van sekswerk aan mensenhandel of de opvatting dat dwang inherent deel uitmaakt van sekswerk ook al is de sekswerker zich er zelf niet van bewust (zie bijvoorbeeld: Oude Breuil, 2018, Peršak & Vermeulen, 2014; Niemi, 2010; Levy & Jakobsson, 2013); Weitzer, 2005).

Dat morele debat werkt overigens ook door in overheidsbeleid. Verhoeven heeft in haar promotieonderzoek op basis van interviews met sekswerkers geconstateerd dat de intenties van de overheid om hulp en bescherming te bieden botsen met de perceptie van sekswerkers⁹: door hen worden deze gesprekken gezien als controle, discriminatie en uitsluiting van werk: 'Terwijl de overheid wil voorkomen dat mogelijke slachtoffers aan het werk gaan in de seksindustrie, zien sekswerkers hun situatie als een mogelijkheid om hun leven te verbeteren.' (Verhoeven, 2017: 192). Dit komt overeen met een casestudy naar Braziliaanse sekswerkers, waarbij de criminologe Lima de Pérez (2015) onderzocht aan welke labelingsprocessen zij worden onderworpen wanneer zij in de Europese seksindustrie werken, vooral in Spanje en Portugal (de belangrijkste bestemmingslanden van deze sekswerkers). Volgens Janssen (2017) toont Lima de Pérez aan dat het concept 'armoede als dwang' misleidend is: zij verwoordt dat migratie naar het buitenland voor deze vrouwen 'a rational path towards better living conditions' (p. 166) inhoudt en dat veel van de problemen waar zij mee te maken krijgen in Portugal en Spanje niet zozeer samenhangen met de aard van het werk, maar het gevolg zijn van hele andere kwesties, zoals het stigma dat aan sekswerk verbonden is (Lima de Pérez, 2015, zoals vermeld in Janssen, 2017). Het al dan niet kwetsbaar zijn van een doelgroep wordt volgens Musch (2019) sterk bepaald door de

⁸ Zo stelt Vanwesenbeeck in een ingezonden stuk in *De Volkskrant* van 2 augustus 2017 dat de relatie tussen jeugdtrauma en sekswerk onduidelijk blijft en dat het enige feit is dat de meeste sekswerkers geen jeugdtrauma doorgemaakt hebben en dat omgekeerd de meeste traumaslachtoffers geen sekswerker zijn geworden: <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/stop-de-zielige-stemmingmakerij-over-de-prostitutie~bce9e602/>.

⁹ Dit ging om geïnterviewden uit de EU die in Nederland wilden komen werken in de seksindustrie en die daarvoor een intake kregen om hen te informeren en te beschermen tegen eventuele uitbuiting.

maatschappij en diens overheid. Zij wijst onder meer op onduidelijke en tegenstrijdige wetgeving over sekswerk in België en zij stelt: 'Sekswerkers zijn kwetsbaar omdat de huidige wetgeving die er heerst rond sekswerk hen in een kwetsbare positie stelt. Dit maakt dat ik sekswerkers nu benader als veerkrachtige mensen die elk vanuit hun eigen beweegreden gekozen hebben voor dit beroep' (Musch, 2019 in haar voorwoord). Stevens toont aan dat het beleid van een land waar sekswerk is ingebed een zeer belangrijke invloed heeft op het risico op geweld. Een slachtoffervisie geeft volgens haar aanleiding tot criminaliserend beleid om sekswerkers te beschermen, terwijl vanuit de legalisering en regulering (zoals in Nederland - in tegenstelling tot in België¹⁰ waar een abolitionistisch beleid geldt volgens Van Nunen et al., 2012) sekswerk als arbeid wordt beschouwd waar 'een individu agency heeft om te beschikken over die keuze' (Stevens, 2016: 48).

Sekswerk wordt vaak gelijkgesteld aan slachtofferschap van uitbuiting (Oude Breuil, 2018). Daarnaast is het morele debat over sekswerk onlosmakelijk verbonden met het stigma dat aan het werk kleeft. Het stigma van sekswerkers is nog altijd groot. Niet voor niets wordt er in de literatuur gesproken over stigma management van sekswerkers: veel sekswerkers houden hun werk voor minimaal een deel van hun sociale wereld geheim (Thompson & Harred 1992, Rosenbloom & Fetner 2001; Trautner & Collett 2010; Koken 2012; Tydeman & Dijkstra, 2020). De conclusie van Van Schuylenbergh is dat vandaag de dag de stigmatisering van sekswerk centraal staat, omdat dit werk nog altijd als deviant wordt beschouwd. Er bestaat weinig maatschappelijke aanvaarding voor betaalde erotische dienstverlening. De bijbehorende geheimhouding en afscherming houden extra stressfactoren in voor sekswerkers: 'Vaak wordt sekswerk in een stereotype victimiserend perspectief gezien, dat geen rekening houdt met het beslissingsvermogen en de ervaringen van alle sekswerkers, ten dele ook vanwege de disproportionele focus op bepaalde sectoren binnen de seksindustrie.' (Van Schuylenbergh, 2017: 27). Niet alleen in deze studie werd door de respondenten het leven in afzonderlijke sociale werelden als een van de grootste moeilijkheden of nadelen van het werk ervaren (Van Schuylenbergh, 2017). Het stigma lijkt voor vrouwen nog wreder en met ingrijpendere consequenties dan voor mannen; mannen lijken volgens Vanwesenbeeck betere opties te hebben om 'simply be left alone and do their work, a desire that is voiced by many people in the sex business', behalve wanneer mannen werken in illegale en onderdrukkende omstandigheden, natuurlijk lijden mannen in dat geval even goed onder het stigma, de discriminatie en het geweld (Vanwesenbeeck, 2013: 15).

Hoe het ook zij, bij beleid gericht op het verstevigen van de positie van de individuele sekswerker is het zaak om hiermee rekening te houden. Aandacht lijkt in deze met name gewenst voor sekswerkers in een marginale positie, waarbij ook multiproblematiek een rol speelt. Vanuit de overheid kunnen preventieve maatregelen worden genomen zoals stimulering van empowerment, onderwijs, toegang tot de gezondheidszorg en oprichten en handhaven van beroepsveiligheid en gezondheidstandaarden (Aronowitz, 2014,).

¹⁰ Intussen wordt overigens de stad Antwerpen als lichtend voorbeeld gezien met betrekking tot hun totaalaanpak, die onder meer stedenbouwkundige veranderingen in de gedoogzone behelst. Het wordt gezien als een 'kwalitatief hoogstaande en verzorgde gedoogzone', die 'goed verbonden is met de omgeving' (Rijnink & Van Wijk, 2020: 27-29). Over de styling hebben sekswerkers ter plekke meegedacht en hun wensen ingebracht; daarnaast heeft de politie in het kader van de veiligheid elementen ingebracht (Rijnink & Van Wijk, 2020).

Factoren met betrekking tot de werkomgeving

Hiervoor is op individueel niveau met name aandacht besteed aan sociale maatregelen. Wat betreft arbeidsvoorwaarden en arbeidsrelatie kunnen sekswerkers in Nederland vaak zelfstandig ondernemer of zijn ze werkzaam via opting-in (Bleeker et al., 2019; Dekker et al., 2006; Rijnink & Van Wijk, 2020).¹¹ In geval van opting-in zijn er regels van de exploitant waarmee zij rekening moeten houden. Met betrekking tot de werkomgeving wordt in de literatuur met name ingezet op situationele preventiemaatregelen (Stevens, 2016). Hierbij kan onder meer aan het volgende worden gedacht:

- Bevorderen van formele en informele (sociale) controle: denk bijvoorbeeld aan aanpassing van de werkplek, invoeren van individuele beschermingsmechanismen (alarmknop) of collectieve controle (camera, security personeel, meer politiecontrole en goed en systematisch opnemen en onderzoeken van aangiftes van geweld) en een ondubbelzinnig beleid van nultolerantie ten aanzien van geweld tegen sekswerkers en een proactief politietoetreden bij geweld en stimuleren van grondig onderzoek als er geweld heeft plaatsgevonden (Zie bijvoorbeeld: Li, 2013; Stevens, 2016; Sanders & Campbell, 2007).
- Regels voor en screening van klanten: denk bijvoorbeeld aan heldere regels voor klantencommunicatievaardigheden en een scherpe alertheid wat betreft de emotionele gesteldheid van de klant (Zie bijvoorbeeld: Li, 2013; Stevens, 2016; Sanders & Campbell, 2007)

Uit diverse (internationale) onderzoeken blijkt dat het risico op slachtofferschap van geweld samenhangt met de locatie waarop het sekswerk wordt uitgevoerd. Globaal genomen ontstaat het beeld dat locatiegebonden werk veiliger is dan werk op straat. Op locatie kan de veiligheid bevorderd worden door allerhande, ook hiervoor al beschreven, maatregelen. Bovendien is de screening van klanten in *indoor*locaties beter, terwijl bij sekswerk op straat een grondige inschatting van de klant problematisch is. Een belangrijke nuancering is echter op zijn plaats: in Nederland is straatprostitutie niet toegestaan en worden tippelzones steeds zeldzamer. Buitenlands onderzoek gaat vaak vooral in op sekswerk dat op straat plaats vindt. Derhalve kan dus een vertekend beeld ontstaan (Zie onder meer: Church et al., 2001; Li, 2013; Sanders, 2004a; Stevens, 2016; Deering et. al, 2014, Armstrong, 2015). Opvallend in het onderzoek van Kloek & Dijkstra (2018) is dat sekswerkers in massagesalons een verhoogd risico op geweld lopen. Verder worden het werken vanuit een eigen hotelkamer of die van een klant, de woning van een klant of een derde persoon als risicoverhogend gezien.

¹¹ Daarmee wordt het volgende bedoeld: 'Opting-in is een overeenkomst tussen de exploitant en de Belastingdienst en zit tussen loondienst en ondernemerschap in. De klant betaalt de exploitant. De exploitant draagt belasting en btw voor de sekswerker af en betaalt de sekswerker uit, onder aftrek van zijn of haar eigen percentage (meestal 40-50% van het bedrag dat de klant betaalt). Sekswerkers zijn niet in dienst van de exploitant, maar zijn ook geen zelfstandigen. Zij zijn niet verplicht verzekerd voor werkloosheid en arbeidsongeschiktheid en genieten geen arbeidsrechtelijke bescherming, maar hebben bijvoorbeeld ook geen recht op zelfstandigenaftrek. Wel hoeven ze over de eerste 20% van hun verdiensten geen belasting te betalen als een soort onkostenvergoeding (de zgn. 20% regeling). Bij Opting-in hoort een 'voorwaardenpakket'. Dit houdt in dat de exploitant zich niet mag bemoeien met het werk van de sekswerker, zoals werktijden, prijzen, klanten, welke diensten geboden worden en kleding. In de praktijk is hier echter geen controle op. Een klacht is de gebrekkige voorlichting. Het voordeel van Opting-in voor de sekswerker is dat deze geen eigen administratie hoeft bij te houden' (Kloek & Dijkstra, 2018: 12).

Bij raambordelen, privéhuizen en tippelzones worden significant meer beschermende factoren aangetroffen.

Tot slot wordt op verschillende plekken in de literatuur het belang van een stevige, vergunde en derhalve legale sector onderstreept gecombineerd met goede aansluiting op veiligheidszorg (zowel hulpverlening als contact met sociale wijkteams, politie en justitie), waarbij rekening gehouden wordt met de specifieke behoeften van sekswerkers (zie onder meer: Weijers, 2009; Bos, 2019; Dinnissen & Van Wijk, 2019, Bleeker et al., 2019).

2.2.2 Verhogen van de aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie van sekswerkers

Uit het onderzoek van Kloek & Dijkstra (2018) blijkt dat hoewel geweld tegen sekswerkers veel voorkomt, er maar weinig sekswerkers aangifte doen; slechts één op de vijf. Er zijn diverse redenen waarom sekswerkers terughoudend zijn om aangifte te doen bij de politie:

- Sekswerkers vrezen in de problemen te komen met instanties wanneer de vorm van prostitutie als illegaal wordt aangemerkt (Zie bijvoorbeeld: Platt et al., 2011; Van Nunen et al., 2012).
- Sekswerkers blijven graag anoniem, dit geldt zowel voor de legaal-vergunde als niet legaal-vergunde werkers. Het is geen algemeen geaccepteerd beroep, legalisering betekent nog geen normalisering en ze willen hun activiteiten voor hun naaste omgeving verborgen houden uit angst voor onbegrip of sociale uitsluiting (Nationaal Rapporteur, 2016). De belangenvereniging voor sekswerkers is tegen registratie (die de anonimiteit aantast) omdat sekswerk gezien moet worden als een volwaardige vorm van arbeid (<https://wijzijnproud.nl>). Ze zijn bang voor de mogelijke gevolgen als de politie of de overheid weet dat zij sekswerk doen, bijvoorbeeld om zelf veroordeeld te worden, dat hun privacy geschonden wordt, dat ze uit huis gezet worden of voor de Belastingdienst. Sekswerkers die op een legaal vergunde werkplek werken, zijn soms bang dat de aangifte consequenties heeft voor de vergunning (zie bijvoorbeeld: Kloek & Dijkstra, 2018, Musch, 2019, Rijnink & Van Wijk, 2020).
- Sekswerkers zijn bang dat de politie hen niet serieus neemt of dat het doen van aangifte geen zin heeft. In de meeste gemeenten is de politie degene die belast is met de handhaving van de regels rond sekswerk. Zij zijn bijvoorbeeld degenen die controleren op niet-vergund sekswerk via internet. Sekswerkers zien de politie daardoor als tegenstander en niet als een partij waar zij naar toe gaan voor hulp. Sekswerkers geven aan dat klanten weten dat een sekswerker niet snel aangifte zal doen van geweld en dat dit het risico op geweld verhoogt (Zie bijvoorbeeld: Kloek & Dijkstra, 2018, Stevens, 2016, Verhoeven, 2017).

Als wetgeving en beleid onduidelijk zijn voor sekswerkers, zijn zij onzeker over hun rechten en kiezen zij er eerder voor om geen aangifte te doen van geweld (Kloek & Dijkstra, 2018). Het onderzoek concludeert dat de wet- en regelgeving in Nederland de sekswerkers onvoldoende beschermt tegen geweld onder andere doordat i) het aantal vergunde werkplekken daalt, ii) sekswerkers die in aanraking kwamen met de politie zich belaagd voelden door de focus in het contact op mensenhandel en niet vergunde prostitutie en iii) de beperkte mogelijkheid om zelfstandig te werken en onduidelijkheid over het beleid.

Om de aangiftebereidheid te vergroten, is het belangrijk dat sekswerkers zich veilig voelen om aangifte te doen en dat zij dit als zinvol ervaren. Dit kan bewerkstelligd worden door politieagenten te trainen en te sensibiliseren op het onderwerp (Stevens, 2016), bij voorkeur door sekswerkers zelf. Sowieso wordt er voor gepleit sekswerkers te betrekken bij het voorkomen van misstanden en bevorderen van een schone branche, omdat zij de sector kennen als geen ander (Wijers, 2019).¹² Daarnaast moet er bij de politie extra aandacht zijn voor geweldsincidenten tegen sekswerkers en het vervolgen van de daders (Sanders & Campbell, 2007; Stevens, 2016; Kloek & Dijkstra, 2018). Doordat de politie veelal belast is met het tegengaan van niet-vergund sekswork wordt de drempel om aangifte te doen verhoogd. Sekswerkers die niet-vergund werken moeten aangifte kunnen doen van geweld zonder dat dit (juridische) consequenties voor hen heeft en zonder het risico dat informatie doorspeeld wordt naar bijvoorbeeld de Belastingdienst of woningbouwverenigingen (Kloek & Dijkstra, 2018).

2.2.3 Vergroten van de bereidheid om contact te zoeken met hulpverlening

De punten die hiervoor gemaakt zijn bij het zoeken van contact met de politie gelden in principe ook voor toegang tot de hulpverlening. Regioplan voerde in 2014 een onderzoek uit onder 364 sekswerkers. Daaruit kwam naar voren dat het overgrote deel van de respondenten de weg naar ondersteuning en hulpverlening weet te vinden: bijna alle sekswerkers (93%) weten waar zij terecht kunnen voor ondersteuning op het terrein van gezondheidszorg. Wat betreft hygiëne van de werkplek weet circa driekwart waar zij de benodigde ondersteuning kunnen vinden; sekswerkers in de escort weten dat minder goed. Op het terrein van financiën weten circa drie op de vijf geïnterviewde sekswerkers waar zij voor ondersteuning terecht kunnen. Meer dan de helft weet waar zij hulp kunnen vinden in het geval zij met sekswork willen stoppen (56%) en wanneer zij problemen hebben met de werkgever of exploitant (51%). De instelling met wie de meeste respondenten contact hebben gehad, is de GGD. De geïnterviewde sekswerkers zijn over het algemeen tevreden over de wijze waarop zij zijn behandeld door de betreffende instantie of hulpverlener, met name over de GGD en de (huis)arts. Dit komt overeen met resultaten van eerder onderzoek in 2006 (Bleeker, et al., 2014).

Hoewel het erop lijkt dat sekswerkers de weg weten te vinden naar de hulpverlening als zij dit nodig achten, is er wel een aantal barrières. Zo speelt het eerder genoemde stigma waar sekswerkers mee te maken krijgen ook hier een rol. Dit kan een barrière zijn om naar de reguliere hulpverlening te stappen. Ook zijn sekswerkers bang dat er bij hen op aangedrongen wordt om uit het werk te stappen, terwijl zij dat zelf niet willen. Daarnaast kunnen werkomstandigheden van invloed zijn op de stap naar de hulpverlening, omdat de werkuren van de sekswerker vaak niet overeenkomen met de openingstijden van de hulpverlening. Wat tevens meespeelt bij sekswerkers zonder verblijfsvergunning, is dat zij bang zijn voor de consequenties wanneer zij hulp zoeken (Van Nunen et al., 2012). Over dat stigma wordt meer gerapporteerd in de literatuur. Sekswerkers vertellen vaak niet aan hun huisarts wat voor werk zij doen. Dat is niet goed voor de behandelrelatie (Broersen, 2016).¹³

¹² Zie ook: De Volkskrant, 'Registratieplicht sekswerkers heeft averechts effect', 22 oktober 2019.

¹³ Een dermatoloog die op dit artikel reageerde, omdat hij vaak het vertrouwen wist te winnen van veel sekswerkers die bij hem kwamen in verband met SOA's, meldt: 'Dat je altijd zo op je hoede moet zijn, is vast niet goed voor je psychische gezondheid' (Rozemeijer, 2016, in reactie op artikel van Broersen in Medisch Contact).

Van den Dries en Luhrs zien dat sekswerk een beladen onderwerp is in het sociale domein. Hulpverleners komen niet dagelijks iemand tegen die sekswerk verricht waardoor het onderwerp als men erop stuit snel wordt doodgezwegen, opgeblazen en geproblematiseerd, met sensationele nieuwsgierigheid benaderd of vanuit onjuiste aannames die sturend zijn in de anamnese en het hulpplan. Het gevolg is dat sekswerkers die hulp zoeken, zich niet met respect behandeld en goed geholpen voelen en veelal een vermijdende houding aanmeten in het vragen om hulp (Van den Dries & Luhrs, 2020). Verder is het voor sekswerkers belangrijk dat hun werk niet op voorhand gelijk wordt gesteld aan mensenhandel. Er wordt geen prijs gesteld op bemoeienis van de *rescue industry*. Van hulpverleners wordt in deze een respectvolle houding verwacht die oog heeft voor de autonomie van de sekswerker (zie bijvoorbeeld: Vanwesenbeeck, 2013, Timmermans et al., 2019).

Uit het onderzoek van Musch (2019) in België bleek overigens dat sekswerkers aldaar weinig aansluiting vinden bij de reguliere hulpverlening op zowel medisch, sociaal, juridisch als psychologisch vlak. Sekswerkers zoeken vooral hulp bij organisaties die niet oordelen over hun beroep en waar ze terecht kunnen met hun verhaal. Dat lijkt ook van belang in de Nederlandse situatie. Sociale en andere professionals kunnen met een correcte en niet stigmatiserende bejegening de bereidheid van sekswerkers om contact met hen te zoeken vergroten. Inzet van ervaringsdeskundigen zou dit verder kunnen ondersteunen (zie bijvoorbeeld: Van Orsouw, 2015).

3 Sekswerkers, exploitanten en professionals in beeld

3.1 Selectie en werving sekswerkers en exploitanten

3.1.1 Selectiecriteria

Het streven was om inzicht te bieden in ervaringen met geweld van sekswerkers die in de gemeente Tilburg werkzaam zijn. Om die reden zijn de volgende selectiecriteria gehanteerd bij het werven van respondenten onder sekswerkers:

- De sekswerker diende (deels) werkzaam te zijn in Tilburg of de nabije omgeving, dat wil zeggen het 'verzorgingsgebied' van de gemeente Tilburg.
- De sekswerker diende minimaal een jaar voor aanvang van de maatregelen tegen de verspreiding van Covid-19 werkzaam te zijn als sekswerker. Hier wordt verder op ingegaan in de volgende paragraaf.
- De potentiële respondent moest niet werkzaam zijn in een meer beperkte vorm van erotische dienstverlening, waarbij geen – of in zeer beperkte vorm – fysieke seks met klanten plaats vindt (denk in dit verband bijvoorbeeld aan webcamseks, het maken van pornofilms of striptease/paaldansen in een club).

3.1.2 Werving

De maatregelen tegen de verspreiding van Covid-19

De opdracht tot dit onderzoek is gegeven voordat Nederland te maken kreeg met Covid-19. Met de intrede van het Covid-19 virus in Nederland is de hele samenleving echter geconfronteerd met verstrekende hygiënemaatregelen. Zo ook het sekswerk, dat zelfs periodiek aan banden is gelegd. Een en ander heeft gevolgen gehad voor dit onderzoek. Het is inmiddels bekend dat binnen en buiten Nederland dat tot financiële problemen onder sekswerkers heeft geleid. In Nederland geldt dat met name voor sekswerkers die werkzaam zijn via de constructie van opting-in: hoewel zij belasting betalen, konden zij geen aanspraak maken op noodsteun. Een deel van de sekswerkers zou zich daarom genoodzaakt hebben gevoeld om door te werken, waardoor hun kwetsbaarheid zou zijn verhoogd (zie ook: Brouwers & Herrmann, 2020). Maar uit een onlangs gehouden enquête onder sekswerkers uit Hart van Brabant bleek dat de meeste sekswerkers in deze regio niet hebben doorgewerkt tijdens het verbod op het sekswerk. Wanneer door werd gewerkt was dat met name met vaste klanten, en werd overigens niet meer dwang, geweld of discriminatie ervaren (De Wildt, Andeweg & Sondejker, 2021).¹⁴ Een belangrijk deel van de onderzoeksperiode voor het

¹⁴ In de gemeente Tilburg is tijdens deze periode onder meer het volgende ondernomen om sekswerkers te ondersteunen: vanuit Klankbordgroep Seksworks is een belronde langs alle sekswerkers gedaan om informatie op te halen en met actieve advertenties en online veldwerk ook informatie te verstrekken over eventuele mogelijkheden voor hulp; er zijn afspraken gemaakt over ondersteuning van sekswerkers met het Prostitutie Maatschappelijk Werk; er zijn afspraken gemaakt over een procedure voor het aanvragen van inkomensondersteuning met afdeling Werk en Inkomen; prostitutiecontroles zijn opgeschort en er is een vast inlooppreekuur opgestart bij de GGD.

onderzoek waarvan in dit rapport verslag wordt gedaan, viel echter in de periode waarin het sekswerk niet was toegestaan. Gevolg is dat het voor de onderzoekers buitengewoon lastig was om actief werkende sekswerkers te spreken.

Werving sekswerkers

Bij de werving van sekswerkers is gebruikt gemaakt van verschillende manieren om in contact te komen met diverse soorten sekswerkers:

- Er is gebruik gemaakt van een sleutelfiguur uit de betreffende branche met een groot netwerk. Het gaat hierbij om een sekswerker die deel uitmaakt van Seksworks, een klankbordgroep bestaande uit (ex-)sekswerkers uit Brabant die staan voor een betere positie voor sekswerkers in Brabant.¹⁵ Via haar is contact gelegd met diverse respondenten, waaronder een aantal dat deel uitmaakt van de klankbordgroep.
- Daarnaast is gebruik gemaakt van *snowball sampling*: via de respondenten die geïnterviewd werden, is gevraagd naar andere mogelijke respondenten.
- Ook is het inloopsprek uur van de GGD meermaals bezocht om daar in contact te komen met respondenten, hetgeen geresulteerd heeft in een observatie van een sekswerker actief in het illegale circuit. De observatie is uitgevoerd met toestemming van alle partijen bij de GGD Tilburg. Dit was een uitgebreid intakegesprek tussen een sekswerker met de verpleegkundige tijdens het speciale spreekuur voor sekswerkers. Op dat moment was de situatie te gevoelig om om een interview te verzoeken: de multiproblematiek en de kwetsbare emotionele en fysieke conditie stond dit niet toe en de medische kwestie waarmee ze kwam ging voor. Toen de onderzoeker enkele weken later opnieuw bij de GGD kwam om een interview van haar af te nemen, is de betrokkene niet verschenen op de afspraak met de verpleegkundige. Bij navraag bij de hulpverlening was zij op dat moment, vier weken na de eerste keer, al drie weken niet meer in de dak- en thuislozenopvang gezien waardoor het niet meer mogelijk was haar alsnog te benaderen.
- Verder heeft het onderzoeksteam contacten uit het eigen netwerk aangeboord. In dit verband kan gedacht worden aan contacten die zijn opgedaan tijdens eerder onderzoek naar sekswerk of op het gebied van hulpverlening en veiligheidszorg.
- Tevens zijn vergunde bedrijven zowel telefonisch als per mail door de onderzoekers benaderd, omdat locatiebezoek immers niet mogelijk was. Helaas werd er doorgaans niet opgenomen, ingesproken berichten werden niet beantwoord en een ingevuld contactformulier leverde geen reacties op. Een privéhuis - dat tijdelijk 2 weken open was - is door de onderzoekers bezocht. Drie van de vier aldaar aanwezige sekswerkers waren uiteindelijk bereid mee te doen, na een informele kennismaking in de huiskamer. De interviews werden individueel afgenomen op een van de sekskamers.

Werving exploitanten

Bij de werving van exploitanten als respondent is door de onderzoekers eveneens gebruik gemaakt van verschillende strategieën:

¹⁵ Zie ook: <https://www.seksworks.nl/>

- Via de al eerder genoemde sleutelfiguur is getracht om respondenten onder exploitanten te werven.
- Het onderzoeksteam heeft wederom eigen netwerk uit eerder onderzoek aangesproken
- Een rondgang per telefoon, mail en contactformulieren langs vergunde bedrijven gemaakt.

Al deze sporen leidden helaas niet tot het gewenste resultaat. Uiteindelijk is het gelukt om dankzij tussenkomst van de gemeente Tilburg in contact te komen met de eigenaar van een massagesalon.

Tot slot hebben de onderzoekers overwogen om zelf te reageren op internetadvertenties van sekswerkers op speciale sites tijdens de periode dat sekswerk formeel verboden was. Deze acties zijn na uitgebreid overleg niet uitgezet, omdat eerdere onderzoekservaringen in dit deel van de branche leerden, dat de balans tussen de verrichte inspanningen en de succeskans negatief uitslaat.

In totaal hebben 14 sekswerkers en 1 exploitant aan dit onderzoek meegewerkt.

3.1.3 *Selectiebias*

Aanvankelijke doel

Doel van dit onderzoek was niet om tot een representatieve steekproef te komen. Doel was wel om respondenten met verschillende achtergronden en ervaringen in het sekswerk te spreken, zodat een zo gevarieerd en breed mogelijk beeld zou kunnen worden geschetst van de ervaringen met geweld van sekswerkers in de gemeente Tilburg. Wat achtergrond betreft kan onder meer aan gender en aan migratieachtergrond worden gedacht, of aan de motivatie om in het sekswerk actief te worden: betaalde seks als een levensstijlkeuze (zie bijvoorbeeld: Van Schuylenbergh, 2017) als een noodzaak, of het zien als min of meer incidentele ruilseks (Zie bijvoorbeeld: Saathof & Vermey, 2017).

Bij verschil in ervaringen in het sekswerk komen de volgende aspecten in beeld: sekswerkers en exploitanten uit de vergunde en onvergunde branche, legaal, illegaal of gedoogd werkend. Dat laatste behoeft enige uitleg omdat de gedoogconstructie niet in het vorige hoofdstuk bij het algemene beeld uit de literatuur is behandeld. Het gedoog in Tilburg heeft namelijk deels een tamelijk uniek karakter. Sinds een paar jaar wordt thuisprostitutie door de gemeente Tilburg gedoogd¹⁶, wanneer aan bepaalde voorwaarden is voldaan (Beleidsnota prostitutie en seksbranche Gemeente Tilburg 2019):

- Thuiswerk vindt uitsluitend plaats in de eigen woning. De persoon die actief is als sekswerker in de eigen woning, moet op dat adres zijn ingeschreven in de Basisregistratie Personen (BRP);
- Het werven van klanten geschiedt in de regel langs informele weg. Online adverteren is toegestaan;

¹⁶ Dit is slechts in enkele andere gemeenten in Nederland het geval: naast Tilburg vindt dit ook plaats in in Lelystad, Assen en Arnhem (CCV, 2021).

- Aan de buitenkant van het perceel mag niet duidelijk zijn dat er sprake is van sekswerk;
- De verdiensten die voortkomen uit het sekswerk moeten uitsluitend ten goede komen aan de sekswerker;
- Er mag geen sprake zijn van overlast of aantasting van het woon- en leefklimaat.

Verder moet de sekswerker volgens de brochure¹⁷ in het bezit zijn van:

- De Nederlandse nationaliteit of een nationaliteit van een ander land uit de EU
- Een Nederlandse paspoort of EU-paspoort of een ander geldig identiteitsbewijs
- Een geldige verblijfstatus
- Een inschrijving bij de Kamer van Koophandel als degene als zelfstandig ondernemer werkt
- Een burgerservicenummer
- Een bankrekeningnummer
- Een zorgverzekering

En moet degene:

- Minimaal 18 jaar zijn en
- Bekend zijn bij de belastingdienst (voor zelfstandigen via een inschrijving bij de KvK)

Bias

Hiervoor is bij de beschrijving van de werving al uitgelegd dat het voor de onderzoekers niet eenvoudig was om, met name in de periode waarin strenge maatregelen in verband met Covid-19 voor het sekswerk waren afgekondigd, in contact te treden met mogelijke respondenten. Al met al heeft een ander op een aantal punten geleid tot een bias, een vertekening wat betreft de achtergronden van de sekswerkers en het deel van het sekswerk waarin zij actief zijn:

- Er is zowel met mannen als met vrouwen die actief zijn in sekswerk gesproken, maar transgenders of mogelijke respondenten met een ander genderidentiteit zijn niet bereikt. Verder liepen de leeftijden van de respondenten uiteen van 29 tot en met 51 jaar oud ten tijde van het interview. Relatief jonge sekswerkers hebben dus niet meegedaan aan dit onderzoek.
- Het is niet gelukt om ongedocumenteerde of illegaal in Nederland verblijvende respondenten te vinden, hoewel die hoogstwaarschijnlijk wel in de regio in het sekswerk actief zijn.¹⁸
- In dit onderzoek zijn zowel legaal als 'gedoogd' werkende sekswerkers betrokken. We spraken een beperkt aantal sekswerkers, van wie een aantal vanuit het eigen huis werken (gedoogd), of als escort, in een privéhuis of erotische massagesalon. De

¹⁷ Brochure Sekswerkers in Tilburg. *Voor de positieversterking van sekswerkers*. Tilburg: Sekswrks, uitgave Prostitutie Maatschappelijk werk.

¹⁸ Zo is een aantal jaren geleden is in de regio Eindhoven onderzoek gedaan naar jongens en mannen, waarin ook aandacht gevraagd voor de kwetsbare positie van niet legaal verblijvenden in Nederland. Zie: <https://expertisecentrum-mensenhandel-jeugdprostitutie.nl/wp-content/uploads/2018/06/Rapport-Jongenprostitutie-2015-2017-Expertisecentrum-Mensenhandel-en-jeugdProstitutie.pdf>; zie ook: Smeets, 2016.

respondenten hadden zowel werkervaring in de vergunde als in de onvergunde sector. Eén respondent werkte illegaal.

- Het merendeel van de respondenten werkt in ruil voor geld, maar in een enkel geval ook rechtstreeks voor goederen, een slaapplek, huisvesting of drugs. Dit laatste gebeurt vooral bij sekswerkers in een kwetsbare positie voor uitbuiting, die te maken kan hebben met fysieke, psychologische, emotionele, economische en familiale omstandigheden (Beijer, 2010 zoals vermeld in Smeets, 2016). Uit deze groep met multiproblematiek is één persoon geobserveerd, zoals hiervoor al is vermeld.
- Door de werving van respondenten via het al eerder genoemde Sekswrks, lijken verhoudingsgewijs meer activistische en geëmancipeerde sekswerkers in Tilburg en omstreken te zijn benaderd voor dit onderzoek.

Zoals gezegd is er slechts één exploitant bereid gevonden om mee te werken. Daardoor is minder inzicht verworven in het voorkomen van geweld tegen sekswerkers vanuit het perspectief van exploitanten van seksinrichtingen. Een aanvullend inkijkje is wel verkregen doordat drie sekswerkers die als respondent medewerking hebben verleend actief waren in een privéhuis en één in een erotische massagesalon.

In paragraaf 3.3.1 en 3.3.2 zal overigens meer uitgebreid worden ingegaan op achtergronden van respondenten.

3.2 **Uitvoering interviews sekswerkers en exploitant**

Online, offline, individueel of in een groep

Aanvankelijk was het plan om zowel professionals uit het sekswerk als uit de veiligheidszorg door middel van groepsinterviews te interviewen. Voordeel van die benadering is niet alleen, dat het minder tijdsinvestering vraagt. In de interactie tussen de respondenten kunnen waardevolle discussies ontstaan. Doel van dit onderzoek was immers om zoveel mogelijk perspectieven op geweld tegen sekswerkers en hun omgang daarmee te verzamelen.

Bij nader inzien zijn de onderzoekers op dit standpunt teruggekomen. Na een eerste inventarisatie bleken slechts twee respondenten onder de sekswerkers aan een dergelijk groeps gesprek mee te willen doen. Sekswerk is een delicaat onderwerp. Sekswerkers worden niet altijd als volwaardige burgers behandeld en zijn gevoelig voor verbale en non-verbale veroordelende reacties (Oude Breuil & Siegel, 2012; Persak & Vermeulen, 2014; Van Orsouw, 2015). Bovendien komt het regelmatig voor dat bij sekswerkers niet iedereen binnen de eigen familie- en vriendenkring op de hoogte is van deze werkzaamheden. Dat kan bij sekswerkers de drempel verhogen om te participeren aan groeps gesprekken waarbij op voorhand andere deelnemers niet bekend zijn. Om die reden is er voor gekozen om sekswerkers individueel te interviewen. Met de komst van de maatregelen tegen de verspreiding van Covid-19 werd de uitvoering van de interviews nog complexer. Aan respondenten is de keuze voorgelegd voor de uitvoering van het interview: online, telefonisch of *face to face*. Bij online interviews is hen met het oog op anonimiteit ook de keuze geboden om zonder de camera aan te worden geïnterviewd. Bij offline uitvoering van interviews is uiteraard rekening gehouden met de vereiste hygiënemaatregelen (denk bijvoorbeeld aan anderhalve meter afstand). In totaal zijn 4 respondenten telefonisch geïnterviewd, 3 online en 6 respondenten zijn *face to face* gesproken: 2 in hun eigen huis, 3 in de eigen

werkomgeving en 1 op kantoor van de onderzoeker. De exploitant is *face to face* geïnterviewd in de eigen werkomgeving.

Aan alle respondenten werd gevraagd of het interview mocht worden opgenomen. Alle respondenten stemden hiermee in. De opnames werden uitsluitend gebruikt om de interviews letterlijk uit te werken en zijn daarna verwijderd. Respondenten is de mogelijkheid geboden om het uitgewerkte interview te zien en te corrigeren op feitelijke onjuistheden. Hier hebben zeven respondenten gebruik van gemaakt.

Als dank voor hun medewerking ontvingen de respondenten een cadeaubon. Deze tegemoetkoming konden zij mede door de financieel moeilijke periode waarin sekswerkers zich tijdens het interview in bevonden zeer waarderen. Desondanks gaven zij aan dat zij vooral meewerkten, omdat ze het belangrijk vinden dat er aandacht is voor het onderwerp.

Itemlijst en taalgebruik

Het interview werd gehouden aan de hand van een vooraf opgestelde itemlijst (zie bijlage 1). Deze lijst is opgesteld op basis van de onderzoeksvragen. Omdat de onderzoekers het van belang vonden om een zo open mogelijk gesprek te voeren, was het gesprek leidend in de volgorde van onderwerpen die aan bod kwamen. Wel werd er bij de sekswerkers voor gekozen om te starten met het onderwerp weerbaarheid (in plaats van nare ervaringen) om het interview zo zorgvuldig en laagdrempelig mogelijk te beginnen. Verder kwamen thema's aan bod als meegemaakt geweld of grensoverschrijdende gedragingen, de vergroting van weerbaarheid en de ervaringen met politie en/of hulpverlening. In de interviews ging het alleen om gewelddadige of grensoverschrijdende gedragingen die plaatsvonden tijdens de uitoefening van het beroep of hiermee rechtstreeks in verband stonden. Daarbij is getracht om vooral actuele ervaringen in beeld te krijgen. In de citaten bij de interviews wordt aangegeven wanneer het om ervaringen uit een verder verleden gaat. In de interviews stond het geweld centraal dat gepleegd werd door klanten. Op de achtergronden van deze klanten is in dit onderzoek niet verder ingegaan.

Bij de exploitant is dezelfde thematiek bevraagd als bij de sekswerkers (geweld, weerbaarheid en veiligheid); daarbij is vooral het perspectief van haar als eigenaar van een erotische massagesalon belicht, zoals hoe ze als leidinggevende eigenaar de veiligheid waarborgt in haar bedrijf, hoe zij de bij haar werkende vrouwen selecteert en ondersteunt en welke preventieve maatregelen zij hanteert in het voorkomen van geweld.

In dit rapport is tot aan deze paragraaf steeds gesproken over geweld en niet over grensoverschrijdend gedrag. In de interviews is er bewust voor gekozen om niet alleen over geweld te spreken, omdat al snel duidelijk werd dat de respondenten dat sterk associëren met de fysiek geweld. Om ook andere vormen van geweld in beeld te krijgen, is er bewust voor gekozen om de uitdrukking 'grensoverschrijdend gedrag' te gebruiken. In de bespreking van de literatuur in het vorige hoofdstuk is onder meer ingegaan op stigmatisering van sekswerk. Met die wetenschap in het achterhoofd moeten interviewers zich bewust zijn van de terminologie die zij zelf in het gesprek gebruiken. Zo worden bijvoorbeeld in de spreektaal en buiten het sekswerk bijvoorbeeld de termen 'pooier' en 'exploitant' door elkaar gebruikt, maar daartussen liggen werelden van verschil (Majoor, 2015). Ook is het bekend dat de liefdesrelaties van sekswerkers geproblematiseerd en als negatief worden beschouwd, terwijl die relatie voor de sekswerker wel belangrijk is (Verhoeven & Van Gestel, 2015). Interviewers moeten dan extra alert zijn op het vermijden van op voorhand als negatief gepercipieerde terminologie en derhalve zoveel mogelijk aansluiting zoeken bij het taalgebruik van de

respondent. Met andere woorden: de interviewers gebruikten geen woorden als 'pooier', tenzij de respondent dat zelf deed.

Evaluatie na het interview

Elk interview over geweldservaringen van sekswerkers bevat een zeker risico voor de interviewer zelf. Het is een gevoelig thema en het blijkt dat er een mogelijk werkgerelateerde negatieve invloed kan ontstaan in het contact met respondenten met geweldservaringen in het sekswerk. Dit blijkt zelfs uiteindelijk op de eigen beleving van seksualiteit een negatieve weerslag te kunnen hebben, juist bij heteroseksuele vrouwelijke onderzoekers (Van den Dries, 2017). Daarom werd er, indien nodig, na een interview in het onderzoeksteam een evaluatie gehouden.

Analyse van het interviewmateriaal

Alle interviews zijn opgenomen en getranscribeerd. De transcripties zijn later door de onderzoekers gecodeerd op basis van de onderzoeksvragen en de itemlijst. Per onderzoeksvraag en daaruit afgeleide items zijn de antwoorden geordend naar thema's die naar voren kwamen. Deze thema's waren gebaseerd op de topics die grotendeels vooraf waren vastgesteld (zoals diverse soorten geweld, weerbaarheid, waarborgen veiligheid, aangiftebereidheid etc.). Daarnaast zijn tijdens de analyse andere belangrijke thema's gevonden. Aanvankelijk werd bijvoorbeeld ingedeeld in 'voorzorgsmaatregelen vooraf' en 'voorzorgsmaatregelen tijdens de ontmoeting', maar in een latere fase bleek dit zodanig samen te hangen, dat besloten werd deze niet meer apart te categoriseren. Dit geldt ook voor technische en communicatieve screeningsstrategieën die respondenten naar voren brachten. Er is hierbij geselecteerd op inhoudelijke relevantie. De van te voren bedachte items en deze extra thema's vormden de inhoudelijke leidraad voor de analyse en verslaglegging. Er is zowel van inductie als deductie gebruik gemaakt en bij de selectie van de citaten is gezocht naar voorbeelden die exemplarisch zijn voor het te illustreren punt (zie onder meer: Tromp, 2009; Migchelbrink, 2016).

3.3 **Achtergronden van respondenten uit het sekswerk**

3.3.1 *Sekswerkers*

Gender en leeftijd

Uiteindelijk heeft de hiervoor beschreven werving geleid tot 14 respondenten onder de sekswerkers en één exploitant. Hieronder worden kort enkele kenmerken van de sekswerkers beschreven die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. In totaal ging het om 11 vrouwen en 3 mannen. Het is niet gelukt om transgenders of respondenten met een andere seksuele identiteit als respondent te werven. In leeftijd varieerden de respondenten van 29 tot en met 51 jaar oud. Twee waren er jonger dan 30, vier tussen de 30 en 40, vier tussen de 40 en 50 en nog eens vier waren ouder dan 50. Twee respondenten hadden een migratieachtergrond.

Eerdere werkervaring

De ervaring met sekswerk varieerde tussen de 3 en 30 jaar. Bijna alle respondenten hebben ervaring in andere sectoren van de seksbusiness, zoals in clubs, sauna's en privéhuizen. In sommige gevallen is die eerdere ervaring opgedaan in de raamprostitutie, een sekswinkel, webcam, straatprostitutie, swingerswereld, gangbangs of in de porno-industrie. Er zijn twee respondenten die een eigen escort-agency of peepshowbedrijf hebben of hebben gehad.

Daarnaast is er een aantal respondenten dat naast hun werk activist (meestal vrijwillig) zijn voor de belangenbehartiging en de-stigmatisering van sekswerkers. Buiten de seksbusiness hebben vijf respondenten nooit of praktisch nooit een reguliere baan gehad. Daarnaast hebben vijf andere respondenten in het verleden regulier werk gehad terwijl momenteel sekswerk hun enige bron van inkomsten vormt. Er zijn vier respondenten¹⁹ die sekswerk momenteel naast een reguliere baan verrichten. Kortom: in het geheel hebben negen respondenten van de veertien regulier werk gehad in het verleden en/of nu nog en vijf respondenten hebben alleen in de seksbusiness gewerkt.

Actueel werk

In totaal werkten 5 respondenten als escort, 4 deden thuiswerk, 3 werkten in een privéhuis, een enkeling in een erotische massagesalon en nog een ging bij klanten thuis langs of in hun auto. Het niveau waarop het werk zich afspeelt is heel gevarieerd, van snelle en relatief voordelige betaalde seks tot high class niveau wat betreft aanpak en prijs.

Twee respondenten werken met een eigen vergunning. Vier respondenten werken bij een vergunde exploitant via een opting-in constructie. Zes werken gedoogd. Een ander werkte illegaal en van weer ander was het onbekend of het sekswerk legaal of illegaal werd uitgevoerd.

3.3.2 Exploitant

Uiteindelijk is één exploitant geïnterviewd, de eigenaresse van een erotische massagesalon in Tilburg (vergund). Deze exploitant heeft al lange tijd meerdere bedrijven binnen en buiten het sekswerk. Een van deze bedrijven, waarbinnen (een beperkte vorm van) sekswerk wordt verricht, bevindt zich in Tilburg.

3.4 Selectie en werving professionals

3.4.1 Selectie en werving

Bij de aanpak van geweld tegen sekswerkers spelen de hulpverlening, de gemeente en de politie een belangrijke rol. De onderzoekers hebben in overleg met de gemeente Tilburg een gezamenlijk netwerk aangeboord en zo een lijst van professionals gemaakt uit deze werkgebieden. Elke benaderde respondent zei medewerking toe.

3.4.2 Uitvoering interviews

Groepsinterview

Er is gekozen voor een groepsinterview omdat de interactie tussen de respondenten ertoe bij kan dragen dat meer informatie boven tafel komt dan in een individueel interview. Er kan een beeld vanuit zoveel mogelijk perspectieven worden verzameld waarin respondenten op elkaar kunnen reageren. In het groepsinterview zijn eerst de voorlopige bevindingen gebaseerd op de interviews met de sekswerkers en de exploitant gepresenteerd. De respondenten is gevraagd hierop te reflecteren, vervolgens is in het interview aandacht besteed aan de

¹⁹ Bij twee van deze respondenten die regulier werk hebben, ligt dat werk ten tijde van het interview stil vanwege Covid-19.

onderlinge samenwerking tussen de verschillende professionals. Wederom is toestemming gevraagd voor een opname ten behoeve van het eindverslag en is dit verslag ter correctie en aanvulling aan de respondenten voorgelegd.

Online

Door toedoen van de maatregelen tegen Covid-19 heeft dit groeps gesprek online plaats gevonden. Aanvankelijk was het de bedoeling om deze respondenten twee keer te spreken, gezien het grote aantal vragen: een interview specifiek over de geweldservaringen en de aangifte- en meldingsbereidheid en contact met hulpverlening en een tweede gesprek om te praten over de onderlinge samenwerking en verbetermogelijkheden. De aanpak van Covid-19 bracht voor deze respondenten echter ook druk mee op hun toch al volle agenda's. Om die reden heeft er één groepsinterview plaats gevonden.

3.4.3 Respondenten groepsinterview professionals

Aan het groepsinterview hebben de volgende 10 professionals meegewerkt:

Hulpverlening

1. Clustermanager, Sterk Huis
2. Trajectbegeleider voor sekswerkers die uit willen stappen, Sterk Huis
3. Sociaal verpleegkundige inloopspreekuur sekswerkers, GGD

Gemeente

4. Specialist veiligheid, gemeente Tilburg
5. Coördinator mensenhandel, gemeente Tilburg
6. Toezichthouder leefbaarheid en ondermijning, gemeente Tilburg

Politie

7. Operationeel specialist, lid team mensenhandel, nationale politie
8. Teamchef, nationale politie
9. Operationeel specialist, taakaccenthouder mensenhandel, nationale politie

Overig

10. Medewerker programma Sekswerk, Soa Aids Nederland

4 Sekswerkers en een exploitant aan het woord

4.1 Sekswerkers aan het woord

4.1.1 *Ervaringen met geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag*

De in het onderzoek van PROUD en Soa Aids Nederland (Kloek & Dijkstra, 2018) gebruikte indeling van vormen van geweld tegen sekswerkers is ook in de interviews gebruikt. De respondenten is gevraagd naar ervaring met fysiek, seksueel, financieel/economisch en emotioneel geweld tijdens het werk. In het vorige hoofdstuk is uitgelegd dat sekswerkers geweld vooral lijken te associëren met fysiek geweld. Om die reden is in de gesprekken ook gevraagd naar 'grensoverschrijdend gedrag'. In de nu volgende vier deelparagrafen worden voorbeelden gegeven van de verschillende vormen van geweld waarmee de respondenten zeggen te zijn geconfronteerd. In elke deelparagraaf staat een specifieke vorm van geweld centraal. In een aantal beschreven voorbeelden spelen echter meerdere vormen van geweld. Die voorbeelden zijn geplaatst in de deelparagraaf waar ze het meest bij aansloten.

4.1.1.1 *Fysiek geweld*

Weinig ervaring, maar wel alert

Lichamelijk geweld komt zeer weinig voor volgens deze respondenten, maar alertheid blijft nodig. Ter illustratie de volgende citaten:

'De mensen die ik over de vloer krijg, daarvan hoop ik dat ik ze kan vertrouwen. (...) Maar je weet het nooit, iemand kan het zo in z'n kop krijgen. Ik ben altijd nog op m'n hoede.'
Respondent 5

'Want in die 12 jaar heb ik nooit iets heel vervelends meegemaakt. Ik heb nooit een dreigende situatie meegemaakt. (...) Ik denk dat je als je massages doet je een heel ander publiek tegenkomt dan wanneer je intiem doet.' Respondent 5

Incidenten

Of een geweldservaring wordt als een eenmalig incident beschreven. Wederom enkele voorbeelden:

'Ik heb wel ooit een keer gehad dat een jongen, een jonge knul, die duwde mij op het bed, die wilde mij zoenen voordat ie betaald had, en ik duwde hem gewoon heel hard terug. Dat ie weet van: dit moet je bij mij niet flikken. Dus dat was even een moment waarvan ik dacht er probeert iemand dominant tegen mij te doen of te zoeken waar mijn grenzen zijn. Dan laat ik hem wel gewoon merken: hier is een grens bereikt.' Respondent 7

'Nee, op een gegeven moment, het is maar net hoe je reageert op mensen. Dus als iemand jou wat wil aandoen, dat heb ik een keer gehad. Ja, drugs, veel drank en de zaak sloot op dat moment. En ja, toen werd ie kwaad. Toen zei hij, ja, als je straks buiten komt, ik schiet je dood. Toen ben ik gewoon ontploft. En toen was het afgelopen.' Respondent 11

'Als ze echt vervelend doen, ja, dan word je dus boos. Ik heb ook wel eens gehad dat iemand te hard op mijn kont sloeg.' Respondent 11

Een uitzondering vormt de geobserveerde respondent met multiproblematiek, waarvan bekend is dat ze veel geweld met klanten meemaakt. Ze uitte tijdens de observatie veel (verbale) kwaadheid en weerzin met gebruik van onafgemaakte zinnen, bijvoorbeeld:

'Ze leggen het geld weg en vertellen wat ik daarvoor(stilte, slikt, vertrokken gezicht).....ieiek, bllllllk'.

Daarnaast liet ze enkele keren walging blijken op non-verbale wijze, met kokhalzende geluiden en specifieke gebaren als ze het over haar klanten had.

4.1.1.2 Seksueel geweld

Bijna iedereen heeft voorbeelden

Daar waar de meesten amper gewag maken van fysiek geweld, geven bijna alle respondenten voorbeelden van seksueel geweld, zoals de volgende passages laten zien.

'O ja, zeker! Absoluut. Dat (pogingen tot onbeschermd seks of ongewenste seksuele handelingen) is aan de orde van de dag. Echt aan de orde van de dag. Respondent 4

'Ik heb een keer meegemaakt dat iemand een keer het condoom heeft afgedaan, dat was nog in mijn beginjaren en die is in mij klaargekomen zonder mijn toestemming.' Respondent 6

'Ik denk dat iedere sekswerker dat wel meemaakt. Ik denk vooral vrouwen wel. Als ik kijk hoe vaak (een collega) het erover heeft dat klanten geen condoom om willen doen. Ik zelf trouwens ook, was denk ik een maand geleden, een afspraak van een collega en mij samen. Hij probeerde eerst haar zonder condoom te neuken, toen heeft zij gezegd: dat gaan we niet doen. Toen probeerde hij dat bij mij. (...) Hij heeft me niet geneukt uiteindelijk. (...) We hebben dezelfde regels. Ik heb dat dus niet meer aangegeven en voor de rest kan ik mezelf wel zo manoeuvreren dat het niet lukt om mij te neuken. Bovendien is bij anaal glijmiddel wel praktisch, sterker nog noodzakelijk.' Respondent 10

'Er zijn (...) mensen geweest die willens en wetens proberen te penetreren zonder condoom. (...) Op het moment dat er gepenetreerd gaat worden, zorg ik dat ik altijd even dat ik, zonder dat mensen dat in de gaten hebben, ik even iets begeleid naar binnen waarbij ik even kan voelen: hij zit er nog om. Ik doe zelf altijd mijn condoom om, zodat ik weet dat het goed gebeurt. Verder ik zeg altijd heel duidelijk: je gaat toch niet proberen om. Dat is al een waarschuwing voordat het gebeurt, meestal heb je dat al een soort van in de gaten. En als het dan wel gebeurt is het gewoon gelijk klaar. (...) Daarnaast heb je altijd mensen die al voor hun afspraak duidelijk maken dat ze die intenties hebben door te vragen of het kan, door geld te gaan bieden van hoeveel wil je dan extra hebben om dat te doen. Daar is geen bedrag tegenover te zetten, want dat doe ik gewoon niet. Op het moment dat mensen één keer vragen aan mij of dat mogelijk is verbreek ik ook gelijk het contact en krijg je niet meer de kans om een afspraak met mij te maken.' Respondent 13

Ligt het aan de wereld van het betaalde sekswerk of aan seks zelf?

Deze respondent zegt dat dit geweld niet specifiek samenhangt met betaald sekswerk, maar met seks zelf.

'Ik heb buiten mijn werk ook seks met anderen buiten mijn relatie. Swingers wereldje, cruising wereldje, dat soort dingen. Wat ik met mijn werk meemaak, maak ik daar ook mee, het is dus denk ik niet zozeer sekswerk gerelateerd maar seks gerelateerd. Op het moment dat mensen met seks bezig zijn raken ze seksueel opgewonden, worden ze geil (...), dan gaan ze hun eigen zin doordrijven. Iedereen is daar natuurlijk anders in, de ene is daar extremer en heftiger in dan anderen. (...) Het is niet zozeer sekswerk gerelateerd maar seks gerelateerd.' Respondent 10

Ook wordt benadrukt dat de 'zakelijke context' toch een andere dimensie aan het overschrijden van seksuele grenzen geeft: ze willen dat klanten terugkomen en zien niet graag negatieve reviews over hun werk verschijnen. Dat maakt dat bepaalde gedragingen dan toch getolereerd worden.

'Dan kom je echt op het gebied van seksuele handeling (...). In het begin dat ik sekswerk deed had ik een regel: ik wil niet dat er in mijn mond klaargekomen wordt, dat gebeurt welsoms. (...) Op het moment dat het plaatsvindt is het al gebeurd, is het al te laat. (...) Dan kun je stampij maken, maar daar verander je de situatie niet meer mee. Daar neem je het risico niet mee weg. Het enige wat je bereikt is dat de klant gaat reageren op wat jij doet en dan krijg je actie-reactie en een sneeuwbal effect. Dan ga ik nadenken, ook toekomst gericht. Ik zou het wel zeggen, maar ik ga er geen stampij van maken, of boos doen, daar kun je ook agressie mee uitlokken. (...) De veiligheid maar ook de continuïteit van mijn business. Ik zie een klant niet als iemand die 100 euro komt brengen maar als iemand die op jaarbasis duizend euro komt brengen. Tuurlijk, sommige klanten die dingen blijven doen die je niet wilt, die wil je niet als klant. Daar hoeft je ook niet zuinig mee te zijn. Maar ik probeer iedereen die bij mij komt, terug te laten komen.' Respondent 10

'Je hebt ook een advertentie op internet met een profiel, waar negatieve recensies op kunnen komen. Daar waak ik wel voor.' Respondent 10

De volgende respondent noemt een voorbeeld waarbij de interactie met de klant (die speciaal naar haar/hem ²⁰ was toegekomen) over welke seksuele handeling wel of niet werd verricht in de perceptie van de klant een belediging inhield:

'Over zoenen. Op je profiel staat wat je doet en wat je niet doet en wat bespreekbaar is. Ik deed dan altijd met zoenen, dat vind ik voor mij het meest intieme wat je kunt doen, dus daar had ik 'bespreekbaar' bij staan in mijn profiel. Dus als iemand goed verzorgd was, schoon gebit en bereid was mondwater te gebruiken, deed ik het wel. Maar als er een opaatje kwam die zijn kunstgebit bij wijze van uitdoet, die zegt van: ik wil wel tongzoenen, dan zeg ik nee. Ik had een keer een opaatje, die zei: ik heb je recensies gelezen en daarom ben ik voor jou hier naartoe gekomen. Er had schijnbaar iemand een recensie achtergelaten op Kinky, heel positief en hoe fijn het zoenen was en dat hij dat zo fijn vond, het voorspel. (...) Dus ik zeg: nee het is bespreekbaar en met jou doe ik dat niet. (...) Toen heb ik gezegd: ik begeleid je naar onder, misschien is er wel een andere dame. (...) Ik zeg: nu gaat het hem niet meer worden, want nu kan ik het ook niet meer. De stemming was al helemaal weg (...) Hij was toen zo beledigd dat hij is weggegaan.' Respondent 8

²⁰ Omdat het merendeel van de respondenten vrouw is, wordt in het kader van de leesbaarheid in het vervolg gesproken van 'haar' en 'zij'. Hier kan dus ook worden gelezen 'zijn' en 'hem'.

Ervaringen uit het verleden

Er zijn twee respondenten die seksueel (en fysiek) geweld uit het verleden benoemen. De eerste respondent overkwam dat eenmalig in een privéhuus:

'Eén keer heb ik wel een nare ervaring gehad hier. Dat iemand anale seks wilde en dat doe ik absoluut niet. Privé niet, hier niet, dat kan ik gewoon niet. Dat heb ik ook aangegeven. Hij werd echt handtastelijk. Dat was een hele nare ervaring. Toen ben ik schreeuwend en huilend van de kamer gerend. (..) Ze hebben hem meteen buiten gegooid en een verbod dat hij hier niet meer welkom is. Toen stond hij nog te schreeuwen van: de tijd is nog niet om, ik krijg m'n geld terug, ze liegt. Toen zeiden ze: we kennen haar al heel lang en alleen maar positieve recensies en klanten die voor haar terug komen. Toen was ik zo kwaad, als hij z'n geld terugkrijgt (...) Wat ik heb moeten doormaken en hij zal z'n geld terugkrijgen. Maar dat werd heel netjes afgehandeld. Dat was mijn enige echte nare rotervaring (...) in al die tijd.'
Respondent 8

Bij de ander ging het om een ex-klant met wie zij bevriend was geraakt, met wie het seksueel grensoverschrijdend gedrag uiteindelijk duidelijk is benoemd en uitgepraat:

Ik (...) heb een zakelijke relatie iets meer privé laten worden en daar had ik een leuke vriendschap en een leuke band mee. Die heeft mij aangerand en later kwam daarbij de mededeling: als je het toch doet omdat je het leuk vindt, dan mag ik toch wel als je slaapt dingen doen. Sorry, nee. Dat zijn aannames die mensen maken omdat ze waarschijnlijk te weinig informatie hebben of helemaal niet kunnen nadenken. (...) Ik had een slaappil genomen, dat wist hij. Dat is de reden waarom ik niet wakker ben geworden. (...) Ik dacht: dit klopt niet. (...) Ik heb hem daarmee geconfronteerd. Hij was zich eigenlijk van geen kwaad bewust en daar zijn best wel wat gesprekken over gevoerd, totdat ik (..) tegen hem zei: jij hebt jouw manier van hoe je ertegenaan kijkt maar feitelijk en wettelijk gezien is het aanranding wat je hebt gedaan. (...) Toen had hij zoets van oh fuck, dat is niet goed. Toen heeft hij daar zijn excuus voor aangeboden, hij heeft gevraagd hoe hij het goed kon maken. Ik heb gezegd dat op het moment dat hij hulp ging zoeken voor het feit dat hij zelf niet inzag wat hij had gedaan, dat hij daar over ging praten met een psycholoog om in te zien dat dat echt niet kan. Dat heeft hij ook netjes gedaan. Dat hebben we samen wel opgelost. (...) Dus ik heb daar verder geen aangifte van gedaan. Respondent 13

4.1.1.3 Financieel/economisch geweld

Niet of minder betalen

Kloek & Dijkstra (2018) noemen verschillende vormen van financieel/economisch geweld. Maar de respondenten hebben het daar niet of nauwelijks over. Zij spreken wel over klanten, die niet wensen te betalen, hun geld weer terugnemen of -eisen, of pogen te chanteren:

'Wel ooit een keer dat iemand z'n geld weer mee terug had genomen.' Respondent 5

'Ik heb ooit meegemaakt in hotel Y. Daar was een klant, die had voor 2 uur betaald en daar had hij ook gebruik van gemaakt. De volle 2 uur in bad en massage en alle standjes van de Kama Sutra en toen was hij klaargekomen en toen zei hij: ik eis mijn geld terug, want wat jij doet is illegaal en dan ga ik naar de receptie.' Respondent 7

'Mensen die niet betalen. Dat gebeurt niet vaak (...) En in 10 jaar tijd kan ik dat op een hand tellen. Daar ga ik ook niet over lopen bakkeleien.' Respondent 10

'Laatst deed ik iets extra's, daar moet de klant extra voor betalen, en hij weet dat heel goed. Toen vroeg hij erom en deed ik dat, en toen had hij ineens te weinig geld bij zich.' Respondent 11

'Mensen die niet betalen, opzettelijk. (...) Er zijn mensen waarvan je direct in de gaten hebt, er is gewoon opzet in het spel. Die mensen zien jou als minderwaardig en die weten dat jij niet heel snel naar de politie zal stappen, omdat ze eigenlijk wel weten dat zij niet heel veel voor jou doen. Dus dat is wel gebeurd.' Respondent 13

'De politie doet niks voor jou op het moment dat je een wanbetaler hebt, dus wat ik meestal zelf doe als mensen geen geld mee hebben, ik loop even mee naar het pinapparaat. Als het een bekende van mij is dan zeg ik kom morgen even terug en dan maken we het in orde. Meestal is het dan een vergissing geweest. Maar ik heb ook gehad, mensen waarvan ik het vermoeden had dat het al opzettelijk was en je zag van die hebben een laptop of een tablet bij zich, die laat je hier of je laat je rijbewijs hier, dat is dan als borg, een paspoort heb ik ook wel eens gehad, of een trouwring zelfs. En als je netjes kunt betalen krijg je die terug. In sommige gevallen kan dat werken. Verder collega's waarschuwen.' Respondent 13

Uitbuiting?

Sommige vormen van sekswerk worden in verband gebracht met mensenhandel en uitbuiting. Een enkele respondent gebruikt zelf het woord 'uitbuiting' over een relatie in het verleden, maar geeft aan dat ze het juist *niet* zo wil noemen; ze benadrukt de wederzijdse dynamiek op genuanceerde wijze:

'Ik had een andere relatie toen ik begon met dit werk (...). Maar het is niet zo dat hij bewust dacht 'ik ga haar alleen laten werken en daar ga ik van leven', en dat ik daar slachtoffer in was, het is zo gegroeid, ik was psychisch ongezond en nam heel graag de zorgrol op me, ik wilde graag voor hem zorgen en voor zijn moeder en hij is daarin de andere rol ingerold en dat heeft elkaar versterkt, dat is een ongezonde relatie geweest. Maar ik zou dat niet meteen uitbuiting willen noemen, want ik heb hem ook kleingehouden psychisch gezien, dat was een uitwisseling van onze eigen ongezonde patronen die dat versterkte. (...) Als ik ander werk had gedaan, had dat evengoed kunnen gebeuren, want die structuren zaten in onze psyche. Wel denk ik dat het deze grote vorm heeft kunnen krijgen vanwege het werk, omdat ik weinig mensen had waarmee ik kon praten'. Respondent 6

Uitsluiting van financiële dienstverlening, uitkeringen en regulier werk

Een deel van de sekswerkers heeft te maken gehad met uitsluiting van bepaalde vormen van dienstverlening, zoals het verstrekken van een hypotheek, bankrekening of uitkering.

'Nu met opting-in, daar kun je weinig mee met een hypotheek. Want dat is ook een nulurencontract zeg maar, maar de bank ziet je toch sowieso niet als ...' Respondent 11

'Onlangs is mijn rentevast periode afgelopen van mijn hypotheek. En ik wilde mijn hypotheek gaan oversluiten maar op het moment dat ik dat doe met het werk dat ik doe kun je er gif op innemen dat je dat niet gaat krijgen. Ik heb het uiteindelijk niet geprobeerd. Ik heb met mijn hypotheekadviseur waarbij ik destijds een hypotheek heb afgesloten contact opgenomen, hij is op de hoogte van wat ik doe. Hij zegt dat moet je niet doen want daar krijg je geen

akkoord op. Je moet geen slapende honden wakker maken. Want als de bank daar nu achter komt krijg je anderen die ook lastig gaan doen.' Respondent 10

'Waar wij nu ook heel erg tegen de lamp lopen (...) om een bankrekening te openen. Bij bijna alle banken word je afgewezen. (...) De enige die mij wilden accepteren met het escortbureau was de ING. Verder werd ik overal afgewezen. Ik heb de ABN geprobeerd, de RABO, Knab. Ik werd per direct afgewezen, bij de eerste aanvraag al. Want bij de Kamer van Koophandel stond bij mij escortbureau. Dat heb ik nu aangepast dus misschien dat het nu anders zou zijn. Als dat specifiek genoemd wordt, word je afgewezen.' Respondent 2

Verder werd er door een respondent ook gesproken over een eventueel moeilijke toegang tot uitkeringen:

'Misschien wel ik wilde op een gegeven moment een uitkering maar ik had zoiets van dat ga ik nooit krijgen want ik heb 8 jaar lang zwart sekswerk gedaan. Dus toen ging ik dat ook niet proberen. Dus ik zette wel het stigma op mezelf.' Respondent 5

Tot slot was er een respondent die regulier werk verloor omdat haar werkgever ontdekte dat zij aan sekswerk deed:

'Mijn baas zei desnoods gooi ik het op verstoorde arbeidsrelatie, we gaan niet meer samen werken. (...) Hij moet me niet, en hij wil dat niet. (...) Dus toen heb ik maar geprobeerd er een slaatje uit te slaan en er het beste van te maken. Daar heb ik uiteindelijk een mooie Mercedes van gekocht.' Respondent 10

4.1.1.4 Emotioneel geweld

Stigma

De sekswerkers maakten veel gewag van verschillende facetten van emotioneel geweld. De meerderheid van de sekswerkers heeft ervaring met stigmatisering, waarbij zij door mensen die ze niet kennen gestigmatiseerd worden, maar eveneens door mensen uit hun directe kring, zoals familie en vrienden:

'Vriendjes en vriendinnetjes komen hier niet over de vloer want God weet wat ze dan ontdekken. Dat is wel een groot geheim wat ze (de kinderen) met zich meezeulen natuurlijk. Niemand in de omgeving weet dat hun ouders sekswerkers zijn. (...) Die kinderen slepen een geheim met zich mee waar ze met niemand over kunnen praten.' Respondent 10

'Mijn moeder bijvoorbeeld, ze zei dat het beeld dat ze van me had in een miljoen stukjes uit elkaar is gevallen en nooit meer goed gaat komen, toen ze erachter kwam dat ik sekswerk deed. (...) Van oudsher van huis uit ben ik het lievelingetje zal maar zeggen, want ik was een slimme (jongen/meid), ik ging naar het gymnasium enzovoort, maar dat is helemaal tenietgedaan toen ze erachter kwam dat ik sekswerker was.' Respondent 10

'Ja, dat zit bij mensen in de kop. Dan denken de andere mensen anders over jou, die gaat met alle mannen naar bed en alles, dan ben je niks. Dan denken ze over jou zo. Dat het vies is.' Respondent 9

(Politie kwam na melding voor ambulance, ongewenst geout:) 'Toen zeiden ze, we kwamen hier aan en dachten in eerste instantie dat het een wietplantage was maar dat was het niet, ha ha ha ha, het was wat anders. De rest ook allemaal lachen.... Wat was het dan? Ze doen daar aan prostitutie. Zo hard. (...) Word je zo ge-outed ten opzichte van de hele buurt en bij je kinderen!' Respondent 10

'Want ze zien ons als monddode wezens die niks te zeggen hebben. (...) Ze stoppen dit hele werk en alles eromheen in het criminele vak.' Respondent 11

'Het wordt als iets verkeerds gezien. (...). Het wordt gezien als iets laag bij de gronds. (...) je ziet gelijk hun gezicht veranderen als je vertelt dat je sekswerker bent. Al weten ze verder van toeten noch blazen en kennen ze je niet, en ze weten totaal niet wat het inhoudt maar hebben wel een oordeel. (...) Het moet ervan af, dat taboe.' Respondent 1

'Vooral discriminatie. Je wilt trots zijn op wat je doet en dat ben je ook wel, alleen de maatschappij rekent je erop af. Ik ben door de huisarts, maatschappelijk werkers, allerlei instanties gewoon gediscrimineerd, zelfs bij de gemeente ben ik gediscrimineerd om het werk dat ik doe. Dat op het moment dat jij aangeeft van, ik ben sekswerker, dan is die man die bij je is wel je pooier, of dan zul je dat niet uit vrije keus doen, of dan heb je geen opleiding gehad. En waarom heb je dan in godsnaam kinderen. De meest waanzinnige dingen komen naar voren als mensen dat horen. Helemaal van instanties als de gemeente of een huisarts, bedenk het maar, dat vind ik echt heel kwalijk.' Respondent 13

'Niet letterlijk gechanteerd, maar zoals die man (...) dat hij zegt: dan kom ik niet meer (..) dan ben je het geld kwijt en ik ben een goede klant (..). Dat is eigenlijk wel een beetje chanteren. Van als jij niet verder gaat, dan....kom ik niet meer. En ik denk dan: doe, dan kom je toch niet meer. Ik ga niet mijn eigen grenzen over voor geld. Voor die 100 euro, nee.' Respondent 4

'Ik heb wel in het werk meegemaakt dat er meerdere mensen binnen waren en dat ik niet wist wat ik moest doen. Dat was nog echt in mijn beginjaren. En daar is fysiek niet zoveel gebeurd, dat is meer emotioneel geweld, dat was psychologisch vervelend om mee te maken omdat je dan in je eentje bent en niet zo goed weet wat je moet doen. (...) er is niet zoveel gebeurd, ze hebben wel een beetje aan me gezeten, maar niet gepenetreerd ofzo, maar dat machteloze is shockerend maar ik ben daarna verder gaan werken en heb er niet meer bij stilgestaan.' Respondent 6

'Ik denk dat mensen heel vaak vooroordelen hebben. Dat ze je echt voor minder aankijken, terwijl wij echt niet minder zijn. Dat durf ik niet met zekerheid te zeggen maar dat beeld heb ik wel. Dat ze denken van: dat is er zo eentje.' Respondent 12

'Ik heb wel een paar keer gehad met mannen, die weten niet van ophouden, dat is psychologisch vaak lastig, van kut man. (...) Voornamelijk met mannen, die blijven maar doorgaan, blijven bellen, appen. Dan ben jij object. Die zien het als productieproces. Alsof je een sekspop bent. Die gaan maar door.' Respondent 1

'Het is heel simpel, mensen denken dat je kwetsbaar bent en maken misbruik van je.' Respondent 13

'Het allervervelendste wat ik in mijn werk heb meegemaakt (...) dat houd je niet voor mogelijk. Ik ben op een gegeven moment in aanraking gekomen met een hoogbegaafde psychopaat die (...) een spelletje met mij speelde waarin hij mij zo knettergek probeerde te maken, waardoor ik mezelf van kant zou maken. (...) Die is echt meer dan een jaar lang dusdanig bezig geweest met allerlei zeer doortrapte manipulatie technieken waardoor je, zonder dat je het zelf in de gaten hebt, allerlei dingen gaat doen die je eigenlijk niet wilt.' Respondent 10

Een vrouw blokkeert een man die allerlei wensen heeft waar zij niet in mee wil gaan. Daarna komt hij in de massagesalon waar ze werkt en ze gaat alsnog overstag zodra hij voor haar neus staat. Na afloop voelt ze zich erg vies.

'Ik heb me nog nooit zo vies gevoeld met kleren aan.' Respondent 12

Chantage met outing sekswerk

Een respondent is gechanteerd met openbaarmaking van haar sekswerk dat zij in vertrouwen aan een bekende had verteld.

'Ik word al tien jaar lang gestalkt, ik word bedreigd vanuit zijn mail, met de dood bedreigd. (...) Hij kwam naast me wonen. We hadden best wel een leuke klik. (...) Ik beschouwde hem als mijn beste vriend en toen was het zo van: heb jij geheimen. En dan vertelde hij wel eens een geheimpje, en een glaasje wijn erbij. Toen heeft hij al die gesprekken opgenomen. En een jaar later heeft hij gezegd van ik wil gewoon geld van jou en anders maak ik dit openbaar.' Respondent 7

4.1.2 **Weerbaarheid tegen geweld en grensoverschrijdend gedrag**

4.1.2.1 *Wat verstaan de respondenten onder weerbaarheid?*

De respondenten zien weerbaarheid vooral als krachtig handelen: assertiviteit, zich kunnen verweren, grenzen aangeven, bij zichzelf blijven en stevig in hun schoenen staan. Het berust volgens hen vooral op verbale bekwaamheid, het bespreekbaar maken van kwesties en daarnaast uitstraling:

'Dat je gewoon je mannetje staat tegenover degene die je voor je hebt.' Respondent 4

'Ik voel me wel sterk in m'n schoenen staan. Ik ben niet iemand waar je zo overheen kunt lopen.' Respondent 8

'Je moet wel een beetje kunnen praten natuurlijk. Het is maar hoe je praat en wat voor blik je hebt.' Respondent 11

'Ik ben wel altijd een sterke persoonlijkheid geweest dus ik heb me altijd weerbaar gevoeld.' Respondent 2

'Voor jezelf opkomen en (...) hoe ga ik in dat gesprek met die klant om, zodat hij weet waar ik voor sta. Dat ik assertief ben. (...) Ik denk dat mijn weerbaarheid zit in het in gesprek gaan met de klant.' Respondent 5

Dat je jezelf kunt verweren op het moment dat iemand anders met je om wil gaan dan 'gebruikelijk'. Dat is geen respect of zich niet aan de regels houden. Dan moet je toch wel je mannetje staan, dat is voor mij weerbaarheid'. Respondent 13

'Ik ben persoonlijk heel duidelijk, van tot hier en niet verder. Ik ben gewoon straight to the point. Ik heb zeven jaar (specifiek regulier werk dat zij heeft gedaan) gedaan, ik heb geen sportschool nodig. Ik oog als iemand die zich goed kan weren. Dat is in mijn voordeel. (...) Voor de rest ben ik heel weerbaar, ik zeg, dit zijn mijn grenzen, tot hier en niet verder.' Respondent 1

'Dat je je kunt verweren. (...) Ik voel me wel weerbaar. Ik ben niet op m'n mondje gevallen. (...) Hoe ik me standaard voel, veilig, rustig, vertrouwd.' respondent 10

Soms berust het gevoel weerbaar te zijn op de constatering dat de klant bang is.

'Tegenover klanten voel ik me zeker weerbaar. (...) Klanten zijn banger voor mij dan ik voor hen. Vanwege al die verhalen denkt iedere klant dat ik een pooier heb. Dus die geloven niet dat ik alleen in mijn autootje naar hen toe kom rijden. (...) Er zijn klanten die gaan in de badkamer of onder het bed kijken, want die denken dat daar een pooier ligt. Klanten kunnen zich niet voorstellen dat je zoiets in je eentje doet. Voor hen is het een groot crimineel onzichtbaar circuit. Dus ik voel me altijd veilig.' Respondent 7

Het gevoel van weerbaarheid berust voor sommige thuiswerkers ook op geplaatste camera's:

'Ik ben in m'n eigen omgeving. Mensen weten, als ze hier wat uit zouden halen moeten ze eerst nog (een concreet aantal) meter naar de straat lopen, willen ze überhaupt weg kunnen. Ik heb camera's hangen aan de voorzijde van het huis. In de achtertuin heb ik camera's hangen. Men weet niet of er nog meer mensen in mijn huis zijn.' Respondent 10

Twee respondenten melden dat het gaat om eerlijkheid en bij zichzelf blijven, hierbij een citaat van een van hen:

'Goed bij mezelf blijven. Zuiver bij mezelf blijven, geen toneel spelen. Eerlijkheid. Ik kan daardoor soepel omgaan met wie ik ontmoet. Ik maak echt een connectie. Ik zeg ook altijd dat ik een relatie heb, zodat ze dat weten en niet gaan fantaseren. (...) Ik heb dezelfde openheid als die ik in het leven heb, ik ben mezelf in dit werk. Bij vrouwen red je het niet met een act en je hebt ook niet dat vrouwen een vorm van geweld gebruiken. Ik maak een connectie met ze en eventueel ook met de partner.' Respondent 3

Een ander noemt haar wendbaarheid en aanpassingsvermogen weerbaar:

'In staat zijn om je grenzen aan te geven (...) en daarvoor op te komen. En als er een keer iets gebeurt, dat je dat kunt evalueren en er je gedrag op kunt aanpassen.' Respondent 6

Een respondent vertelt expliciet dat het werk leuk vinden de weerbaarheid versterkt:

'Ik denk dat ik nu veel sterker in m'n schoenen sta. (...) Ik heb zoiets van: mij maken jullie niks meer. Vroeger, dan ben je jonger en dan ben je gevoeliger voor alles. Toen zat ik ook aan de drugs en voelde ik me niet gelukkig. En nu doe ik dit gewoon omdat ik het ook leuk vind. En dat is een verschil.' Respondent 12

De combinatie van een tegelijk vriendelijke en krachtige opstelling wordt genoemd:

'Ik ben heel lief, heel rustig, heel aardig, en dat merken mensen. Maar ik laat ze ook wel direct merken dat ik ook een andere kant heb en dat is heel simpel. Ik ben heel duidelijk in mijn regels en ik vertel er direct bij dat als ze de regels proberen te overtreden (...) dan is het gelijk einde oefening en dan ben ik niet meer zo lief en zo aardig. Mensen pakken dat eigenlijk gelijk op. Ik heb daar op een of andere manier de kracht in om dat heel duidelijk te brengen.' Respondent 13

4.1.2.2 Ontwikkeling van deze weerbaarheid

'Je eigen karakter, dat is het gewoon.' Respondent 11

'Ik voel me sterk omdat ik al jaren aan boksen doe. Dus daar voel ik me heel sterk in. Ook fysiek ben ik niet bang van klanten.' Respondent 7

Volgens bovenstaande eerste respondent hangt weerbaarheid van je karakter af, en volgens de tweede van fysieke kracht. Maar de meeste respondenten vertellen dat het ontwikkelen van hun weerbaarheid een leerproces is geweest waarbij ze in de loop van de tijd een grote vooruitgang hebben geboekt. Weerbaarheid ontwikkelen is een leerproces door doen, het opdoen van werkervaring en leren van fouten, zo geldt voor de meerderheid:

'Van nature ben ik eigenlijk heel verlegen. Dat is een heel proces geweest. (...) Dat is gewoon doen. Erop afstappen.' Respondent 1

'Dat is trouwens wel iets waar je in moet groeien. Ik doe het nu tien jaar (...) op een gegeven moment leer je echt wel je eigen grenzen kennen. (...) Dat dat leer je, je wordt steeds weerbaarder.' Respondent 4

Condoom-issues als leerervaring

Leersituaties rondom condoomgebruik worden door meerdere respondenten als voorbeeld genoemd:

'Als ze zonder condoom wilden doen, dan ging ik twijfelen. Dan zei ik: dat weet ik niet, is dat wel zo slim? Dan speelden ze op mijn gevoel in en dan zeiden ze: ja, maar ik heb me laatst nog laten testen. (...) En dan dacht ik 100 euro extra, dat scheelt dan weer één klant minder en hij is er nu toch. Ik kan me gewoon laten testen en als het dan zo is, tegenwoordig hebben ze daar middeltjes voor. (...) En nu, als ze het al in de mond durven nemen zeg ik: doe eens even normaal. Dan waarschuw ik ze ook. Dan maak ik ze ervan bewust: weet jij wel wat je doet (..) en als je een eigen partner hebt, wat je hen kan aandoen. Dan geef ik ze voorlichting en dan haken ze meestal af.' Respondent 5

'Dus (..) ben ik in dit wereldje gestapt, voor mij was het allemaal nieuw, ik wist niet eens hoe je een condoom bij iemand om moest doen (..). Dat leer je wel. Mijn eerste keer was zo van condoom omdoen, dat de man zegt: dat hoeft toch niet. Dan merken ze dat je nieuw bent, onhandig, onzeker, klungelig, want je weet niet hoe het moet. Dan heb je wel eens dat ze proberen om het zonder condoom te doen of bepaalde standjes, en dat ze dan proberen het condoom af te trekken, dat heb ik ook wel eens gehad. (..) Ze willen het allemaal het liefst zonder condoom te doen. (..) Dan vragen ze: als ik dan meer betaal. Maar veiligheid

gaat voor. Ik krijg ook geregeld GGD en daar heb ik ook altijd contact mee. Dat is wel belangrijker.' Respondent 8

Dezelfde respondent meldt over klanten die proberen het condoom te verwijderen:

'Je wordt alert. Als je één keer zoiets meemaakt dan ga je op heel veel dingen letten. Terwijl in het begin weet je helemaal niet wat je overkomt. Dan ben je veel sneller gechoqueerd. (...) Dat leer je wel (...). Zeker weten wel.' Respondent 8

Eigenheid

De volgende respondent wijst op het belang van authenticiteit in dit werk en erover tot uitwisseling komen, niet alleen met een klant, maar ook met zelfgekozen mensen uit hun omgeving, waardoor zij een eigen stijl heeft ontwikkeld en andere handelingsperspectieven opdoet:

'Het belangrijkste daarvoor is geweest is dat ik er gewoon met mensen over kan praten (..) over de dingen die ik meemaakte, ook met collega's is dat belangrijk. Maar ook: mijn beste vriend, dat is een ex-klant, met wie de vriendschap gegroeid is. (...) Met iemand kunnen praten en beseffen dat je er op een andere manier naar kunt kijken, heeft mij heel veel ruimte gegeven om mezelf te ontwikkelen (...) Ik werkte in het begin bij een bureau dat een bepaald beeld had van wat het werk moest zijn. Ik had wel snel mijn eigen norm ontwikkeld, maar het idee van je doet alles voor geld, er zijn dingen die je aan moet bieden, bepaalde dogma's die toch in het vak zitten, heb ik daardoor los kunnen laten'. Respondent 6

Niet afhankelijk raken

Onafhankelijk blijven van de inkomsten en op andere manieren onafhankelijk blijven wordt door meer dan de helft van de respondenten spontaan genoemd als een belangrijke weerbaarheidsfactor:

'Door sowieso niet afhankelijk van dit werk te zijn'. Respondent 5

'Ik zorg ervoor dat ik er niet afhankelijk van ben'. Respondent 1

(Nu onafhankelijker ervan, want een gewone baan eraan) 'En nu hoeft het niet. Dat scheelt heel erg. Want als ik dan geen zin heb doe ik het ook niet.' Respondent 12

'Je moet geen dingen gaan doen waar je niet achter staat. Ik moet niks. Ik heb geen schulden, problemen of verslaving, dus ik kan gewoon vrijwillig werken en kiezen met wie ik afspreek.' Respondent 10

Omgekeerd zegt een van de respondenten dat bepaalde problemen een contra-indicatie zijn voor dit werk:

'Ik raad het echt alleen aan mensen aan die geen schulden hebben, geen drugsverslaving of andere verslaving hebben, die geestelijk sterk genoeg zijn, sterk in hun schoenen staan. Mensen die nee kunnen zeggen. Als je dat niet kunt, begin er dan niet aan. Want geheid dat je geld gaat lenen en dat je dingen gaat doen over je grens voor meer geld, honderd procent!' Respondent 4

4.1.2.3 Weerbaarheid in het werk

Op de vraag 'Welk cijfer geef je jezelf voor jouw weerbaarheid op een schaal van 1 tot 10?' geven alle respondenten zichzelf voor hun weerbaarheid een 8 of hoger. Gemiddeld geven ze zichzelf een 9. Er zijn er vijf die zichzelf een 8 of 8.5 geven²¹. Er zijn er drie die zichzelf een 9 geven. En vier die zichzelf een 10²² geven. Hier speelt waarschijnlijk de in het vorige hoofdstuk beschreven selectiebias een rol: de meest kwetsbare sekswerkers zijn in dit onderzoek niet bereikt.

Er zijn enkele respondenten die in deze spontaan onderscheid maakten tussen werk en privé, in de zin dat het cijfer dat ze zichzelf gaven alleen hun werk betreft. Zij voelen zich in het sekswerk weerbaarder dan privé. Een persoon die zichzelf als sekswerker een 10 geeft, zegt dat zij zichzelf in het privéleven een 8 geeft.

'Ik ben in mijn werk heel weerbaar, maar in mijn privéleven ben ik heel erg conflictvermijdend. In mijn werk zoek ik het op en kan ik aangeven als iets niet gaat zoals ik dat wil, maar in privésituaties maak ik mezelf kleiner.' Respondent 6

En een van degenen die zichzelf een 8 geeft zegt uit zichzelf:

'Zoals ik normaal privé zou zijn, dan is het cijfer een 3 hoor. (..) Daar zit een heel groot verschil in.' Respondent 13

In het persoonlijke leven is er bij deze respondent meer heftigs gebeurd dan in de werkgerelateerde setting:

'Want ik heb ook achter het raam gezeten. Alles wat er is gebeurd bij mij, is privé gebeurd. (...) Maar dat heb ik nooit in mijn werk gehad.' Respondent 12

4.1.2.4 Zelf zorgen voor veiligheid

De respondenten hebben verschillende strategieën om zelf aan hun veiligheid te werken. Op basis van de antwoorden konden er drie worden onderscheiden: screeningsstrategieën, voorzorgsmaatregelen en afschrikkingsmiddelen.

Screeningsstrategieën

In het voortraject wordt op diverse manieren gefilterd op potentiële klanten. Dat begint met taalgebruik in de advertentie. De woordkeuze op een site of op de eigen website wordt door alle respondenten precies en bewust gekozen, zodat de juiste klanten geselecteerd worden.

Deze screeningsstrategie in het voortraject geldt vooral door thuiswerkers en escorts, want in geval van werk in een privéhuis of erotische massagesalon heeft de sekswerker zelf niet of niet geheel de tekst geformuleerd. Alle respondenten kiezen er in hun advertentie voor zich zodanig te presenteren dat zij zich richten op de dienstverlening die bij hen past. Ook vertellen ze wat ze beslist onwenselijk vinden.

'Ik heb een duidelijke website waarop veel info te vinden is. Bij het eerste contact is al duidelijk of iemand die website bekeken heeft en zelf zijn best heeft gedaan om zich goed te informeren. De klant moet zich introduceren, zo staat het op de website. Als dat niet gebeurt, dan spreek ik eigenlijk niet af, omdat de klant niet heeft geïnvesteerd om er een diepgaande ervaring van te maken en dan heb ik er zelf geen zin in.' Respondent 6

'Een vriendin bijvoorbeeld, die zet in de advertentie: 'Ik geef een geile massage.' Geil dit, geil dat, en als je die woorden gebruikt, dat is al een heel andere woordkeuze. Waardoor mensen een heel andere verwachting kunnen hebben. Wat nooit een excuus is om geweld te gebruiken, (...) maar je schept bepaalde verwachtingen. Bij mij staat nergens 'geil' of 'nat', of zoiets, nee, gewoon een hele doodnormale tekst. (...) want als ik ga zetten: ik ben hartstikke opgewonden en kom hier, want ik ben geil, dat soort teksten vind ik tricky. (...) Dat soort dingen zeg ik allemaal niet, dat voelt voor mij fijner.' Respondent 4

'Het begint vaak via mijn website met het contactformulier en daarna met uitgebreid mail- of appcontact en telefoontjes. Daardoor zit er een heel voortraject waarin ik uitzoek wat degene wil en of het past. Op die manier filter ik het uit. Ik ga niet met iedereen in zee, het moet ook bij mij passen.' Respondent 3

'Ik heb een hele korte tekst. Ik zeg ook niet van: oh ik ben zo geil. Nee gewoon, wil je een afspraak bellen of appen.' Respondent 12

'Ik adverteer op bepaalde sites en daar zet ik bewust mijn telefoonnummer niet bij. Alleen een mail. (...). Daar ga je al op filteren.' Respondent 2

'Sowieso een advertentie plaatsen en daarin al precies uitleggen wat ik wel en niet doe. Ik zet in mijn advertentie wat ik doe, waar ik voor open sta, wat ze bij mij kunnen krijgen. (...) En ben je het daar niet mee eens, dan is het voor mij al gelijk klaar.' Respondent 5

'Al heb je maar drie advertentie regels, 'neuken zonder condoom uitgesloten' staat er standaard in.' Respondent 10

'Ik werk door middel van een advertentie op internet. Daar is al heel duidelijk wat ik aanbied, maar er wordt ook heel duidelijk gemaakt wat niet mogelijk is. Mensen mogen altijd vragen als dingen daar niet bij staan (...) dat gaat in overleg. (...) Als ze mij mailen, sms-en of appen dan moet er altijd even telefonisch contact zijn, want ik wil iemand zijn stem horen, ik ben daar echt gevoelig voor. Aan iemand zijn stem heb ik al het eerste gevoel van, dat is een oké iemand of dat is geen oké iemand, dan ga ik op intuïtie af. Als dat niet goed voelt maak ik dat heel duidelijk: ik heb hier geen goed gevoel bij en dat is wel iets wat ik nodig heb. En op het moment dat ik me daar goed bij voel, dan leg ik duidelijk uit wat mogelijk is qua tijdsduur, qua kosten. Ik vraag mensen heel duidelijk wat zou je willen, heb je specifieke wensen, dingen waarmee ik van tevoren rekening kan houden.' Respondent 13

'Maar ik spreek wel alleen af met gezellige mensen. Als ik aanvoel dat iemand niet oké is aan de telefoon of bij het appen, dan zeg ik nee. (...) Kijk ik ben er niet afhankelijk van (...), het is niet mijn broodwinning. Het is voor erbij.' Respondent 1

'Dus goed je klanten screenen. Ik let op heel erg op taalgebruik. Ze moeten ook niet via Whatsapp bellen, want dat zijn vaak klanten die heel veel bellen maar eigenlijk niks doen, dat is mijn ervaring.' Respondent 7

Op respect wordt in die screening erg gelet:

'Als ik hele jonge jongens aan de telefoon krijg, heb ik het idee dat ze met z'n tienden op me zitten te wachten. En dat hoeft misschien helemaal niet zo te zijn, maar daar ga ik gewoon niet naartoe.' Respondent 12

Deze respondenten hanteren een wederzijdse kennismaking vooraf:

'Klanten moeten bellen, ik maak geen afspraken via app. Dus ik hoor hun stem, ik hoor of zij respectvol tegen mij praten, ik hoor ook of ze nuchter of dronken zijn. Dus ik maak al een schifting voordat ik daar naartoe ga. (...) Als klanten al aan de telefoon korting willen vragen of vragen van doe je toch pijpen zonder condoom ook al staat dat in de advertentie. Dan weet ik: als ze over de telefoon mijn grenzen proberen te rekken, dat ze dat ook doen als ik daar ben. Dus die weiger ik.' Respondent 7

'Naar mijn onderbuikgevoel luisteren als ik de telefoon opneem (...) Die zitten gelijk aan je alsof je handel bent. En dat voelt gewoon niet oké.' Respondent 5

'Ik probeer eerst mensen te leren kennen voordat ik naar ze toe ga. En ik wil ook dat ze mij eerst leren kennen. Dat is misschien niet standaard hoe het hoort. (...) Ik probeer altijd een foto van mezelf te laten zien die ik dan gelijk weer verwijder, maar waar ik helemaal op sta. Mensen krijgen dan toch een beetje het gevoel, dat is een gewoon iemand. Ik denk dat ze je dan meer als een mens zien.' Respondent 12

Terwijl de volgende respondent in de advertentie meldt dat zowel de klant als zichzelf alsnog kunnen weigeren bij de ontmoeting. Zij zet in de advertentie:

'...dat ik het recht voorbehoud om te weigeren als er geen klik is. En dat is wederzijds.'
Respondent 10

De laatste respondent meldt zich te richten op klanten met zwart geld die klasse zoeken als onderscheidende screeningsstrategie:

'Ik richt mij vooral op de mannen met zwart geld, want die betalen het beste in mijn geval. Die mannen die (...), ik heb zelfs klanten uit de quote 500 gehad, maar die zijn zo gierig. En hun vrouwen checken hun bankaccounts. Dus je kunt beter mannen hebben die automonteur of wietboertje zijn, die hier in Brabant veel zijn. Die hebben zwart geld en die geven dat makkelijker uit. (...) Van die kaklui met van die stropdasjes, die geven amper fooi. (...) Ik heb mijn titel waarin staat "Heb jij zin in een spannend avontuurtje?", dat spreekt een bepaalde groep aan. Dan heb ik goede foto's, een soort man met zwart geld wil uitgeven, die wil dan ook een soort klasse hebben. Ik heb foto's door een fotograaf laten maken en niet zelf achter de spiegel. (...) Op Kinky zijn 90% selfies. Ik onderscheid mij door geen selfies te gebruiken maar professionele foto's. Dat kost wel meer geld. (...) Je moet af en toe nieuwe foto's laten maken, want dan heb je weer nieuwe klanten.' Respondent 7

Voorzorgsmaatregelen

Respondenten hebben over hun voorzorgsmaatregelen ter zelfbescherming het meest verteld. Er worden veel, vaak zelfbedachte en weloverwogen maatregelen gehanteerd, ook nadat een eerste contact is gelegd en bij velen van hen gaat het er om dat er eerst een connectie wordt gemaakt. Dit heeft zowel met het inschatten van succesansen in de matching te maken, als

met de risico-inschatting. Bij voorzorgsmaatregelen gaat het om technische maatregelen, maar vooral ook om vindingrijke andere oplossingen die communicatief moeten worden ondersteund, opvallend vaak met herhaling. Het gaat daarnaast onder meer om het hanteren van privacy, het aangeven van grenzen en mogelijkheden (wat betreft seksuele handelingen) en de houding en het gedrag van het soort klanten met wie men in zee wil gaan.

Ook wanneer respondenten melden dat zij zich doorgaans veilig voelen, blijken ze zich van bepaalde voorzorgsmaatregelen te bedienen, die waarschijnlijk ook van invloed zijn op hun veiligheid. Zij ervaren in dit opzicht zelfregie. Alle respondenten vertellen over hoe ze hun veiligheid in acht nemen, waarbij het vooral lijkt te gaan over de *eigen* acties die respondenten (geleerd hebben te) ondernemen om hun werk veilig te kunnen doen. Deze maatregelen zijn onder meer vooraf selectief zijn zodat de klantinteractie past bij de wensen, een klantcheck doen en de wijze waarop de plaats van samenkomst doorgegeven wordt. Bij elk item, worden enkele voorbeelden genoemd ter illustratie.

Een voorzorgsmaatregel is onherkenbare foto's te plaatsen op de site en daarnaast ver weg te werken, meldt een respondent:

'Ik heb er heel bewust voor gekozen om onherkenbaar te blijven op de foto's voor de sites zijn gemaakt. Ik woon zelf in (andere provincie) en ik ben zelf ver van huis om dit werk te doen. Dus de kans om bekenden tegen te komen is zoveel minder. En Tilburg, moet ik eerlijk zeggen, het zijn meestal de Tilburgers of uit de omgeving die hiernaartoe komen. Hooguit Oisterwijk. Allemaal hier uit de buurt. (...) Dus dat heb ik bewust gedaan. Dat maakt de kans kleiner dat als ik bij ons met mijn man door de stad loop, dat ik iemand tegenkom die zegt van: trek je morgen je rode setje aan.' Respondent 8

Eigen keuzes bij het leggen van het eerste contact en bij de eerste daadwerkelijke ontmoeting, met aandacht voor het tijdstip, het waarborgen van privacy en respect, zijn ook van belang:

'Ik heb eerst appcontact, daarna heb ik telefonisch contact. Als iemand zegt: ik wil nu gelijk langskomen, dat doe ik niet. (...) Eventueel checken of het een faker is op een fakerslijst op internet. (...) Maar beeldbellen vind ik dan wel weer een beetje spannend, omdat iemand jou dan ook kan zien. Dus wat ik wel eens doe, dan houd ik mijn vinger ervoor, want ik zou het niet fijn vinden als ze een print-screen maken.' Respondent 5

'Een van mijn voorwaarden om een stukje veiligheid te waarborgen (..) is even bellen. (..) Iemand die bij mij een afspraak maakt, moet bellen met zijn nummerweergave aan. Het is niet veel maar ik heb bepaalde contactinformatie.' Respondent 10

Waar nodig worden contacten geblokkeerd:

'Mag ik dan meer? Ik zei: nee. En hij bleef aandringen en ik dacht weet je wat: jouw geld is het niet waard dat ik mijn eigen grens overga. Dus je bent niet meer welkom. (...) En ik heb tegen hem gezegd, ten eerste, ik vind jouw gedrag gewoon gevaarlijk. En ten tweede: er staan duizenden vrouwen op die dat wel doen, dan ga je daar maar naartoe, ik niet. (..) En toen heb ik hem geblokkeerd. (...) In mijn telefoon heb ik, even kijken..... 590 geblokkeerde contacten. (...) Van allemaal mensen die een grens hebben overschreden. Of die in mijn whatsappcontacten al niet leuk overkwamen, of die rare vragen stelden die niet

overeenkomen met hoe ik adverteer. Of die net een stapje verder zetten. Dan denk ik, nou luister, je hoeft mij niet te appen, want dat gaat gewoon niet gebeuren.’ Respondent 4

‘Zodra ze beginnen met heel korte berichtjes, daar reageer ik niet eens op, die blok ik gelijk. Je hebt natuurlijk altijd mensen die gelijk zeggen van ik wil dit, en pussy dit, echt allemaal zo vulgair, daar houd ik niet van. (...) En als het niet goed voelt, ga ik ook niet. Ik moet me echt 100% goed voelen.’ Respondent 12

Deze respondent checkte altijd de fakerslijst²³ (die op het moment van het interview is verwijderd van het internet):

‘Ik check natuurlijk het adres, ik check de fakerslijst, maar die is sinds een paar dagen van Kinky af, dat is echt heel erg. De fakerslijst is er vanwege de AVG af, dat is een grote ramp. Want ik check ieder nummer in de fakerslijst en dat heeft me al heel vaak gered. Dat er bijvoorbeeld zes dingen stonden van ga er niet naartoe, hij is agressief of hij betaalt niet of hij doet niet open.’ Respondent 7

Zoals eerder in dit rapport naar voren komt spelen waardigheid en respect een cruciale rol:

(over niet onderhandelen over het bedrag en vooraf betalen) ‘Natuurlijk. (...) Je hebt altijd klanten erbij. Een flirtje is bij ons 60 euro, dat is het laagste waar je kunt beginnen. En dan heb je wel eens mannen van: kan het ook voor 50? Ik ben dan zo van: we staan niet op de markt (...). Met een lach, maar ik laat wel merken van we staan niet op de markt. Nee.’ Respondent 8

‘Dus een bepaalde manier van mij aanspreken zonder respect (...) Of met een heel plat accent of gelijk zeuren of het voor minder mag. Dan heb ik al gelijk zoiets van: ik sta niet op Marktplaats.’ Respondent 5

De respondenten noemen allerlei handelwijzen bij de (eerste) ontmoeting met een klant. Enkele voorbeelden daarvan:

‘Als ik ergens voor de eerste keer naartoe ga heb ik wel altijd zenuwen, van waar kom ik terecht. Wat ik altijd heel goed doe, mijn ogen zijn mijn scanners, dus ik kijk altijd heel goed. (...) Daar kun je veel uithalen. Hoe iemand is in z’n huis en dergelijke. Ik kijk eventueel waar een vluchtroute is (...). Ik let erop dat ze de deur niet achter me op slot doen, zulke dingen. Als ik bij het eerste moment geen veilig gevoel heb dan ga ik weg.’ Respondent 2

‘Ik geef ze altijd eerst alleen de straatnaam door. Dan moeten ze bellen als ze in de straat zijn. Dan vraag ik waar ze zijn en wat ze in de omgeving zien. Dan hoor ik ook of ze daadwerkelijk in de auto zitten ja of nee. Dan geef ik het huisnummer. Ik heb zo’n doorzichtige ruit in mijn voordeur dus ik kan zien of er één of meerdere personen voor de deur staan. Ik probeer ook altijd even van boven naar beneden te kijken.’ Respondent 5

²³ Dit was een lijst met namen van wanbetalers, klanten die niet komen opdagen of die gewelddadig zijn. De lijst was te vinden op een van de grootste Nederlandse advertentiesites voor sekswerkers. Sekswerkers die erop adverteerden, konden de lijst openen via hun account in de backend van de website. Wanneer een telefoonnummer van een klant werd ingevoerd, werden eventuele meldingen laten zien. Het register was dus zo ingericht dat niet zomaar iedereen gegevens op tafel lagen.

Daarbij wordt meerdere keren genoemd dat het thuisfront weet heeft van de locatie:

'Dat ik mijn locatie aan (partner) doorgeef, ik ben hier tot zo laat en als je ziet dat ik er nog langer blijf: ga bellen of sla alarm.' Respondent 2

'Mijn veiligheid waarborg ik door altijd bepaalde tijden af te spreken met thuis (...) dat ik oké ben, zeker bij een eerste ontmoeting. (...) Het thuisfront weet altijd waar ik ben. (...) Als ik niet op een bepaalde tijd gebeld zou hebben, dan word ik gebeld. En hij/ze weet altijd waar ik ben, op welk adres. Dat is wel belangrijk. De eerste keer is praktisch altijd in een hotel, later soms bij iemand thuis, omdat degene mij dan kent.' Respondent 3

Beleefdheid en de vrijheid om (wederzijds) te weigeren wanneer het niet klikt, speelt voor de volgende respondent een rol:

'Als iemand aan de deur komt, als het bijvoorbeeld iemand is die (noemt een kwestie waarbij het niet matcht) zeg ik: kom even binnen en drink een kop koffie, maar ga daarna weer naar huis. (...) Mensen doen moeite om hier naartoe te komen en om met mij af te spreken en als ik dan vervolgens zeg: dat wil ik niet, kan ik op z'n minst ze binnen vragen om even iets te drinken. Omgekeerd kan het ook, dat ze hier aankomen en dan zeggen: ik heb een advertentie van jou gezien maar de klik ontbreekt, dan zijn ze ook vrij om te gaan.' Respondent 10

Naast de eigen privacy wordt bij de eerste ontmoeting ook de privacy van de klant uitdrukkelijk in acht genomen door de volgende respondenten:

'Als ik escort heb, dan bel ik nooit aan. Ze zouden je ook naar een verkeerd adres kunnen sturen, dat je bij vreemde mensen aanbelt die van niks weten. Ik bel altijd naar hun telefoon, zo van, ik sta voor de deur.' Respondent 10

'Op het moment dat ik een afspraak heb, dan schrijf ik dat op, zodat mijn gezin dat weet, er staat een telefoonnummer bij en van hoe laat tot hoe laat. Op het moment dat ik in mijn werkruimte ben en ik weet dat iemand eraan komt, druk ik op een speciaal belletje zodat iedereen weet: er komt een afspraak aan dus dan gaan we niet in het zicht staan.' Respondent 13

Selectie in welke betaalde seksuele handelingen iemand verricht (en met wie) wordt vaak genoemd:

'Het ligt er ook aan wat je aanbiedt. Want als je echt seks aanbiedt, het intieme gedeelte zeg maar, dan tref je toch een heel ander soort volk.' Respondent 4

'Er zijn ook mensen die willen al die gekkigheid die je in pornofilms ziet. (...) Daar heb ik helemaal geen zin in. Daarom doe ik ook altijd de girlfriend experience. (...) Ik heb geen zin in al dat pornogedoe. Wat ik ook doe is 30 plus, dus nooit jongens onder de 30.' Respondent 5

'Dan zeg ik: alles leuk en aardig, maar zo (onveilige handelingen) gaan we het niet doen. Het is mijn werk, ik kan dat niet permitteren. Ik ben heel zuiver op mezelf en ik ben ijdel op mijn lichaam. Ik zie er goed uit, dat wil ik zo houden. Ik kan geen ziektes aan mijn lijf hebben, dat

zeg ik ook, daar verdien ik geld mee. En dan hebben ze ook wel begrip. Dat maak ik eigenlijk altijd mee.' Respondent 1

Een respondent meldt dat het preventief werkt als de interactie zakelijk wordt gehouden:

'Door heel duidelijk te zijn (...) toch wel in 80 procent van de gevallen, proberen mensen je grenzen over te gaan. (...) Er zijn wel eens klanten, die vragen mij: word je daar dan niet opgewonden van? En dan zeg ik resoluut 'Nee, dit is mijn werk, dit zie ik elke dag, ik word er niet warm of koud van.' Want als je gaat zeggen (...) van 'soms wel', dan denk ik dat zo'n man gaat proberen dat hem dat ook lukt. (...) Dus ik houd het heel zakelijk.' Respondent 4

Kennismaking vooraf wordt sowieso veel genoemd als iets dat de veiligheid verhoogt:

'Wat ik altijd doe als ik echt iets afspreek, ik doe eerst een kennismakingsgesprek. (...) Nu is de horeca dicht, maar normaal ga ik dan een kopje thee drinken bij een hotel of restaurant. Een neutraal terrein waar veel mensen zijn. Nu heb ik een afspraak gehad in het park, midden op de dag, waar veel mensen zijn. Dat je altijd mensen om je heen hebt. Ik ga niet zomaar naar iemand toe zonder dat ik een kennismakingsgesprek heb gehad.' Respondent 2

En door deze respondent door het zelf betalen van de kennismaking, in haar geval engagement genoemd:

'Ik doe het wanneer ik merk en voel dat ik iets kan betekenen en niet wanneer die kans klein is. Ik regel dat zo: het eerste uur is van mij, pas daarna gaat de betaalde tijd in. Ik doe dat in drie fasen: engagement, moment en after care.' Respondent 3

Bij de voorzorgsmaatregelen tijdens de erotische dienstverlening benoemt de meerderheid dat glasheldere grenzen aangeven, zowel verbaal als non-verbaal cruciaal is. Woorden die een grens aanduiden moeten daarnaast in daden worden omgezet (consequentheid). Het is belangrijk om te laten weten dat het om een zakelijke verhouding gaat.

'Vragen kan altijd. Maar nee is nee. En als hij het toch wil, is het klaar. Dan kan hij beneden vragen of een andere vrouw het wil.' Respondent 9

'Ik denk dat klanten dat zelf al aanvoelen. Het ligt aan je hele houding. Ik denk dat het een kwestie is van gevoel. (...) In je hele uitstraling (...). Als ik er als een grijs muisje sta dat heel schuw is, daar lopen ze makkelijker overheen als dat je echt iemand in de ogen kan kijken van: hier ben ik, ik bepaal hier de regels.' Respondent 8

'Misschien verliefd wel, maar de meeste mannen die hier komen zijn getrouwd. Misschien hebben ze wel die fantasie. Maar als ze mij vragen: kom je naar buiten? Dat doe ik niet.' Respondent 9

'Als ik iets vervelend vind, dan kom ik gewoon nooit meer. Ik doe gewoon heel aardig tot het afgelopen is. Heb ik het niet leuk gevonden, dan kom ik er niet meer. Dan gaat het erom dat ik het niet zo hygiënisch vind of zo. Of je hebt ook best veel jongens die willen allemaal een relatie opeens en dan denk ik van hallo, je moet betalen. Ik zeg altijd: leuk hè (...) en ik verdien ook nog mijn geld, dat ze weten, het gaat me ook om het geld. Dat het leuk is, dat is mooi meegenomen. Maar het is leuk zolang het duurt, en niet langer.' Respondent 12

'Door heel duidelijk te zijn. In mijn advertentie duidelijk te zijn, heel duidelijk te zijn, aan de telefoon heel duidelijk te zijn.' Respondent 4

Volgens deze respondent kan de veiligheid verstoord raken door iets te beloven en niet te leveren:

'Ja, dat (duidelijk zijn over wat je niet wilt) is echt heel belangrijk. Want wat ook gevaarlijk is, en dat is niet om een klant te rechtvaardigen, maar je ziet ook wel eens dat mensen er (in digitale advertenties) heel veel inzetten, dat ze heel veel doen, echt de meest gekke dingen. En dan komt degene, en dan wordt dat niet waargemaakt. En dan voelen mensen zich belazerd en daar kan ook geweld uit voortkomen natuurlijk.' Respondent 4

Ook basisregels hanteren en toelichten werkt:

'Als mensen een afspraak maken en aankomen dan mogen ze naar binnen. Beginnen we altijd eventjes casual met een kopje koffie of een glaasje fris en dan mogen ze even vertellen waarom ze komen, wat ze willen. Dan is het allemaal al wat gemoedelijker en dan heb ik nog steeds de kans om in te grijpen als ik denk: het is niet goed. En als ik uiteindelijk denk: dit is wel goed, dan leg ik nogmaals de basisregels uit en dat zijn bij mij: we behandelen elkaar met respect, we houden ons aan de regels, we doen geen dingen die we niet leuk vinden, en penetreren gebeurt altijd met condoom. Geen uitzonderingen zijn mogelijk. Mocht je toch besluiten je niet aan de regels te houden dan gooi ik je naar buiten en je kleding komt 5 minuten daarna. Dat is heel duidelijk.' Respondent 13

Een respondent meldt eventueel boos te worden en als het ware te 'straffen' en geeft daarvan enkele voorbeelden:

'Mensen proberen je uit, soms. En als ze echt vervelend doen, ja, dan word ik boos. Ik heb ook wel eens gehad dat iemand te hard op mijn kont sloeg, of gewoon ruw was. En dan doe ik dat terug. Net een beetje harder.' Respondent 11

(Na een voorval) 'Dan zegt hij: maar ik kom toch altijd bij jou! Ik zei: dat kan mij niet schelen dat je altijd bij mij komt. (...) Dan word ik dus boos. Dan houd ik me wel een beetje in, want ik wil wel dat hij terugkomt. En de keer dat hij de volgende keer komt, dan eerst betalen van de vorige keer, voordat ik het nog een keer doe.' Respondent 11

'Nou het gebeurt wel eens dat ze ineens bam, terwijl ik had gezegd, doe een beetje rustig aan, bepaalde standjes moeten ze een beetje rustig aan doen, dat weten ze. Dan is het ineens bam. Dan draai ik me om, dan zeg ik, zo, klaar, condoom eraf, dan gaan we verder met de hand. Nou afgelopen.' Respondent 11

Wederzijdsheid benadrukken en inzetten op trouwe klantcontacten, wordt door deze respondent genoemd:

'Als ze bij mij terug willen komen moeten ze zorgen dat ik ze laat terugkomen, dan moeten ze niet beginnen met geweld, want dan zeg ik: je komt er niet meer in. Wat jij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet. Dat krijg je dan ook terug op die manier. Mensen die willen heel graag terugkomen, die zullen het echt niet in hun hoofd halen om iets te doen waardoor ze niet terug mogen komen.' Respondent 10

Afschrikkingsmiddelen

Een respondent vertelt dat klanten hun reputatie willen hooghouden, waardoor zij zich veilig voelt:

'Dat zij niet zo snel iets durven te flikken omdat, het is in hun eigen huis in hun eigen straat, ze willen niet dat je op hoge hakken komt of in een minirokje. Ze zijn bang voor toeterende auto's en tikkende hakken in hun straat. Je mag alleen maar komen als het donker is. (...) Ze zeggen: niet op hakken komen. Ze geven aan hoe ik me moet gedragen. Ze bellen ook pas als het donker begint te worden, dat is in de zomer later dan in de winter. Ik kom niet gauw overdag ergens. Of het moet op een kantoor zijn ofzo. Klanten zijn bang voor hun burens, die zijn gewoon zelf bang dus ze durven niks. (...) En ik denk dat dat wel meespeelt dat ik me veilig voel. Omdat zij zichzelf een beetje bangig gedragen.' Respondent 7

Als afschrikkingsmiddel gelden ook wapens, al weet de klant dit lang niet altijd. Een persoon meldt een wapen voor noodgevallen bij zich te dragen:

'Ik heb altijd een ploertendoder bij me in mijn tas. Voor noodgevallen. (...) In het uiterste geval, als iemand mij aanvalt en geweld gebruikt, uit mij komt ook bloed. Dan ben ik bereid het te gebruiken.' Respondent 1

Een ander heeft voor de zekerheid een wapen 'uit het zicht' staan, voor als het nodig is:

'Als er wat gebeurt kan ik zo een knuppel pakken. (...) Ik voel me veilig.' Respondent 10

Weer een ander heeft voor noodgevallen (vanzelfsprekend wel zichtbare) hakken als wapen, en andere objecten horend bij de uitrusting:

'Ik kan nooit tegen een man op natuurlijk. Je hebt natuurlijk wel hakken aan en je kunt je op bepaalde plekken verweren, en met een bepaalde houding dat je zou denken dat er iets zou kunnen gebeuren, daar ben je gewoon alerter op. Je hebt hakken aan in zo'n sessie, dus daar kun je ook veel mee. Iedereen heeft wel kwetsbare plekken waar je met die hakken terecht zou kunnen komen. Is het dan per ongeluk of via een kleine waarschuwing, dat kan ook. Ik heb ook zwepen bij, dus.' Respondent 2

Deze respondent vertelt dat ook de gekozen werkstijl ervoor zorgt dat het veilig is voor haarzelf:

'Ik ben meester(es) en ik heb geen intiem contact met mijn slaven, daar zijn ze te min voor. Het is wel zo dat ik ze op bepaalde momenten ergens mee kan helpen, dat ze anaal genomen worden, met een voorbinder. Maar ze mogen niet aan mij komen. Dat is uit den boze. Ze mogen mij niet eens aanraken als ik daar geen toestemming voor geef. Nog niet eens mijn voeten.' Respondent 2

4.1.2.5 Te beïnvloeden factoren op individueel niveau

Wat kunnen anderen doen om de veiligheid van sekswerkers te vergroten?

Op deze vraag kwamen veel minder antwoorden dan op de vraag in de eerdere paragraaf hoe respondenten zich zelf inzetten voor hun veiligheid. Ongeveer een derde gaf zelfs aan dat

anderen niets kunnen doen. En een aantal andere respondenten moesten opvallend veel langer nadenken dan bij de andere vragen, voor ze er iets over te melden hadden. Ze hebben vooral antwoorden op de vraag wat ze zelf kunnen doen en ook doen. Ze hebben geleerd hun eigen oplossingen te vinden. Een afspiegeling van de antwoorden:

'Nou, eerlijk gezegd, dat zou ik niet weten. Ik denk dat je dat zelf moet doen.' Respondent 1

'Ik zou het niet weten. Ik denk dat het wel voldoende is want ik maak niets mee. Klanten hun adres is bekend als je escort doet, die zullen zelf ook niet willen zitten met een lijk in hun eigen huis of dat er aangifte gedaan moet worden, of problemen met de burens, daar zijn klanten bang voor. Het enige wat ik meemaak is dat er valse adressen op worden gegeven en dat er mensen open doen die nergens vanaf weten, of dat ze helemaal niet open doen.'
Respondent 7

(In een privéhuys) 'Eigenlijk niet. Klanten weten ook als ze hier binnen stappen, je bent met zoveel personen in een huis. Ze kunnen geen rare streken uithalen. Ze komen niet zomaar weg met iets. Ik denk eerder, wat ik dan nooit zelf gedurfd heb, om alleen op een kamertje te zitten en te ontvangen. Dat zou ik persoonlijk niet durven, want ik denk als er dan wat gebeurt, ze weten dat je alleen bent. Hier weten ze dat je met meerderen bent. (...) Je bent hier nooit alleen. (...) En dat weten ze, want ze zien op de site, die en die werkt vandaag. Er is altijd een gastheer of een gastvrouw. (...) Dus om meer te doen om veiligheid te waar te borgen dat weet ik niet.' Respondent 8

Aandacht voor het leerproces van beginners

Een factor die mogelijk wel beïnvloed kan worden om de weerbaarheid te vergroten is aandacht voor het leerproces van de beginnende sekswerker. Meer dan de helft van de respondenten maakte gewag van grensoverschrijdende en gewelddadige ervaringen in het begin van hun loopbaan in het sekswerk en wat ze daarvan opgestoken hebben. In andere interviews werd te berde gebracht dat het starten in een vergunde setting met collega's en daar het vak leren beschermend werkt: de beginner wordt dan onder de hoede genomen van ervaren collega's. Dat zou het leerproces waar het preventie van of omgang met geweld betreft gunstig kunnen beïnvloeden. Zie in dit verband ook de volgende paragraaf.

4.1.2.6 Factoren rond de uitvoering van het werk die de weerbaarheid tegen geweld kunnen vergroten

Uitbreiding vergunde sector

De vergunde sector zou mogelijk kunnen worden uitgebreid en toegankelijker worden voor een grotere diversiteit aan sekswerkers (zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven). In de vergunde sector, zoals in een erotische massagesalon en een privéhuys, wordt volgens de respondenten die daar werken een aanwezige gastvrouw en aanwezige collega's als vergroting van de veiligheid gezien. Juist in deze sector wordt geweld vooral preventief aangepakt.

Als gastvrouw in een privéhuys zegt deze respondent dat collegiale steun en elkaar behoeden belangrijk is:

'Het is heel gehorig. Als een meisje een keer schreeuwt om hulp, dan hoor je dat. Je let (...) op elkaar. Ook als bijvoorbeeld een klant voor een half uur betaalt en je merkt het is een half

uur geweest en er is nog geen beweging, dan ga je ook even kijken van is alles goed. (...) Dan klopt ik aan de deur. En dan zeg ik de tijd is om, hebben jullie het gezellig gehad. Op een hele leuke manier. Maar wel even checken.' Respondent 8

Men kent elkaar, deelt veel onderling en men beschermt elkaar:

'We delen hier eigenlijk alles, als er wat is. X die werkt hier al een jaar of 8, als het niet langer is. Y werkt hier al 12 jaar volgens mij. Z werkt hier ook al 1,5 jaar. Dus we kennen elkaar zo goed. We delen echt heel veel. Zowel privédingen van thuis als wat er hier op het werk gebeurt. Dat is wel echt heel fijn.' Respondent 8

'Als je meer volwassen bent en meerdere dingen mee hebt gemaakt, dat je dan wel eerder voor jezelf opkomt en wilt dat zo iemand aangepakt wordt, zodat hij het een ander niet meer aan kan doen. En dat je daar dan hulp voor gaat zoeken. Zelf zo'n nare ervaring meemaken is één, maar om een ander ervoor te behoeden, dat wil je ook.' Respondent 8

Een andere respondent die enkele keren in een privéhuus werkte, noemt de beschermingsfunctie van ervaren vrouwen in een privéhuus als preventief-ondersteunende factor in een destijds kwetsbare situatie:

'Toen ik bijna 18 werd, ben ik in een privéhuus gaan werken. Thuis was er heel veel ruzie (...) In dat privéhuus was ik heel jong en daar werkten vooral wat oudere vrouwen, zeg maar een jaar of 30, 35 (...) en die moederden een beetje over mij. Dus dat privéhuus was ook een beetje het gezin dat ik nooit gehad had. En zo ben ik er best wel lang in gebleven.' Respondent 7

Een paar jaar later was deze respondent dakloos en verslaafd geraakt en ging opnieuw in dat privéhuus werken en heeft het haar voor de tweede keer geholpen:

'Toen kreeg ik een vriendin in dat privéhuus en gingen we stappen en allemaal leuke dingen doen en toen raakte ik ook weer van de drugs af. (...) Ik had weer een reden en een ander soort leven. Dus dat werkt heeft me twee keer gered, toen ik heel jong begon in dat privéhuus (...) dat ik dat gezinsleven kreeg. En de tweede keer dat het me ook geholpen heeft, die vriendschap met collega's om van de drugs af te kicken. Dus het heeft mij twee keer echt best wel goed gedaan.' Respondent 7

Nog enkele aspecten die een gastvrouw in een privéhuus noemt gaan over preventie. Zij heeft een scherp oog voor wat er gebeurt, waarbij haar eerdere ervaring als sekswerker zorgt voor sensitiviteit:

'Ik vind het heel fijn om nu gastvrouw te zijn. Dat vinden de meiden ook omdat ik zelf het werk gedaan heb. Ik ga er heel anders mee om. Ik zeg altijd als je speciale wensen hebt: eerst bespreken met de dame. Je ziet veel meer dan iemand die het werk zelf nog nooit gedaan heeft.' Respondent 8

'Ik heb hier ook meiden voorbij zien komen van 21 die dan net het werk mogen doen. Dat ik denk: ik heb zelf een dochter van 21, dan zag ik daar mijn eigen dochter in. Daar moest ik een gesprekje mee voeren dat ze hier wilde komen werken. Dat vond ik best wel moeilijk en nog steeds. Maar dan denk ik: zij willen dat, jij bent ook ooit begonnen, geef ze die kans en houd ze goed in de gaten. Dan denk ik alleen maar, dan ben ik blij dat ik er

ben. (...) Tegenwoordig beginnen ze heel jong. Studenten die wat bij willen verdienen, dat heb ik genoeg voorbij zien komen. (...) Ik denk zolang ze daar zin in hebben en ik weet dat er geen pooier achter zit. Ik houd dat wel in de gaten. Geen nagelbijters of constant lopen te contacten met iemand over de verdiensten.' Respondent 8

'En in die vorige club had één meisje best veel geld verdiend en ze bleef maar over en weer, toen werkte ik ook als meisje, maar ik had dat door. Een heel jong, naïef meisje, en die had een of andere Roemeense vriend, die -vond ik- altijd heel naar met haar omgng. Toen inderdaad, die dag had ze veel verdiend. Telefoon ging, ze neemt op en ze loopt naar buiten met haar tas. Toen wist ik al, ze gaat geld afdragen. En dagen dat ze niets had verdiend zat ze echt nagel te bijten. Dat merk je dan, dat er echt een pooier achter zit. Dus dat is heel naar.' Respondent 8

Wat voor werken in een privéhuus geldt, geldt ook voor het werken in een massagesalon:

'Dat horen ze want het is er heel gehorig. Dus zodra ik zeg aaaahh, dan komen ze wel aanrennen.' Respondent 12

'Er is wel een alarm natuurlijk. Als er iets is kan er wel op een knopje gedrukt worden en binnen 10 minuten staat er wel iemand. Maar dat hebben we nog nooit nodig gehad.' Respondent 12

Collegiale hulp inschakelen als gastvrouw werkt sowieso preventief:

'Als je het niet helemaal vertrouwt of als je twijfelt, licht je elkaar even in.' Respondent 8

'Nu ik als gastvrouw werk, heb ik wel eens voor een ander meisje de deur opengedaan voor een klant waar ik mijn vraagtekens bij had. Toen ben ik vaker naar boven gelopen en aan de deur zitten luisteren. En als ik ze dan gewoon een gesprek hoorde voeren, dacht ik: dat zit wel goed. Gewoon even luisteren of het allemaal goed gaat. Zo licht je elkaar even in. Ik heb ook wel eens gehad van: houd het even in de gaten. Zo pas je allemaal op elkaar.'
Respondent 8

Meer legale mogelijkheden voor mannelijke sekswerkers?

Voor mannen is er in of rond Tilburg overigens geen geschikte kans volledig legaal te werken, met een vergunning, volgens deze respondent:

'Het mag niet, je hebt geen vergunning. Ik zeg hoe kan ik dan een vergunning krijgen. Dat weet ik ook niet, dan moet je bij de gemeente zijn. Of je moet voor een escortbureau gaan werken, dat kan wel. Ik zeg ja dat heb ik geprobeerd maar die hebben geen werk. Dan krijg ik één afspraak in de maand.' Respondent 10

'In Tilburg is thuiswerken niet vergunning-plichtig. Sterker nog, je kunt niks anders, aan de Spoorlaan is niet voor mannen. Er is voor mannen niks hier in Tilburg. Dit is het enige wat kan. In die zin ben ik heel blij dat legaal is hier en dat het toegestaan is. Aan de andere kant baal ik wel dat het niet anders kan.' Respondent 10

Voorlichting over wat toegestaan is

Wat verder naar voren komt is dat het bij het publiek of klanten veelal onbekend is dat

thuiswerk als sekswerker in de regio Tilburg gedoogd wordt en dus niet illegaal is. Volgens deze respondent zou het preventief werken zodra hier in het openbaar duidelijkheid over is en versterkt het de positie van de sekswerker:

'Veel mensen denken nog steeds dat het illegaal is wat je doet. Daardoor voelt de klant zich machtig, zo van, jij kunt toch niks, je kunt geen aangifte doen, (...) jij bent machteloos, jij kunt mij niks maken en ik jou wel. Dus als dat duidelijker is dat het gewoon toegestaan is, zullen er minder misstanden plaatsvinden.' Respondent 10

4.1.2.7 Overige factoren om de veiligheid te vergroten

Een weerbaarheidstraining aanbieden:

'Een weerbaarheidstraining, daar zijn we ook mee bezig met de klankbordgroep om die aan te bieden aan sekswerkers, dat dat een heel goed ding kan zijn. Dat heel veel mensen zich daar wat sterker door voelen, en minder kwetsbaar.' Respondent 2

Waarschuwingen op websites:

'Dat je daar (veiligheid) iets bewuster mee omgaat. Ik denk dat verschillende websites waar je op kunt adverteren hier wel wat meer in kunnen doen. Dat je daardoor bewust wordt gemaakt. Of dat ze die websites promoten om onderling contact hierover te hebben.' Respondent 5

Verder wordt genoemd dat collega's elkaar waarschuwen om de macht van klanten te beperken:

'Ik wist dat er toen al problemen waren met die fakerslijst, want als klanten erachter komen dan kunnen ze zeggen van: haal mijer vanaf vanwege de AVG. Dus hij (een collega) zei: spreek het niet in het openbaar uit, of alleen onder collega's, maar ga niet tegen klanten zeggen dat ze op een fakerslijst staan, want dan kunnen ze zichzelf eraf halen.' Respondent 7

4.1.3 Ervaring met politie en hulpverlening

4.1.3.1 Ervaring met hulpverlening

De meeste respondenten geven aan beperkt met geweld gerelateerd aan de uitoefening van sekswerk te maken te hebben gehad. Zij hebben in het kader daarvan dan ook geen contact opgenomen met hulpverlening of politie. Een deel van de respondenten heeft in het verleden echter wel gebruik gemaakt van hulpverlening, en zeker de helft van de respondenten geeft aan zeker hulpverlening te zoeken als zij dit zelf nodig zouden achten.

'Op het moment dat ik denk hulpverlening nodig te hebben op psychisch gebied, dan zou je stom zijn om dat niet te gaan doen.' Respondent 10

'Maar als ik hulp nodig heb weet ik ze wel te vinden.' Respondent 4

De huisarts is niet altijd op de hoogte van het werk:

(De huisarts) 'Die weet het niet. Nee, die zou ik zeker niet in vertrouwen nemen. Dat zou ik niet willen. Stel je voor. Want ik heb dus wel gewoon een partner, al die jaren al. En die is ook bij die huisarts. En ik wil niet dat ze hem bekijken, zo van jij..... Want hij heeft veel meer problemen met dit als ik. Ondanks ik dit al zolang doe.' Respondent 11

Niet alle ervaringen met de huisarts zijn positief, maar deze huisarts stond open voor feedback:

'In eerste instantie was hij ook een beetje, als ik bij de huisarts kwam van, ik heb pijn aan mijn grote teen, nou dan zal het wel een SOA zijn. Alles wordt gelijk daarop gegoooid. Op een gegeven moment heb ik echt tegen hem gezegd, ik vind dit niet een eerlijke manier van je patiënten te behandelen, omdat ik toevallig eerlijk heb gezegd wat ik doe moet ik niet anders behandeld worden. Ik wil hetzelfde behandeld worden als anderen. Dat heeft eventjes geduurd maar hij is blij dat ik daar open kaart in speelde en daar gaat hij heel goed mee om. Maar je moet mensen ook wel echt duidelijk maken van: ik ben niet een triest geval omdat ik hier bewust voor heb gekozen.' Respondent 13

'Ik heb op een gegeven moment mij aangemeld bij de schuldhulpverlening en zelfs daar wilden ze mij niet helpen omdat ik mijn eigen partner van wie ik heel veel hou mee heb genomen, die mocht niet bij het gesprek aanwezig zijn, gezien wat ik deed zou dat mijn pooier wel zijn. (...) Vervolgens konden ze mij niet helpen omdat ik niet in het bezit ben van een loonstrookje omdat ik niet een vast contract ergens hebt. En als je dat gaat uitleggen dan zeggen ze: ga maar solliciteren op iets anders. Maar ik wil niets anders. En als je uiteindelijk dan toch daarvoor kiest en een andere baan gaat nemen met een contract dan nog steeds word je gediscrimineerd om wat je gedaan hebt. Er liep daar een maatschappelijk werker waaraan ik vertelde wat ik deed en waar ik vertelde dat ik gediscrimineerd werd bij de schuldhulpverlening en ik zeg: ik wil gewoon heel graag mijn problemen oplossen. Ik wil met een schone lei beginnen. Ik heb een enorme schuld boven me hangen en ik weet niet zo goed wat daar de uitkomst van is als ik daar niet verder mee kom. En mijn allergrootste angst, dat heb ik uitgesproken, is dat ik het niet kan betalen en de gevangenis in moet ofzo. Ik ben wel moeder van kinderen. Zij heeft gewoon bevestigd dat dat een optie is. Toen was ik geestelijk helemaal kapot. Daar heb ik het met de huisarts over gehad en hij was stomverbaasd over die uitspraak want dat had nooit gezegd moeten worden, want één het is niet zo en twee jij zegt dat het je grootste angst is en dan wordt dat nog een beetje gevoed. In haar beleving was het zo: jij bent sekswerker dus jij zal wel niet goed nagedacht hebben.' Respondent 13

Over de GGD is de overgrote meerderheid van de respondenten positief:

'Ik ken iemand bij de GGD en die hoef ik maar te bellen. En ik weet zeker die vangt me op en die begeleidt mij. En die weet de juiste weg te behandelen en ondersteunt me daarin.'
Respondent 2

'Ik ben bij de GGD in (stad waar zij woont). Al die jaren al. En daar werkt (naam) en die is hartstikke leuk. Dat is gewoon geweldig. En als je ergens mee zit, dan kun je dat ook aan haar vertellen.' Respondent 11

Dat is altijd oké. (...) dan krijg je het gevoel: die zijn voor óns.' Respondent 11

4.1.3.2 Ervaring met politie

Negatieve ervaringen

De meeste respondenten hebben een negatief beeld van politie. Zij gaan ervan uit dat zij met vooroordelen zullen worden bejegend. Dit is veelal gebaseerd op eigen negatieve ervaringen uit het verleden, en soms is dit een aanname die bijvoorbeeld gebaseerd is op ervaringen van anderen. De negatieve ervaringen met en/of denkbeelden over politie zorgen ervoor dat niet iedereen naar de politie zou stappen voor een melding of aangifte van geweld.

'Ik zou het eerst met mijn kennissenkring erover hebben. Ligt er wel aan hoe dreigend de situatie is. Ik denk dat het ook wel te maken heeft met is er acute dreiging of nood, dan zou ik het wel doen (...) Ik ben zelf geen fan van politie en ik vraag me ook af in hoeverre ze iets kunnen doen. Ik denk dat het altijd goed is om te melden, maar ik denk dat ik ook onderling met vriendinnen zou kijken van welke stappen kunnen we zetten. Hoe kunnen wij zorgen dat we met dit persoon andere meiden veilig kunnen houden, dan kunnen we er een groter bereik mee hebben dan het inschakelen van politie.' Respondent 5

'Ik wel. Omdat in mijn omgeving iedereen het weet. Maar voor andere sekswerkers is juist het dubbelleven, daarom zijn ze ook zo kwetsbaar, dan ga je niet makkelijk een aangifte doen.' Respondent 2

'Dat ze toch denken van ja maar je bent toch prostituee, dat is toch seks, dan kan je ook verkracht worden. Dat soort dingen denk ik dan. Dus je denkt echt dat ze ook vooroordelen hebben. Ja. En dat hoeft niet zo te zijn, maar dat zit wel in mijn hoofd.' Respondent 12

'Dus waarom zou ik naar de politie gaan. Ik ga zo vaak naar de politie en weet je wat ze zeggen: risico van het vak, dan had je niet in de prostitutie moeten gaan. Nee als een bakker wordt overvallen zeg je dan ook risico van het vak, had je maar geen bakker moeten worden. (...) Dat zeggen ze letterlijk: in jouw vak kun je gehanteerd worden, risico van het vak.' Respondent 7

'Politie niet, ik heb in het verleden politie gebeld in situaties dat klanten niet wilden betalen. Dan vragen ze: is er geweld voorgevallen? Ik zeg nee er is geen sprake van geweld. Oké dan moeten jullie het samen oplossen. Mijn (kind) die is 16 en die werkt bij Domino's en die was bij een klant die wilde zijn pizza niet betalen, werd de politie gebeld en binnen 5 minuten staan ze op de stoep. Daar gaat het om een pizza van een tientje en bij mij gaat het om een bedrag 400 euro, je wordt gewoon door politie niet serieus genomen.' Respondent 10
(bij poging aangifte te doen): *'Ik heb daar anderhalf uur gezeten, misschien nog wel langer, om mijn verhaal te doen en de dame die mijn aangifte opnam heeft zeer geconcentreerd geluisterd en toen was het zo van ik zou psychische hulp zoeken want wij kunnen hier niet zoveel mee.'* Respondent 10

(Of zij naar de politie gaat) *'Dat weet ik niet. Dat ligt er ook denk ik aan, weet je als ik helemaal in elkaar gemept word, dan misschien wel. Zeker weten doe je dat niet. Nee. Waar zit hem dat in? Omdat ik niet van politie houd.'* Respondent 12

'En politie, ik mag geen klanten ontvangen in een hotel dus waarom zou ik naar de politie gaan? (...) Ik heb er eerlijk gezegd nog geen seconde aan gedacht. Ik heb hier eens inbrekers aan mijn huis gehad die ik heb weggejaagd, belde ik mijn broer en toen zei hij waarom heb je

de politie niet gebeld. Ik denk daar niet aan, want ik zie de politie niet echt als vriend maar meer als vijand.' Respondent 7

Ondanks dat de meeste respondenten geen goede ervaringen hebben met politie, zouden sommigen, zoals eerder vermeld, toch naar de politie gaan als zij geweld mee zouden maken:

'Nou, de politie ziet sekswerkers als crimineel. Ik heb het hier meegemaakt, ze hebben mij benaderd als crimineel. Ze hebben mij nog nooit normaal benaderd. (...) Ik ben niet echt geslagen of verkeerd behandeld. Dat heb ik gelukkig niet meegemaakt. Gelukkig niet. Maar dan zou ik wél aangifte gaan doen.' Respondent 4

(Stapte niet naar de politie, maar zou wel aangifte doen als het nodig was) 'Omdat ik dat niet nodig vond. Omdat er in zoverre niet echt wat gebeurd was, of iets geforceerd. Dus dat niet. Ik denk als het echt geforceerd gebeurd zou zijn geweest, dan wel. Dan had ik heel zeker aangifte gedaan. Daar is geen twijfel over mogelijk. Nee totaal niet. Meteen.' Respondent 8

4.1.4

Advies omtrent de aanpak van geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag tegen sekswerkers

4.1.4.1 Advies aan gemeente

De respondenten zijn over het algemeen blij dat de gemeente Tilburg ten opzichte van andere gemeenten vooruitstrevend is, doordat thuiswerken is toegestaan. Bovendien heeft de gemeente aandacht heeft voor de positie van sekswerkers door een onderzoek als dit uit te zetten. Waar sekswerkers het meeste tegenaan lopen is dat ze als zelfstandig werkende sekswerker geen ruimte mogen huren van waaruit zij mogen werken. De meeste sekswerkers die we gesproken hebben willen niet vanuit huis werken en zouden liever een kamer of studio huren, maar dat is verboden. Wat betreft advies aan de gemeente, wordt door de meeste respondenten aangegeven dat de gemeente een rol kan en moet spelen in het destigmatiseren van het beroep. De gesproken sekswerkers willen graag dat sekswerk als regulier beroep wordt gezien met dezelfde rechten en plichten als overige dienstverlening:

'Er moet respectvoller gedrag komen, het taboe moet eraf. Erkenning dat het een belangrijke business is. (...) Ja, wat onder de radar zit brengt meer onveiligheid met zich mee, dan gebeurt het in achteraf-ruimtes. Daar heeft niemand zicht op. Dat het legaal werk is, is dus belangrijk en dat er met respect tegenaan gekeken wordt. Welke waarde deze business heeft.' Respondent 3

'Dat het zo geregeld zou moeten zijn, dat wij dus gelijk zijn als iedereen. Aangezien wij dezelfde plichten hebben, dan betalen belasting, we werken hard, dan vind ik dat we ook alle mensenrechten hebben.' Respondent 11

Hoewel het thuiswerken in Tilburg is toegestaan, is dit voor velen niet bekend, ook bij klanten niet. Hierdoor komen sekswerkers soms in kwetsbare situaties terecht:

'Echt heel veel situaties komen voort uit dat klanten zich sterk voelen omdat ze denken dat sekswerkers in een zwakke positie zitten van die gaan geen aangifte doen want die zijn illegaal bezig. (...) dus als je dat op een of andere manier communiceert van: in Tilburg is het toegestaan om thuis te werken, dat is toegestaan voor prostitutie. Dan hebben ze ook het

idee dat het wordt gehandhaafd als zij een overtreding begaan tegen een sekswerker.'
Respondent 10

'Het hele vergunning, registratietoestand, wat ze heel graag willen, dat is natuurlijk voor onze veiligheid niet zo handig. Want dan sta je echt overal met je naam en je gegevens bekend. We willen heel graag van een stigma af, we willen heel graag trots kunnen zijn om te zeggen: ik ben een sekswerker en dat doe ik met heel veel plezier. Maar de rest van de maatschappij is daar nog niet zo klaar voor. Daardoor denken mensen dat je kwetsbaar bent en dat je dus een makkelijke prooi bent, dus je zult wel iets van veiligheid moeten inbouwen. (...) Ik denk dat we van de gemeente meer verwachten dat ze iets meer nadenken over onze privacy. We werken netjes wit, maar je wilt je aan alle regels houden maar je wilt ook een stukje respect voor je privacy omdat we weten dat er zo'n stigma op zit. En dat is voor sommige mensen een lokkertje om minder respectvol met je om te gaan. Dus daar kan de gemeente wel iets in betekenen.' Respondent 13

4.1.4.2 Advies aan hulpverlening

Een aantal respondenten heeft tips voor de hulpverlening. Een weerbaarheidstraining wordt genoemd als preventieve maatregel die sekswerkers kan helpen om grensoverschrijdende incidenten te voorkomen en als het plaatsvindt, te weten waar men terecht kan. Daarnaast noemen sommigen contact met een vertrouwenspersoon die een sekswerker kan helpen om de weg in hulpverleningsland te bewandelen of een ervaringsdeskundige om mee in gesprek te gaan. Een ander noemt dat ook bij hulpverleners het taboe dient te verdwijnen en een derde heeft kritiek op de wens die gemeente en hulpverlening in haar ogen hebben dat een sekswerker met een probleem (verslaving, depressie of iets dergelijks) hulp zoekt in een prostitutieprogramma terwijl niet de prostitutie het probleem is, maar de verslaving of de depressie en daar gespecialiseerde hulp voor dient te worden gezocht.

'Een platform met mensen die snappen hoe die wereld in elkaar zit. Veel mensen begrijpen niet hoe het werkt, je moet in dat platform mensen hebben die deze wereld kennen. Er is zoveel onwetendheid.(...) Gelijkwaardige mensen, geen hulpverleners.' Respondent 3

Die (ervaringsdeskundigen) zijn heel belangrijk, want tegen een ervaringsdeskundige praten vrouwen eerder.' Respondent 4

Een andere tip is: zorg dat je op de hoogte bent als hulpverlener van de positie van sekswerkers en verdiep je daarin, zodat je een adequaat antwoord kunt geven op de hulpvraag:

'Je gaat naar een maatschappelijk werker en je legt uit dat een andere maatschappelijk werker je echt gewoon gediscrimineerd heeft en bang gemaakt heeft met dingen die niet juist zijn. Sterker nog dat dat geestelijk zo veel met je doet dat je opnieuw hulp nodig hebt. Die dan echt gewoon aan je vragen van: hoe kunnen we jou dan helpen? Dan denk ik, ik leg uit waar ik voor kom en dan is het aan jullie om in je hoofd te gaan bedenken dan gaan we een behandelplan maken. Ik ben niet degene die daarvoor geleerd heeft. Dus dan zeg ik van: ik wil dat het me niet zo raakt, ik wil daar overheen kunnen stappen, ik wil een manier kunnen vinden om op een goede, nette manier mensen terug te kunnen koppelen van dit is de uitkomst van wat het doet als je zo met mensen omgaat en discrimineert, leer mij dat.'

Omdat ze te weinig informatie hebben over het beroep en het stigma wat erop rust en de discriminatie, kunnen ze je vaak daarin niet verder helpen.' Respondent 13

4.1.4.3 Advies aan politie

Meer begrip

Uit de antwoorden van de respondenten over hun ervaringen met politie werd al duidelijk dat de meeste sekswerkers negatieve ervaringen hebben. Dit komt ook terug in de adviezen aan politie, want de meeste adviezen die gegeven worden, hebben te maken met meer begrip vanuit politie, geen vooroordelen, geen stigma en incidenten en klachten serieus nemen. Dit zou ertoe kunnen leiden dat sekswerkers vaker naar de politie stappen om een melding of te aangifte te doen.

'Begrip. Vooral begrip. Want dat is het stukje dat je op dat moment nodig hebt. (...) 'Het stigma dat op sekswerk zit, dat de politie daar anders mee moet omgaan. Die hebben ook vaak hun vooroordelen.' Respondent 2

'Het moet er vanaf, dat taboe.' Respondent 1

'Politie zegt letterlijk: risico van het vak. Had je maar een ander vak moeten kiezen. Dat is wat de politie zegt. En dat is wat stigma doet.' (...) 'Politie zal sowieso wel aangifte van sekswerkers serieus moeten nemen. Dat is al een ding.' Respondent 7

'Want als je met wat wij doen bij de politie komt, en je moet dan dus zeggen wat je doet, dan word je al direct in een hokje gestopt. (...) op het moment dat ze je als mens behandelen, dan wordt het een ander verhaal. Je zou even goed als wie dan ook, als mens moeten worden benaderd. Als gewone, normale werkende burger. Gewoon werk, al is het een beetje anders als wat alle anderen doen, maar het blijft gewoon werk. Dus moet je ook gewoon met respect behandeld worden. En niet dat je niet als een beetje minder wordt behandeld.' Respondent 11

'Klachten serieus nemen.' Respondent 10

'De politie (...) die moet jou serieus nemen. Als de politie weet dat je sekswerker bent dan moeten ze met één telefoontje al voor je huis kunnen staan om in te grijpen en momenteel is het zo van: oh het is een sekswerker dus. Ik ben eigenlijk niet zo'n fan van de politie in dat opzicht. (...) Geef mij zo'n alarmbel en alle andere sekswerkers zodat we direct in contact staan met een soort centrale. Dat als er daar op gedrukt wordt dat de politie, zonder vragen te stellen, gelijk voor de deur staat. In sommige gevallen is dat gewoon nodig.' Respondent 13

'Dus daar begint het al, bij de politie dan. Dus hen (sekswerkers) niet als crimineel benaderen. En...als ze iets melden, de meeste vrouwen zijn dan bang dat ze in de problemen komen. Met de woningbouw, met de gemeente, met de politie, met de belasting. Dus misschien, als het heel duidelijk wordt dat als er een geweldsdelict is, er geen gevolgen zijn van die melding. Dat misschien dan meer vrouwen of mannen aangifte of melding gaan doen. (...) Ja bijvoorbeeld zoals bij meld misdaad anoniem.' Respondent 4

'Stigmatisering van het beroep dat is wel de kern van alle problematiek. (...) Want van veel sekswerkers weet de omgeving niet dat ze sekswerk doen, vanwege het stigma. Als het een

geaccepteerd beroep zou zijn hoeft je het niet geheim te houden. Als je dus niet wilt dat je omgeving erachter komt ga je ook geen aangifte doen. Dan zie je wel hoe het opgelost wordt. (...) Alle problematiek rondom sekswerk komt door dat stigma. Het is het oudste beroep ter wereld maar tegelijkertijd het minst geaccepteerd. Je kunt beter vertellen dat je drugsdealer bent dan dat je sekswerker bent.' Respondent 10

'Maar ook dat als je geweld meemaakt dat dan sekswerkers anoniem aangifte zouden kunnen doen. Dat kan op het moment niet, je kunt niet anoniem aangifte doen.' Respondent 7

Respondent 13 heeft een tip voor de politie: het aanstellen van een vast aanspreekpunt om vertrouwen te creëren.

'Ik denk in eerste instantie om het vertrouwen terug te krijgen, dat daar gewoon een of twee aanspreekpunten bij de politie zijn die persoonlijk even langskomen als je bijvoorbeeld vanuit huis werkt. Zich even netjes voorstellen en zeggen van we zijn bekend met wat je doet, we zijn bekend met de eventuele wanpraktijken die er kunnen ontstaan, we willen er heel graag zijn voor je. Dat er even een opening is, dat er een kennismaking komt waarbij je gewoon even goed voelt en denkt van oké als er wat gebeurt, dan bel ik die agent op en dan weet ik dan komt die en dan weet ik dat die me serieus neemt. Dat zou ik heel prettig vinden. En ik weet ook dat er organisaties zijn die heel druk bezig zijn, ook met politie om daar verandering in te brengen. Maar als je persoonlijk contact hebt met één of twee contactpersonen met de politie waarbij je echt het gevoel hebt van die nemen me serieus, dan is die eerste stap al gezet in dat vertrouwen. (...) Want het probleem is dat als die band niet vooraf geschept is, dat heb ik zelf ook ervaren, dan als het een keer nodig is dat je politie nodig hebt (...) die zie je dan voor het eerst. Dat contact verloopt allesbehalve positief (...). Dan denk ik als dat vooraf al een contact is geweest waarbij je al een soort van band opbouwt en vertrouwen daarin hebt dan denk ik dat dat veel positiever is. (...) Voor mijn part een speciaal telefoonnummer gaat wat naar de politie gaat naar een speciale afdeling die ons wel willen helpen. Dat sekswerkers daarheen kunnen bellen van ik wil alleen iemand spreken die mij gelooft, dit is er voorgevallen en kan ik hulp krijgen. Ik denk dat dat al gewoon veel meer zou werken en je krijgt een centrale aan de telefoon die denkt: daar heb je weer zo'n hoertje.' Respondent 13

Volgens haar is vertrouwen het knelpunt en de oplossing.

'Vertrouwen. Ik zou willen meegeven dat ze een band op moeten bouwen met de mensen die kwetsbaar zijn, dat mensen die werkzaam zijn in de prostitutie of sekswerker zijn, die zijn wat kwetsbaarder in de maatschappij. Ik vind dat je die mensen serieus moet nemen en dus op voorhand al een vertrouwensband moet scheppen met elkaar en dat als het nodig is dat je ook weet dat ze bij je aankloppen in plaats van ze vooraf al gaan lopen bang maken. Dan komt iemand niet meer bij je terug als er hulp nodig is.' Respondent 13

Verder vindt respondent 13 dat sekswerkers ervoor zorgen dat er minder criminaliteit is; het zou goed zijn als de politie zich dit realiseert.

'Ik denk dat als er geen sekswerkers zouden zijn dat er meer verkrachtingszaken, meer pedofilie praktijken gebeuren omdat mensen gewoon bepaalde behoeftes hebben, waar ze niet altijd iets mee willen doen, omdat ze weten dat het vaak strafbaar is wat ze in hun hoofd hebben. Maar als je dat in spelvorm met een sekswerker kan doen waarbij jij daar wel uiting aan kan geven zonder dat jij iets doet wat niet mag, dan denk ik dat heel veel Nederlanders

een stukje rustiger slapen, dat vind ik wel echt belangrijk. (...) Ik denk wel echt dat als wij er niet zijn dat er dan wel heel veel extra criminaliteit bij komt.' Respondent 13

4.2 Een exploitant aan het woord

Zoals eerder vermeld is slechts één exploitant gesproken. Deze exploitant heeft meerdere bedrijven, momenteel twee in de erotische dienstverlening waarvan één in Tilburg en momenteel nog een ander bedrijf buiten deze dienstverlening. In het interview met deze exploitant is gevraagd naar haar ervaringen met geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag en de wijze waarop daarmee wordt omgegaan binnen haar bedrijf. Ook de weerbaarheid tegen geweld van de sekswerkers die voor haar werken kwam aan de orde. Tot slot zijn haar ervaringen met politie en hulpverlening besproken.

4.2.1 Ervaringen met geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag

De exploitant geeft aan dat fysiek geweld in haar zaak niet voorkomt:

'We hebben er eigenlijk helemaal niet mee te maken, met dit soort dingen. (...) Als je ze ziet achter de ramen of in de privéhuizen, dat kun je niet vergelijken met wat er bij ons komt. Dat is een heel ander niveau. (...) Puur omdat het gewoon massages zijn met op het einde alleen een handmatig hoogtepunt. Ze hoeven bij ons niet intiem te doen, ze hoeven niet te pijpen.'

In de salon is een receptioniste/gastvrouw aanwezig en geen beveiliging:

(Een beveiliging) 'heb ik helemaal niet nodig. Ik heb nog nooit een probleem gehad in de zaak. Nog nooit. Alleen maar hele vriendelijke, leuke mensen.'

Er is wel eens sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag van klanten, wanneer zij bijvoorbeeld iets meer proberen te krijgen dan een body-to-body massage met handmatig hoogtepunt:

'Natuurlijk proberen mannen dat. (...) Maar ik denk dat de meisjes weten, dit zijn de regels hier en daar heb ik me aan te houden. De eigenares wil dat gewoon niet en wij willen dat ook niet en daarom werken wij hier. En natuurlijk gaan mannen het proberen, van ja, jouw collega doet het ook. (...) Maar die dames weten, dit is mijn grens.'

Met lastige klanten weet zij naar eigen zeggen goed om te gaan. Als een klant bijvoorbeeld onder invloed is van drank of drugs, wordt hij geweigerd.

'Dan zeggen wij sorry, maar helaas, kom lekker een ander keertje terug maar dit heeft zo geen zin, is voor u ook niet fijn. Maar altijd op een leuke manier. (...) Als jij vriendelijk tegen een man bent en uitlegt, ik zie dat u teveel heeft gedronken, dan willen wij niet dat u met de dame de kamer opgaat, dat is veel te gevaarlijk. Niet alleen voor de dame maar ook voor de klant. Je bent wel verantwoordelijk uiteindelijk.'

Met emotioneel geweld heeft zij wel ervaring. Als voorbeeld noemt zij een problematische vorm van verliefdheid van een klant, die de masseuse grensoverschrijdend claimt:

'Mannen worden natuurlijk wel verliefd op dames, dat zie je hier ook. Dan zie je, hij komt steeds terug bij dezelfde dame (...) Als het vervelend wordt geeft de dame het bij ons aan: ik doe die klant liever niet meer, en dan hoeft ze dat ook niet. Dan leggen wij dat uit, het wordt te close tussen jullie, die dame wil dat niet, zij ziet dit puur als haar werk. Bij u gaat het waarschijnlijk verder, dus daar zult u een andere keuze moeten maken.'

Als belangrijkste vorm van emotioneel geweld noemt ze het stigma en dubbellevens dat zij (ook) zelf ervaart. Ze ervaart liegen, het dubbelleven, de non-acceptatie en het oordeel van de buitenwereld als pijnlijk. Tijdens de pandemie kwam het dubbelleven tot een kantelpunt:

'Ik heb genoeg van al dat liegen. Toen dacht ik, ik ga gewoon tegen iedereen zeggen wat ik doe. (...) En als mensen mij daarop veroordelen, dat is hun probleem. (...) Mensen hebben zo'n oordeel over deze branche.'

De vooroordelen die bestaan over sekswerk beschouwt ze als onuitroeibaar. Ze heeft wel een idee hoe mensen hun opvatting zouden kunnen bijstellen:

'Ik zou heel graag (..) - want ik heb wel echt een prachtzaak - mensen willen uitnodigen: kom eens kijken. Er is hier één keer een man overleden, op de tafel, die heeft een hartstilstand gekregen. (...) Ik ben hem gaan reanimeren tot de ambulance er was. Maar dat heeft niet gebaat, hij was echt dood. Toen moest de familie ingelicht worden. (...) De familie was nog nooit in zo'n zaak geweest, (..) die vroegen of ze een keer mochten komen kijken waar hun broer gestorven was. Ze waren zo blij dat ze waren komen kijken. De broer zei, ik had zo'n ander idee van dit soort zaken. Dat heeft mij aan het denken gezet. Zo is het met heel veel mensen. Die hebben zo'n apart idee bij dit soort zaken, dan denk ik, kom eens kijken hoe mooi het hier is.'

4.2.2 Weerbaarheid tegen geweld

Op de vraag wat zij verstaat onder weerbaarheid, antwoordt zij dat zij dat ziet als 'sterk staan', ook door wijsheid, waardoor de sekswerker bijvoorbeeld bestand is tegen omkoping:

'Sterk in je schoenen staan. Opgewassen zijn tegen geld. Een jong meisje heeft nogal vlug als een man 500 euro neerlegt, dat wil ik dan toch wel doen voor 500 euro. Terwijl iemand die een beetje ouder is kan zeggen nee, dit is mijn grens en hier blijf ik bij.'

Omdat zij nog niet voldoende weerbaar zijn, neemt zij daarom ook liever geen meisjes van 18 tot 20 jaar in dienst:

'Omdat die nog heel onervaren zijn. Ik heb ze liever een beetje ouder. Want die zijn veel wijzer en staan sterker in hun schoenen.'

Ook opleiding kan leiden tot grotere weerbaarheid; alle beginnende masseuses worden eerst opgeleid, zodat ze goed beslagen ten ijs komen:

'Ze krijgen een cursus in het geven van de massages. Van daaruit, de erotiek lopen ze met een paar dames mee, hoe je een body to body moet geven, hoe je een handmatig hoogtepunt op het einde geeft. (...) Ik huur iemand in en die geeft ze les. (...) Een tantramassage, dat moet je leren.'

Tot slot is draagt het vooral ook leuk vinden van het werk bij aan de weerbaarheid van de sekswerker:

'Je moet het wel leuk vinden. Anders moet je het niet gaan doen, dan word je doodziek.'

De exploitant geeft aan goed op het welzijn van de masseuses te letten:

'Als ze even niet lekker in hun vel zitten neem je ze even apart, ga je even praten, is er iets, kan ik je ergens mee helpen. (..) Als je ziet, er speelt iets, praat met haar. Dat is belangrijk.'

4.2.3 *Ervaring met politie en hulpverlening*

De exploitant werd ook gevraagd naar haar ervaringen met hulpverlening en politie. Zij geeft aan dat zij nog nooit één van de vrouwen die voor haar werken hoefde door te verwijzen naar hulpverlening of naar een huisarts:

'Dan ga ik kijken of ik haar kan helpen, als ze dat zou willen. Of kijken of ze andere hulp zou willen hebben. (..) Maar over het algemeen heb ik dat nog nooit meegemaakt, zeg ik je heel eerlijk. Want ik kan goed met de meisjes praten en ik kom zelf tot een oplossing met ze. Ik begeleid ze zelf in heel veel dingetjes, maar ik heb nog nooit andere hulp hoeven inschakelen.'

Ook met de politie heeft zij als exploitant nauwelijks ervaring:

'Er is nog nooit politie binnen geweest. Alleen de vreemdelingenpolitie. Die komt geregeld binnen. Die is helemaal weg van deze zaak.'

5 Professionals aan het woord

In het onderzoek zijn niet alleen interviews gehouden met sekswerkers, maar ook met professionals uit de veiligheidszorg die in hun dagelijks werk te maken hebben met sekswerkers. Dit interview heeft plaatsgevonden in de vorm van een groepsinterview, waaraan 10 professionals vanuit politie en hulpverlening hebben deelgenomen. Voor een groepsinterview is gekozen, om minder druk te leggen op de volle agenda's van professionals en onderzoekers. Bovendien kon de interactie tussen de respondenten er toe bijdragen dat meer informatie boven tafel kwam dan in een individueel interview. Er kon zo een beeld vanuit zoveel mogelijk perspectieven worden verzameld. In het groepsinterview werd de professionals allereerst gevraagd te reflecteren op de uitkomsten uit de gehouden interviews met de sekswerkers. Vervolgens werd ingegaan op de contacten tussen professionals uit de veiligheidszorg en sekswerkers en de aangifte- en meldingsbereidheid van sekswerkers wanneer zij te maken krijgen met geweld. Tot slot werd ingezoomd op de onderlinge samenwerking tussen professionals uit de veiligheidszorg en de mogelijkheden tot verbetering.

5.1 Reflectie op bevindingen gebaseerd op interviews sekswerkers

In het groepsinterview met professionals uit de veiligheidszorg zijn allereerst in grote lijnen de bevindingen uit de interviews met de sekswerkers voorgelegd: de sekswerkers voelen zich weerbaar, treffen zelf allerlei voorzorgsmaatregelen om geweld te voorkomen (veelal ingegeven door ervaringen in het verleden) en ervaren nauwelijks fysiek geweld, soms seksueel en/of financieel geweld en veelvuldig emotioneel geweld. Professionals²⁴ geven aan dit beeld te herkennen bij sekswerkers die er bewust voor kiezen om dit werk te doen, zoals het geval is bij het merendeel van de respondenten in dit onderzoek. Zij maken echter de belangrijke kanttekening dat er een duidelijk onderscheid gemaakt moet worden tussen de sekswerkers die er bewust voor kiezen om als sekswerker te werken en de vrouwen en mannen die dit werk gedwongen doen. Aangenomen wordt dat in deze 'gedwongen' groep andere kwetsbaarheden spelen en dat het beeld op het gebied van geweldservaringen dus anders zal zijn.

'Ik zie de minder kwetsbare sekswerkers wel eens, maar weinig straatprostitutie. Die groep is echt anders met andere kwetsbaarheden'. Respondent 3

Wanneer gekeken wordt naar de groep sekswerkers die het slachtoffer zijn van mensenhandel, dan ziet de politie daar wel veel emotioneel en fysiek geweld, voornamelijk vanuit de mensenhandelaar richting de sekswerkers. De sekswerkers zijn in deze situatie veel minder in staat om zelf hun grenzen aan te geven wat ze wel en niet willen doen.

'Ik kan niet zeggen dat de klanten meer geweld toepassen, wat je ziet is dat deze uitgebuite sekswerkers niet voor zichzelf opkomen, zij moeten sekswerk gedwongen doen, ook in allerlei extremiteiten en ook handelingen die ze echt niet willen. Ze kunnen zelf geen grenzen aangeven.' Respondent 9

²⁴De nummers van de respondenten uit de veiligheidszorg corresponderen met de lijst uit paragraaf 3.4.3.

'Ik zie vanuit mijn rol wel het emotionele en fysieke geweld, omdat ik met slachtoffers van mensenhandel werk. Het gaat dan voornamelijk om geweld vanuit de uitbouter naar de slachtoffers. Het gaat dan vooral om het strafbaar feit mensenhandel dat gepleegd wordt. Daklozen zitten in een heel andere situatie, zij zijn vaak gedwongen door de situatie om te werken.' Respondent 9

Andere professionals zien dat vooral buitenlandse en transgender sekswerkers worden geconfronteerd met geweld. Daarnaast herkennen alle partijen dat er nu in de tijd van de Covid-19-pandemie een toename is van geweld tegen sekswerkers. Deze toename kan niet exact worden vastgesteld, omdat er geen meldingen worden gemaakt. De aanname is dat dit komt doordat sekswerkers die gedurende de lock downperiode niet mochten werken, maar dit wel deden, in een kwetsbaardere positie komen en geen stappen durven ondernemen bij geweldservaringen.

'Normaal gesproken gaan we 3-4 keer per jaar naar seksclubs toe om te testen. Daar troffen we dan inderdaad veel Oostblok- en Latijns- Amerikaanse dames aan die geen woord Nederlands of Engels spreken en waar wel een kwetsbaarheid zat, dat was duidelijk te merken. Je voelt dat er een hele hoop zit, maar je bent er te kort om dat goed boven water te krijgen'. Respondent 3

'Nu sekswerkers in Coronatijd niet mogen werken maar het wel doen, is er een enorme toename van geweld, omdat zij nu niet naar de politie durven te gaan omdat ze werk doen dat niet mag. Vooral Spaanstalige sekswerkers uit Latijns-Amerika zijn daarvan slachtoffer. Zij zijn heel moeilijk te bereiken vanwege de taal en omdat zij weinig vertrouwen hebben in overheid, politie en hulpverlening'. Respondent 10

Het vertekende beeld wordt nog versterkt, doordat in het onderzoek ook de jongere sekswerkers niet vertegenwoordigd zijn. Aangenomen wordt dat oudere sekswerkers, zoals de respondenten in dit onderzoek, lering hebben getrokken uit eerder opgedane ervaringen en beter in staat zijn regie te voeren op hun eigen werkzaamheden dan jongere sekswerkers.

'Ik werk met gedwongen sekswerkers, het geweldsprobleem is hier echt heel anders, het komt veel vaker voor. Naast het feit dat er vooral sekswerkers ondervraagd zijn, die heel goed regie kunnen voeren op hun eigen werkzaamheden, zijn het ook wat oudere mensen. Ik zie vooral heel veel jonge sekswerkers, zij zijn niet vertegenwoordigd in dit onderzoek, waardoor het beeld misschien ook anders is. Als je wat ouder wordt, word je wat wijzer en heb je misschien meer mogelijkheid om inderdaad die eigen regie te voeren dan wanneer je jonger bent.' Respondent 5

Dit wordt ook bevestigd door de ondervraagde sekswerkers in het onderzoek, die op basis van vroegere nare ervaringen voorzorgsmaatregelen hebben getroffen om nieuwe ervaringen met geweld te voorkomen. Professionals zien net als de onderzoekers een meerwaarde in de inzet van ervaren sekswerkers om beginners voor te lichten zodat de beginnersperiode minder negatieve impact heeft en zij niet alle fouten zelf hoeven te maken, maar kunnen leren van ervaringen van anderen.

Aan de professionals is in het groepsinterview de vraag gesteld hoe de groep gedwongen en jonge sekswerkers wel bereikt zou kunnen worden. Alle professionals erkennen dat dit zeer lastig is. Er is een barrière in het bereiken van startende sekswerkers die nog geen netwerk

hebben opgebouwd en nog niet in contact staan met hulpverlening. Sekswerkers lijken daarnaast liever te praten met andere sekswerkers in plaats van met politie en hulpverleners. In eerdere onderzoeken werkte het om sekswerkers andere sekswerkers te laten interviewen, er ontstond toen een sneeuwbal effect van steeds nieuwe sekswerkers die mee wilden doen.

'Dat is heel moeilijk. Sekswerkers praten veel makkelijker met andere sekswerkers, we laten het over aan de sekswerkers zelf, we regelen tolken, we zetten eventueel ook dezelfde nationaliteiten bij elkaar. Dit kost enorm veel tijd en energie'. Respondent 10

Andere ideeën die geopperd worden om deze groep sekswerkers wel te bereiken zijn het leggen van contacten met ervaringsdeskundigen of met exploitanten en zelf reageren op seksadvertenties.

Aan de deelnemende professionals werd ook de vraag gesteld welke rol hun organisatie kan spelen om de positie van de sekswerker te versterken. De professionals geven aan dat geïnvesteerd dient te worden in opbouw en/of versterking van een *community* van sekswerkers, die bijvoorbeeld informatievoorziening en weerbaarheidsprogramma's zou kunnen faciliteren.

'Het zou goed zijn om de bekendheid van sekswerk en wat dat is te vergroten, dat heeft ook te maken met het stigma. De informatievoorziening zou verbeterd kunnen worden, bijvoorbeeld een weerbaarheidsprogramma. De klankbordgroep kan daar een goede rol in spelen'. Respondent 4

Thuiswerk wordt gedoogd in Tilburg, maar het huren van een ruimte voor de uitvoering van sekswerk is verboden. Die behoefte leeft wel onder sekswerkers. In Tilburg bestaat de wens om een non-profit bordeel op te richten, waar sekswerkers een eigen ruimte kunnen huren. Het is een maatschappelijk gevoelig thema, waardoor het initiatief nog in de kinderschoenen staat, maar de gemeente denkt hiermee een waardevolle bijdrage te kunnen leveren aan een veilige werkomgeving voor sekswerkers.

5.2 **Verhogen van de aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie en de bereidheid van contact met de hulpverlening**

Uit het uitgevoerde onderzoek blijkt dat sekswerkers maar sporadisch contact opnemen met politie en hulpverlening, mede omdat er weinig recente geweldservaringen zijn. De helft van de respondenten geeft aan wel hulp te willen zoeken als dat nodig mocht zijn en denken te weten waar ze moeten zijn. De stap naar de politie is groter. Respondenten hebben een negatief beeld van de politie, deels gebaseerd op eigen ervaringen, deels op andermans ervaringen en voelen zich gestigmatiseerd en niet serieus genomen. Dit beeld wordt herkend door de professionals uit de politieorganisatie en hulpverlening die deelnamen aan het groepsinterview. Wederom wijzen professionals op het onderscheid tussen sekswerkers die het werk vrijwillig doen en zij die dit onvrijwillig doen. Professionals geven aan dat sekswerkers vaak over een kam worden geschoren en gezien worden als slachtoffers van mensenhandel.

'Maar als ik sekswerkers hoor, dan vinden zij dat als ze contact opnemen met de politie dat zij alleen maar als slachtoffer gezien worden, van mensenhandel en daar hebben ze geen zin

in. Er wordt vaak met die blik naar sekswerkers gekeken, dat het slachtoffers zijn. Daar moet je je bewust van zijn.' Respondent 10

Slachtoffers van mensenhandel zullen niet snel vrijwillig naar de politie stappen als er sprake is van geweld. Van de groep geëmancipeerde sekswerkers zou je dat wellicht wel mogen verwachten, het is dus zorgelijk dat ook zij die stap niet zomaar zetten. Er zijn de afgelopen tijd daarom initiatieven genomen om het vertrouwen in de politie enigszins te herstellen.

'Je hebt hier te maken met 2 doelgroepen: je hebt te maken te sekswerkers en je hebt te maken met slachtoffers van mensenhandel die in dezelfde wereld acteren. Als je slachtoffer bent van mensenhandel dan zul je niet naar de politie stappen, je bent onder invloed van de dader. Het is een utopie te denken dat als de contacten met de sekswerkers goed zijn, ze naar mij toekomen als ze slachtoffer zijn. Daarom probeer ik een omweg te nemen om te kijken of degene met wie ze samenwerkt melding wil doen. We zijn wel slachtoffergericht en zien de signalen wel als ze voorbijkomen, daar zijn wij een specialistische afdeling voor'. Respondent 9

'We hebben een negatief beeld, binnen het team centrum zijn we begonnen met een teampje 'mensenhandel' om meer aandacht te kunnen geven, een aantal collega's heeft de opleiding 'zicht op mensenhandel' gevolgd. Als mensen aankloppen met problemen, dan kunnen we deze mensen inzetten om te kunnen helpen en iets meer vertrouwen te kunnen krijgen in de politieorganisatie. Zij kunnen er dus meer aandacht aan kunnen schenken en contact met hen proberen te krijgen. Als het vertrouwen weg is, hoe krijg je dat dan weer terug, dat is heel moeilijk' Respondent 7

Niet alleen bestaat er een negatief beeld van de sekswerkers over de politie en hulpverlening, er is tevens sprake van negatieve beeldvorming bij politie en hulpverlening, waar het stigma op sekswerk ook bestaat.

Ik herken het beeld, bij sommige collega's leeft vast het idee 'risico van het vak'. Respondent 8

Belangrijk is om ook op dit gebied binnen hulpverlening en politie een onderscheid te maken tussen vrijwillig en gedwongen sekswerk. Als een sekswerker, die slachtoffer is van geweld, zich meldt bij de politie, dan hoeft niet meteen de afdeling mensenhandel worden ingeschakeld.

'Dit zijn herkenbare beelden, geldt niet alleen bij politie, maar ook bij zorgaanbieders. Als sekswerkers zich melden bij een zorgverlener gaat iedereen meteen in de actie om de sekswerker uit het werk te krijgen en te laten stoppen met het werk, maar dat hoeft niet altijd, het is niet altijd onvrijwillig werk'. Respondent 1

Benadrukt wordt dat het contact over en weer moet worden onderhouden, dat er bij politie en hulpverlening een vast gezicht is voor de sekswerkers en dat zij elkaar zien als 'gewone' mensen.

'Ik vind het heel fijn als een sekswerker mij belt na de klankbordgroep en vraagt "Hoe is het nu met je moeder na de operatie?". Dan zijn we gewoon mensen onder elkaar'. Respondent 4

Naar aanleiding van de berichten over een toename van geweldsincidenten onder sekswerkers die illegaal aan het werk waren in de periode van lock down, wordt in Tilburg en omgeving informatie verstuurd via de klankbordgroep Seksworks en sociale media kanalen aan sekswerkers met de oproep om het geweld wel te melden zonder het risico op een boete te lopen. Ook in de gemeente Amsterdam bestond een dergelijk initiatief. Politie, hulpverlening en gemeente hebben daar samen een document gemaakt, om sekswerkers te informeren over hun rechten om aangifte te kunnen doen ondanks dat ze nu in deze periode illegaal aan het werk zijn. Dat is later verspreid door de politie om landelijke bekendheid te creëren.

Wanneer wordt gevraagd naar hoe de aangifte- en meldingsbereidheid vergroot kan worden, geven professionals van de politie aan dat het belang van het doen van aangifte afhankelijk is van het doel van de hulpvraag van de sekswerker. Als het doel strafvervolgning is van de dader, is aangifte uiteraard noodzakelijk. Maar als de hulpvraag veel meer gestoeld is op het ontvangen van hulp, is aangifte minder relevant. Wel kan de hulpverlening dan de sekswerker aansporen tot een weloverwogen beslissing in het al dan niet doen van aangifte.

'Het ligt ook aan het doel van hulpvraag. Is die strafvervolgning? Dan is aangifte noodzakelijk. Maar vanuit de signalerende en adviserende rol is aangifte niet nodig. We kunnen ze dan horen en doorverwijzen naar de juiste instantie, als er zorg nodig is. Ik denk dat het, omdat daar ook die beeldvorming zit, het verstandig is om eerste de hulpverlening in te schakelen en dan te kijken of men strafvervolgning wil en daarmee terug te gaan naar de politie om te kijken wat de nodig is'. Respondent 8

'Er is botsing tussen zorg en dwang. De belangen gaan dan uit elkaar lopen. Ik hoor hulpverleners zeggen 'daar is ze nog niet aan toe', maar de politie zou dan kunnen zeggen 'dan mis ik bewijzen', de belangen lopen dan erg uiteen. Hulpverleners vullen te veel in dat dat niet goed zou zijn, en aan de andere kant kunnen zij ook situaties hebben meegemaakt waarin zij vonden dat slachtoffers onvoldoende werden gesteund. Er was dan bijvoorbeeld een vrijspraak van een mensenhandelaar en dat de politie dan helemaal verdwenen was. Terwijl het voor het meisje dan nog niet klaar is'. Respondent 1

5.3

Samenwerking tussen professionals betrokken bij de aanpak van geweld tegen sekswerkers

In Tilburg wordt gewerkt met een vast team van politiemedewerkers die gespecialiseerd zijn in mensenhandel, die kennis over en affiniteit met het onderwerp hebben. Ook de hulpverlening en de gemeente is in dit team geïntegreerd. Het werken met zo'n vast team heeft volgens professionals een grote meerwaarde, met name omdat men elkaar goed leert kennen en iedereen een bekend gezicht vormt voor de sekswerkers. Een goede samenwerking valt of staat met goede onderlinge contacten en bekendheid. Kennisuitwisseling tussen partijen is daarom van belang. Eveneens moet duidelijk zijn wie welke rol heeft en welke verantwoordelijkheid. Het is volgens professionals van belang om onderling te bouwen aan partnership, zodat men vanuit zijn of haar eigen rol gezamenlijk verantwoordelijk wordt voor het geheel. Het is daarin van belang om niet alleen om met elkaar als professionals te praten, maar ook met de sekswerkers. Alle respondenten zijn het er over eens dat in Tilburg de lijnen kort zijn. Bij ondersteuningsmaatregelen wordt geprobeerd te zorgen voor vaste gezichten, die gevoel hebben bij de situatie van de

sekswerkers. Een vast team van professionals zorgt er daarnaast voor dat sekswerkers steeds hun verhaal opnieuw moeten doen aan steeds andere hulpverleners.

'Bij slachtoffers van mensenhandel is het vooral belangrijk om in contact te zijn en te blijven en realistische verwachtingen te scheppen bij het doen van een aangifte. Op welke manier kan het helpend zijn, op welke manier is het ingewikkeld, wat kan je verwachten op de korte en lange termijn. Eigenlijk iemand zo bijstaan dat die een weloverwogen beslissing kan nemen om wel of niet aangifte te doen. Op het moment dat er aangifte gedaan wordt, moet je het ook niet loslaten, de zaken moeten hand in hand blijven gaan. De politie gaat aan de slag met hun taak en daarnaast moet ook de hulpverlening vinger aan de pols houden om te ondersteunen. Samen moeten we de belangen van het slachtoffer behartigen, waarbij het zwaartepunt voor zorg en politie natuurlijk wel anders is'. Respondent 5

'Er zijn ook positieve dingen te noemen. Tilburg heeft al goede stappen gezet, waardoor we nu een aantal vaste mensen in het team Toezicht en handhaving hebben, waaronder respondent 6, die de prostitutiecontroles doen, en die dus ook affiniteit met het onderwerp hebben en ook met de sekswerkers die ze aantreffen. De zorg is goed geïntegreerd, dat is respondent 2, en bij de politie hebben we een aantal collega's die die opleiding gevolgd hebben en die dus affiniteit met het onderwerp hebben en die het leuk vinden om de controles te doen, de gesprekken te voeren, de contacten te leggen. We hebben dus een vast clubje dat dit oppakt. Dat heeft veel meerwaarde'. Respondent 5

'Het valt of staat met wie contact heeft met wie, er zijn veel wisselingen in bezetting bij de politie en in de zorg. Als er gesprekken gevoerd worden, dan komen de korte lijntjes, dan ontstaan er mooie dingen en wordt de samenwerking heel intensief, die moet je blijven onderhouden'. Respondent 1

'Het is heel belangrijk om te bouwen aan partnership samen, samen verantwoordelijk zijn, ieder vanuit de eigen rol, maar in gezamenlijkheid kijken wat er nodig is, wie moet het voortouw nemen en hoe kunnen we met en naast elkaar werken waar nodig'. Respondent 5

'Het is voor sekswerkers vaak heel spannend om contact te zoeken met de politie, daarom is het goed als dit een gezicht krijgt, één duidelijk aanspreekpunt is heel belangrijk'. Respondent 4

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Aanleiding en opdracht

Door PROUD en Soa Aids Nederland is eerder onderzoek gedaan naar geweld tegen sekswerkers (Kloek & Dijkstra, 2018). Dit onderzoek liet zien dat 97% van de sekswerkers (N=308) in Nederland het jaar ervoor geweld had meegemaakt. Dit onderzoek was aanleiding voor de gemeente Tilburg om een onderzoek uit te laten voeren naar de ervaringen met geweld en weerbaarheid daartegen bij sekswerkers die in Tilburg werkzaam zijn.

Opzet en uitvoering van het onderzoek

Aan de hand van literatuuronderzoek zijn vragen beantwoord over geweld en weerbaarheid van sekswerkers, alsmede over mogelijkheden om aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie te verhogen en de bereidheid contact met hulpverlening te zoeken te vergroten.

Daarnaast waren interviews met sekswerkers, exploitanten en professionals in de veiligheidszorg gepland. De maatregelen tegen de verspreiding van Covid-19 hebben echter grote invloed gehad op de mogelijkheden om tijdens de onderzoeksperiode sekswerkers en exploitanten te benaderen. Uiteindelijk hebben 14 sekswerkers medewerking verleend. Op een na zijn zij allemaal uitvoerig geïnterviewd. Bij een respondent bleek dat lastig, vanwege onderliggende problematiek. Hier heeft observatie plaatsgevonden. De interviews met de sekswerkers en de exploitant hebben zowel online als offline plaats gevonden. Het laatst met inachtneming van de veiligheidsmaatregelen rondom Covid-19. Uiteindelijk werd 1 exploitant bereid gevonden als respondent mee te werken. Tot slot heeft er een online groepsinterview met 10 professionals uit de veiligheidszorg plaats gevonden.

Antwoorden op de onderzoeksvragen

Als centrale vraag is de volgende vraag geformuleerd: hoe kan geweld tegen sekswerkers worden tegengegaan? Deze centrale vraag is uitgewerkt in drie sets met deelvragen (A, B en C).

A. Weerbaarheid tegen geweld

1. Met welke vormen van geweld worden de sekswerkers geconfronteerd?

In de literatuur worden verschillende vormen van geweld onderscheiden, uiteenlopend van fysiek, seksueel, financieel/economisch tot emotioneel. Daarbij wordt onderkend dat voor sommige groepen sekswerkers risico's groter zijn.

Door de ten behoeve van dit onderzoek gesproken sekswerkers worden al deze vormen van geweld herkend. Maar waar 97% van de respondenten in het onderzoek van Kloek en Dijkstra (2018) aangaven 12 maanden voor het interview met een vorm van geweld te maken te hebben gehad, gaven de respondenten in dit onderzoek in eerste aanleg aan nauwelijks geweld te hebben ervaren. Hierbij spelen twee issues. Ten eerste bleek tijdens het doorvragen in de interviews dat dit wat genuanceerder ligt en de sekswerkers bijna allemaal wel geweldservaringen hebben. Blijkbaar associëren ze geweld vooral met fysiek geweld en minder met andere vormen. Lichamelijk geweld wordt dan ook weinig genoemd. Dit lijkt deels samen te hangen met de voorzorgsmaatregelen die ze nemen om nare ervaringen te

voorkomen. Men is zich er over het algemeen wel van bewust dat het kan gebeuren en je het nooit helemaal kunt uitsluiten of voorkomen. Seksueel geweld wordt door praktisch allemaal genoemd en in verschillende gradaties. Veelal heeft dit betrekking op ongewenste handelingen van klanten en pogingen tot onveilige seks. Sekswerkers refereren nauwelijks aan financieel/economisch geweld. Indien het genoemd wordt, gaat het vooral over een klant die niet of minder wil betalen. Een deel van de sekswerkers heeft te maken (gehad) met uitsluiting van bepaalde vormen van dienstverlening, zoals het verstrekken van een hypotheek, bankrekening of uitkering. Emotioneel geweld wordt net als in het onderzoek van Kloek en Dijkstra (2018) het meest genoemd, met name stigmatisering en psychologische druk om tegen hun zin bepaalde handelingen uit te voeren. In de tweede plaats is er sprake van een bias: aan dit onderzoek hebben vooral zelfbewuste en geëmancipeerde sekswerkers meegewerkt.

In het interview met de exploitant komt naar voren dat in de erotische massagesalon een aantal elementen preventief werken op het plaatsvinden van grensoverschrijdend of gewelddadig gedrag door klanten. De helder afgebakende seksuele handeling die toegestaan is, zorgt volgens haar voor een ander niveau werknemers en klanten. Deze duidelijke grenzen zijn voor de klanten richtinggevend. Ook de exploitant geeft aan dat emotioneel geweld het meest voorkomt, zij noemt hier met name 'claimgedrag' van de klant richting de sekswerker. Daarnaast meldt zij dat het stigma en dubbellevens op haar persoonlijk een grote impact hebben.

Uit het groepsinterview met de professionals uit de veiligheidszorg komt naar voren dat deze het beeld dat door de respondenten uit het sekswerk wordt geschetst – relatief weinig geweldservaring – onderkennen. Zij geven wel aan dat goed besef van de verscheidenheid aan sekswerkers essentieel is. Die verscheidenheid gaat immers gepaard met verschillende mate van risico's waaraan sekswerkers worden blootgesteld.

2. Zijn er factoren op individueel niveau van de sekswerker die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten?

In de literatuur worden verschillende factoren genoemd, waarvan een aantal in feite niet te beïnvloeden is. In dit verband kan onder meer gedacht worden aan gender en aan het hebben van een migratieachtergrond en/of een het ontbreken van een verblijfsstatus. Op individueel niveau is het van belang om naar de achtergronden van sekswerkers te kijken. In de literatuur zijn verschillende typologieën te vinden, die min of meer laveren tussen twee polen: aan de ene kant van het spectrum bevinden zich marginalen met multiproblematiek en aan de ander kant worden sekswerkers onderscheiden die een bewuste keuze voor dit werk hebben gemaakt en hun zaakjes goed op orde hebben. Er is overigens ook veel (moreel) debat over het aandeel van slachtoffers in het sekswerk, die het werk niet vrijwillig doen en het aandeel van professionals die hiervoor een bewust gekozen hebben. Een punt in deze is bijvoorbeeld het gelijkstellen van sekswerk aan mensenhandel of de opvatting dat dwang inherent deel uitmaakt van sekswerk ook al is de sekswerker zich er zelf niet van bewust. Dat morele debat werkt door in overheidsbeleid. Onlosmakelijk verbonden met het morele debat over sekswerk is het stigma dat aan het werk kleeft. Het is in het belang van sekswerkers om in beleid gericht op achterliggende problematiek rekening te houden met deze morele geladenheid.

De sekswerkers en de exploitant in dit onderzoek verstaan onder weerbaarheid: sterk in je schoenen staan, verbaal vaardig zijn, duidelijk zijn en grenzen kunnen stellen, bij jezelf

blijven en een sterke non-verbale uitstraling hebben. De weerbaarheid wordt volgens de sekswerkers eveneens versterkt door ervoor zorg te dragen dat je als sekswerker niet geheel afhankelijk bent van de inkomsten. De exploitant noemt als extra element van weerbaarheid: wijsheid die leidt tot bestand zijn tegen omkoping. Ook het werk leuk vinden maakt weerbaar.

De onderzochte sekswerkers gaven zichzelf voor hun weerbaarheid allemaal een 8 of hoger, gemiddeld een 9. Opmerkelijk is dat sommigen van hen zichzelf in het werk als assertiever beschouwen dan in hun persoonlijke leven. Praktisch alle respondenten uit het sekswerk geven aan dat het ontwikkelen van weerbaarheid een persoonlijk leerproces is geweest, waarbij geleerd is van onhandige en lastige situaties als beginner. Vooral het ontdekken en verwerven van een werkstijl die bij de sekswerker past, zijn daarbij benadrukt. Daarbij is begeleiding door oudere en meer ervaren collega's van groot belang. Samenwerking met collega's en het elkaar onderling waarschuwen, wordt beschouwd als een groot goed. Ook wordt de behoefte aan weerbaarheidstraining genoemd.

In het groepsinterview met de professionals is dit laatste punt eveneens benadrukt. Sekswerkers lijken liever met sekswerkers te spreken. Maar wederom is zorg geuit met betrekking tot jongere en minder ervaren sekswerkers. Die hebben minder netwerk in het sekswerk, zeker als zij ook onder dwang werken.

3. Zijn er factoren rond de uitvoering van het werk (omgeving, werkgever, etc.) die beïnvloed kunnen worden ten einde de weerbaarheid tegen geweld te vergroten?

In de literatuur komt met name het bevorderen van formele en informele (sociale) controle in beeld en regels voor screening van klanten aan de orde. Verder blijkt dat het risico op slachtofferschap van geweld samenhangt met de locatie waarop het sekswerk wordt uitgevoerd. Uit onderzoek uit het buitenland lijkt locatiegebonden werk veiliger dan werk op straat. Maar in Nederland is straatprostitutie niet toegestaan en worden tippelzones steeds zeldzamer. In de Nederlandse literatuur worden dan ook risico's onderkend die spelen in bijvoorbeeld massagesalons, in hotelkamers en in de woningen van klanten en derden. Een belangrijk punt waarop in de literatuur wordt ingegaan, is de aanwezigheid van een stevige, vergunde en legale sector met goede aansluiting op veiligheidszorg ten einde geweld te voorkomen.

Weerbaarheid lijkt versterkt te worden en/of samen te hangen met het nemen van voorzorgsmaatregelen. Dit geldt vanzelfsprekend met nadruk voor de zelfstandige thuiswerkers en escorts die geïnterviewd. Voor hun veiligheid hanteren de respondenten (sekswerkers) drie soorten strategieën: screeningsstrategieën, voorzorgsmaatregelen en afschrikkingsmiddelen. De eerste twee items spelen duidelijk de grootste rol. Screeningsstrategieën voor het werven van klanten, bijvoorbeeld in advertenties en in de aanloop naar een eerste afspraak. Daarbij worden klanten die de sekswerker met disrespect bejegenen of als handelswaar benaderen geweerd en soms telefonisch geblokkeerd. Wat betreft voorzorgsmaatregelen tonen de respondenten vindingrijke technische en communicatieve oplossingen om hun privacy en waardigheid te beschermen, maar ook die van de klanten. Selectief zijn wat betreft handelingen, procedures voor nader kennismaken vooraf, mogelijkheden en grenzen verkennen en het verhelderen van basisregels. De communicatieve aspecten spelen een doorslaggevende rol, terwijl de technische middelen voorwaardenscheppend lijken. Afschrikkingsmiddelen spelen een zeer ondergeschikte rol, verborgen op de achtergrond, meer als een soort zekerheid en alleen in een uiterste noodsituatie te gebruiken middel. Vooral de screeningsstrategieën en de

voorzorgsmaatregelen getuigen van competentie, intelligentie, zelfkennis en gezond verstand bij de onderzochten.

De exploitant heeft zaken dusdanig georganiseerd dat grensoverschrijdend gedrag en geweld praktisch niet voorkomen. Dit werkt preventief. Afschrikkingsmiddelen zijn hier geheel onnodig en de voorzorgsmaatregelen of (zeldzame) ingrepen zijn vriendelijk communicatief naar de klant en ondersteunend naar de masseuses, gericht op hun welzijn. Dit blijkt ook uit het gegeven dat nieuwe werknemers een opleiding krijgen en op andere manieren voorbereid worden op het werk. De sociaal-maatschappelijke vooroordelen beschouwt ze als onuitroeibaar, al blijkt dat het letterlijk openstellen van de zaak 'buitenstaanders' verrast en de ogen opent.

Over dit aspect van weerbaarheid hebben de professionals in het groepsinterview verder geen aanvullende opmerkingen gemaakt.

B. In beeld bij professionals

4. Hoe kan de aangifte- en meldingsbereidheid bij de politie van sekswerkers worden verhoogd?

Uit de literatuur blijkt dat relatief weinig aangiften en meldingen bij de politie worden gedaan door sekswerkers. Als het sekswerk illegaal is verricht, wordt vaak gevreesd voor nog meer problemen. Sekswerkers willen met het oog op stigma graag anoniem blijven. Ook vrezen sekswerkers dat instanties als de politie hen niet serieus nemen. De politie wordt dan ook vaak als tegenstander gezien. Om de aangiftebereidheid te vergroten, zou wetgeving en beleid duidelijk dienen te zijn voor sekswerkers zodat zij zeker zijn over hun rechten. Daarnaast is het van belang dat zij zich veilig voelen om aangifte te doen en dit als zinvol ervaren. Dit kan bewerkstelligd worden door politieagenten te trainen en te sensibiliseren op het onderwerp, dient er bij de politie extra aandacht te zijn voor geweldsincidenten tegen sekswerkers en het vervolgen van de daders en dienen sekswerkers die niet-vergund werken aangifte te kunnen doen van geweld zonder dat dit (juridische) consequenties voor hen heeft.

Uit de interviews blijkt dat de respondenten uit het sekswerk deze negatieve conclusies uit de literatuur onderschrijven. Dit is deels gebaseerd op eigen negatieve ervaringen, deels op die van collega's. Toch zou een aantal respondenten indien nodig bij de politie aankloppen. Er is met name behoefte aan een goede bejegening en het serieus nemen van door sekswerkers ervaren problemen. Vanuit de perceptie van sekswerkers is het struikelblok de vertrouwensverhouding. Dit geldt vooral tussen zelfstandige sekswerkers en de politie; het vertrouwen heeft een krachtige positieve impuls nodig. Sekswerkers die representant zijn van een schone branche en die netjes belasting betalen, zouden vanuit hun perceptie als zodanig benaderd moeten worden, in plaats van bevooroordeeld om hen te 'gniffelen' of hen als tweederangsburger die bepaalde rechten wordt onthouden te bejegenen. Een idee dat van sekswerkers komt is dat er vertrouwensfiguren bij de politie worden aangesteld, die proactief contact leggen zodra een thuiswerker start. Zo kan er bij een misstand gelijk contact wordt opgenomen met de juiste persoon.

De exploitant geeft aan, naast een aantal bezoeken van de vreemdelingenpolitie, geen concrete ervaring te hebben met contact met en inzet van de politie.

De respondenten uit de veiligheidszorg herkennen wat de respondenten uit het sekswerk zeggen. Zij maken echter een onderscheid tussen sekswerkers die onder dwang werken en

diegene die vrijwillig werken. De respondenten uit de veiligheidszorg hebben nog grotere zorgen over de vraag hoe sekswerkers die gedwongen werken de politie kunnen bereiken. Verder wordt aangegeven dat er een nuancering moet worden gemaakt: als het doel strafvervolgning is van de dader, dan is aangifte uiteraard noodzakelijk. Maar als de hulpvraag veel meer gestoeld is op het ontvangen van hulp, is aangifte minder relevant. Wel kan de hulpverlening dan de sekswerker aansporen tot een weloverwogen beslissing in het al dan niet doen van aangifte.

5. Hoe kan de bereidheid om contact te zoeken met hulpverlening worden vergroot?

Op basis van de literatuur kan gesteld worden dat het voor sekswerkers van belang is dat hulpverlening kennis van zaken heeft van de issues waarmee sekswerkers worden geconfronteerd en hen met respect zonder morele vooringenomenheid bejegt. Sekswerkers die zich niet met respect behandeld voelen, nemen een vermijdende houding aan en nemen zelfs hun huisarts lang niet altijd in vertrouwen. Hoewel de meerderheid van de sekswerkers zeker wat betreft de gezondheidszorg de weg naar de hulpverlening weet te vinden als het nodig is, is er een aantal factoren dat deze weg belemmert, zoals het stigma waar sekswerkers mee te maken te krijgen, de druk om uit te stappen en het niet aansluiten van de reguliere hulpverlening bij de werkomstandigheden van de sekswerker (werkuren). Sekswerkers zonder verblijfsvergunning zijn veelal bang voor de consequenties wanneer zij hulp zoeken.

De respondenten uit het sekswerk vertelden in de interviews dat zij, omdat zij weinig geweld zeggen te hebben ervaren, geen contact hebben opgenomen met hulpverlening. Zij hebben wel veel ervaring met de GGD en zijn daarover positief. Het zou niet ondenkbaar zijn dat zij hulpverlening meer zouden benaderen, indien zij meer ondervonden gedragingen daadwerkelijk als een uiting van geweld zouden classificeren.

De exploitant toont een sterke focus op het welzijn van de vrouwen die voor haar werken en zij nemen haar in vertrouwen. Ze heeft in al die jaren maar één geval meegemaakt waarbij er sprake leek van een misstand waarbij hulp nodig was die zij zelf niet kon bieden.

Op dit punt voegen de professionals in het groepsinterview nog toe dat contact leggen – dat geldt overigens niet alleen voor de hulpverlening, maar ook voor de politie – één ding is, maar contact moet ook onderhouden worden, wil het goed blijven. Daarbij zou toegankelijkheid en een goede relatie ook gestimuleerd kunnen worden door zoveel mogelijk met vaste contactpersonen te werken.

C. Samenwerkende professionals

6. Hoe is de samenwerking tussen professionals (gemeente, zorg, maatschappelijk werk en politie) betrokken bij de aanpak van geweld tegen sekswerkers?

In Tilburg werkt men met een vast team van gemeente, hulpverlening en politiemedewerkers die kennis hebben van sekswerk en ook kennis hebben van vormen van mensenhandel. Professionals ervaren zo'n vast team als meerwaarde voor een goede samenwerking, omdat men elkaar als professional goed leert kennen en het team daarnaast een bekend gezicht vormt voor de sekswerkers. In Tilburg zijn de lijnen kort, probeert men bij ondersteuningsmaatregelen te zorgen voor vaste gezichten, die gevoel hebben bij de situatie van de sekswerkers.

7. Zijn er mogelijkheden voor verbetering (in de onderlinge samenwerking)?

Cruciaal is te blijven bouwen aan partnership tussen gemeente, politie en hulpverlening, zodat men vanuit de eigen rol gezamenlijk verantwoordelijk wordt voor het geheel. Het is daarin van belang om niet alleen met elkaar als professionals te (blijven) praten, maar ook met de sekswerkers.

6.2 Aanbevelingen

De antwoorden op de deelvragen leiden tot verschillende aanbevelingen:

- *Geweldsbegrip*
Maatschappelijk en wetenschappelijk is er een tendens om geweld niet te versmallen tot fysiek geweld, maar daar ook andere uitingsvormen onder te scharen. Aan de ene kant is dat een goede zaak, aan de andere kant kan dat ook tot begripsverwarring leiden. Wees derhalve in onderzoek en beleid alert op de invulling van het begrip 'geweld'. Verstaat een ieder daar het zelfde onder?
- *Besef van de morele geladenheid van het debat over sekswerk*
Sekswork is geen 'gewoon werk' in die zin dat het breed maatschappelijk geaccepteerd wordt. Het bijbehorende stigma kan goede veiligheidszorg in de weg staan: sekswerkers kunnen zich geremd voelen in het benaderen van hulpverlening, politie en andere actoren in de veiligheidszorg. Om die reden verdient het dan ook aanbeveling om in opleiding en training van (toekomstige) professionals in de veiligheidszorg aandacht aan dit onderwerp te (blijven) besteden. Een en ander kan gebeuren met hulp van ervaringsdeskundigen. Ook verdient het aanbeveling om in dit verband sekswerkers actief bij beleidsontwikkeling te (blijven) betrekken. Dat gebeurt al in de gemeente Tilburg, de respondenten uit het sekswork die aan dit onderzoek meewerkten, zijn wat dat betreft content, maar het is belangrijk dat die lijn wordt vastgehouden en doorgezet.
- *Voorlichting over het toestaan van thuiswerken*
In de gemeente Tilburg wordt thuiswerken onvergund toegestaan. Klanten en omgeving hebben hier echter lang niet altijd weet van. Het komt dan ook voor dat zij trachten sekswerkers te chanteren. Voorlichting aan klanten en bevolking zou hierin verbetering kunnen brengen en de kans vergroten dat sekswerkers bij gewelddadige ervaren ook aangifte of melding doen bij de politie.
- *Onderzoek de mogelijkheden om de vergunde en legale sector te verstevigen*
Sekswork gedijt niet in een schimmige wereld. Om adequaat op te kunnen treden tegen misstanden is goed zicht nodig. Om die reden wordt dan ook gepleit voor meer vergund werk. In het bijzonder zou het wellicht de moeite waard zijn om te onderzoeken of het mogelijk is om een 'non profit bordeel' te realiseren, waarin sekswerkers zelfstandig een ruimte kunnen huren. In een dergelijke setting zou beter zicht op het ontstaan van eventuele misstanden kunnen worden gehouden. Daarnaast zouden beginnende sekswerkers onder begeleiding van meer ervaren collega's onder meer veilige omstandigheden strategieën ter vergroting van hun veiligheid en weerbaarheid (sneller) kunnen aanleren. Eveneens zou de gemeente naast de optie van een 'non profit bordeel' in overweging kunnen nemen om het huren van een

ruimte voor zelfstandig werkende sekswerkers toe te staan. Dan wordt tegemoet gekomen aan de wens van sommige thuiswerkers om meer privacy te waarborgen.

- *Organiseer een congres voor hulpverleners om onwetendheid te doorbreken*
Omdat er uit dit onderzoek naar voren komt dat er onwetendheid en vooroordelen zijn bij professionals in de veiligheidszorg kan overwogen worden om over het 'schone deel' van de seksbusiness een congres te laten plaatsvinden in de regio. Sterk Huis, de GGD en Seksworks zouden hier een belangrijke rol in kunnen vervullen. Dit komt de handelingsbekwaamheid van de hulpverleners ten goede. Daarnaast weten ze voortaan waar ze met hun vraag naartoe kunnen en zal de interdisciplinaire samenwerking verbeteren.

Literatuur

Armstrong, L. (2015). "Who's the slut, who's the whore?": Street harassment in the workplace among female sex workers in New Zealand', *Feminist Criminology*, 11, 1-19. DOI:10.1177/1557085115588553.

Aronowitz, A. A. (2014). 'To punish or not to punish: What works in the regulation of the prostitution market?', in: N. Peršak & G. Vermeulen (Eds.), *Reframing prostitution: From discourse to descripton, from moralisation to normalisation?* Antwerpen-Apeldoorn-Portland: Maklu, 223-251.

Beleidsnota prostitutie en seksbranche Gemeente Tilburg 2019, <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR632711>.

Bennachie, C., & Marie, J. (2010). 'Their words are killing us: The impact of violent language of anti-sex work groups'. *Research for Sex Work*, 12: 24-25.

Bleeker, Y., Heuts, L., Timmermans, M. Homburg., G. (2014). *Sekswerkers aan het woord. De sociale positie van sekswerkers in Nederland in 2014*. Eindrapport in opdracht WODC. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

Bos, M. (2019). *Gedwongen prostitutie: herkend door wijkteams? Een onderzoek naar de signalering van gedwongen prostitutie door wijkteams*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Veiligheid, afstudeerrapport.

Broersen, S. (2016). Oordelen over sekswerk hindert zorg. *Medisch contact*, 12 oktober: 14-15.

Brouwers, L., & Herrmann, T. (2020). 'We have Advised Sex Workers to Simply Choose Other Options – The Response of Adult Service Websites to COVID-19.'. *Social sciences*, 9, 181; doi:10,3390/socsci9100181 www.mdpi.com/journal/socsci

CCV (2021), <https://hetccv.nl/nieuws/laatste-podcast-serie-over-thuisprostitutie-online/>

Church, S., Henderson, M., Barnard, M., & Hart, G. (2001). Violence by clients towards female prostitutes in different work settings: questionnaire survey. *Bmj*, 322(7285), 524-525.

Connell, J. & Hart, G. (2003). *An overview of male sex work in Edinburgh and Glasgow: The male sex worker perspective*, MRC Social & Public Health Sciences Unit.

Crago, A.L., Rakhmetova, A., & Shields, A. (2010). 'Police violence against sex workers in eleven countries in Europe and Central Asia'. *Research for sex work*, 12, 3-5.

Daalder, A. L. (2007a). De opheffing van het bordeelverbod; gevolgen voor mensenhandel?. *Justitiële verkenningen*, 33(7), 64-77.

Daalder, A. L. (2007b). *Prostitutie in Nederland na opheffing van het bordeelverbod*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 249.

Daalder, A.L. (2015). *Prostitutie in Nederland anno 2014*. Den Haag: WODC. Cahiers 2015-01.

Deering, K.N. et al. (2014). 'A Systematic Review of the Correlates of Violence Against Sex Workers'. *American Journal of Public Health* 104, no. 5, e42-54.

Dekker, H., Tap, R., & Homburg, G. (2006). *Evaluatie opheffing bordeelverbod: De sociale positie van sekswerkers 2006*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

Dinnissen L., & Van Wijk, L. (2019). *Een betere signalering in zicht. Een onderzoek naar de signalering van onvrijwillige prostitutie*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Veiligheid, afstudeerrapport.

Dries, A. van den (2017). *Staying Strong and Sexy*. Master Thesis, Master Social Work. Amsterdam University of Applied Sciences.

Dries, A. van den & Luhrs, Y. (2020). 'Hulp aan sekswerkers schiet nog te vaak tekort. E-learning vermindert stigma'. *Vakblad Sociaal Werk*, 21, 21-23.

Fagardo, B. & Zonderman, M. (Red.) (2020). *Seksualiteit, seksueel geweld en jongeren met een vluchtverhaal. Welke tools en pistes zijn er voor de toekomst?* Brussel: Platform Kinderen op de vlucht.

Frank, K. (2007). 'Thinking critically about strip club research'. *Sexualities*, Vol. 10, issue 4, 501-517.

Holmstorm et. al (2019), *Young People, Vulnerabilities and Prostitution/Sex for Compensation in the Nordic Countries. A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures*. TemaNord: Copenhagen.

Jamal, J. (2011). An Investigation of the Incidence of Client-Perpetrated Sexual Violence Against Male Sex Workers, *International Journal of Sexual Health*, 23, 63-78.
DOI:10.1080/19317611.2011.537958.

Janssen, J. (2016). *Afhankelijkheid en weerbaarheid. Over het complexe en bonte werk van professionals bij de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Veiligheid, Avans Hogeschool.

Janssen, J. (2018), 'Eén jaar na #MeToo: hoe nu verder? Een blik vanuit een criminologisch perspectief'. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 42(3).

Janssen, M.L., (2017). 'Boekbespreking van 'Labelling migrants who sell sex. A casestudy of Brazilians in Spain and Portugal door Lima de Pérez, L., 2015 (dissertatie Universiteit Gent): De ongemakkelijke relatie tussen migratie en sekswerk'. *Tijdschrift voor Criminologie*, (59) 1-2, 206-209.

Karandikar, S., & Próspero, M. (2010). 'From client to pimp. Male violence against female sex workers', *Journal of Interpersonal Violence*, 25(2), 257-273.

KLPD: Dienst Nationale Recherche (2008). *Schone Schijn – De signalering van mensenhandel in de vergunde prostitutiesector*. Zoetermeer: KLPD.

Kloek, M. & Dijkstra, M. (2018). *Soa Aids Nederland – Aidsfonds, Sekswerk en geweld in Nederland*, PROUD en SOA AIDS Nederland.

Koken, Juline A. (2012). "Independent Female Escort's Strategies for Coping with Sex Work Related Stigma." *Sexuality & Culture* 16, 3, 209-229.

Kooij, I., Verweij, J., & Girdhari, S. (2017). *Door de muur van belemmeringen heen*. Afstudeerrapport in opdracht lectoraat Integrale Veiligheid voor de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening Hogeschool Utrecht.

Kornmann-Hardeman, M., Lenders, A., Dickie, S., & Wijk, A. van (2018). *Straatprostitutie in Nijmegen. Een evaluatie van de tippelzone en huiskamer aan de Nieuwe Marktstraat in Nijmegen*. Arnhem: Bureau Beke.

Levy, J., & Jakobsson, P. (2013). 'Abolitionist feminism as patriarchal control: Swedish understandings of prostitution and trafficking'. *Dialectical Anthropology*, 37(2), 333-340.

Li, J. C. M. (2013). 'Violence against Chinese female sex workers in Hong Kong from understanding to prevention'. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 57(5), 613-631.

Lima de Pérez, J. (2015). *Labelling migrants who sell sex. A case study of Brazilians in Spain and Portugal* (dissertatie Universiteit Gent). Antwerpen: Maklu.

Luijken, M., Westerlaken, M., & Janssen, J. (2020). 'Maak het plaatje compleet'. *Tijdschrift voor de politie*, 1, 32-35.

Lyons, T., Krüsi, A., Pierre, L., Kerr, T., Small, W., & Shannon, K. (2015). 'Negotiating Violence in the Context of Transphobia and Criminalization: The Experiences of Trans Sex Workers in Vancouver, Canada'. *Qualitative Health Research*, 27 (2), 182-190.

Majoor, M. (2015). *Als seks werken wordt. (EPub)*. Amsterdam: Prostitutie Informatie Centrum (PIC).

Migchelbrink, F. (2016). *De kern van participatief actieonderzoek*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Musch, L. (2019). *Sociale bescherming bij sekswerkers. Kwalitatief onderzoek naar de ervaring van de sociale bescherming en een eigen statuut voor sekswerkers in België*. Wetenschapswinkel Psychologie & Educatiewetenschappen.

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2016). *Prostitutie en mensenhandel*. Den Haag: Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen.

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2019). *Slachtoffermonitor mensenhandel 2014-2018*. Den Haag: Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen.

Niemi, J. (2010). 'What We Talk About When We Talk About Buying Sex'. *Violence Against Women*, 16(2), 159-172.

Nijkamp, R., Sijtsma, M., Snippe, J., & Bieleman, B. (2014). *Verboden rood in beeld: Onderzoek aard en omvang niet-legale prostitutie in 2014*. Groningen-Rotterdam: Intraval.

Nunen, K. van, Gryseels, C., & Van Hal, G. (2012). *Effectenonderzoek naar preventie bij sekswerkers*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

Orsouw, van, E. (2015). 'Al vóórdat ze ons kennen.....' Hoe ervaringsdeskundigheid ingezet kan worden voor de-stigmatisering van sekswerkers. *Maatwerk Vakblad voor professionals in sociaal werk*. Nummer 5, 2-5.

Oude Breuil, B. & Siegel, D., Reenen, P. van, Beijer, A., & Roos, L. (2011). 'Human Trafficking revisited: The legal, law enforcement and ethnographic narrative on sex trafficking to Western Europe'. *Trends in organized crime*, 1, 30-46.

Oude Breuil, B., & Siegel, D. (2012). De autonome sekswerker: mythe of blinde vlek? Stereotypering en 'deresponsibilisering' in het Nederlandse prostitutiebeleid. In F. de Jong & Kool, R. (red.), *Relaties van gezag en verantwoordelijkheid: strafrechtelijke ontwikkelingen*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers, 139-175.

Oude Breuil, B. (2018). 'Over de noodzaak van reflectie op het Nederlandse prostitutiebeleid'. *Tijdschrift voor Criminologie*, (60) 3, 393- 398.

Persak, N. & Vermeulen, G. (2014). *Reframing Prostitution. From Discours to Description, from Moralisation to Normalisation?* Antwerpen/Apeldoorn: Maklu-Uitgevers.

Platt, L., Grenfell, P., Bonell, C., Creighton, S., Wellings, K., Parry, J., & Rhodes, T. (2011). Risk of sexually transmitted infections and violence among indoor-working female sex workers in London: the effect of migration from Eastern Europe. *Sexually Transmitted Infections*, 87(5), 377-384.

Poel, S., van der (1991). *In de bisnis. Professionele jeugdprostitutie in Amsterdam*. Arnhem: Gouda Quint b.v.

Rijnink, R., & Wijk, A. van (2020). *Ontwikkelingen in de prostitutiebranche. Een literatuur- en documentstudie op landelijk niveau en specifiek voor Den Haag*, Arnhem: Bureau Beke.

Rosenbloom, S.R., & Fetner, T. (2001). 'Sharing secrets slowly: Issues of classroom self-disclosure raised by student sex workers'. *Teaching Sociology*, Vol. 29, No. 4, 439-453.

Rössler, W., Koch, U., Lauber, C., Hass, A. K., Altwegg, M., Ajdacic-Gross, V., & Landolt, K. (2010). 'The mental health of female sex workers'. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 122(2), 143-152.

Saathof, C. & Vermey, K. (2017). *Jonge M\$M: een literatuurverkenning van ruilseks onder jonge mannen die seks hebben met mannen*. Amsterdam: Soa Aids Nederland.

Sanders, T. (2004a). A continuum of risk? The management of health, physical and emotional risks by female sex workers. *Sociology of health & illness*, 26(5): 557-574.

Sanders, T., & Campbell, R. (2007). Designing out vulnerability, building in respect: Violence, safety and sex work policy. *The British journal of sociology*, 58(1), 1-19.

Schroijen, A. (2019). *Kleren maken de vrouw*. Afstudeeronderzoek naar strippers. 's-Hertogenbosch: Academie voor Sociale Studies, Avans Hogeschool.

Schuylenbergh, J. van (2017). Identiteit en image management bij studenten werkzaam in de seksindustrie. *Ethiek & Maatschappij*, 19, 1-2, 1-31.

Shannon, K., Kerr, T., Strathdee, S.A., Shoveller, J., Montaner, S.J., & Tyndall, M.W. (2009). Prevalence and structural correlates of gender based violence among a prospective cohort of female sex workers. *The BMJ*, 338. DOI:10.1136/bmj.b2939.

Siegel, D. (2015). *Het Zandpad – closing brothels or closing eyes? Utrechtse sekswerkers na de sluiting van het Zandpad*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Smeets, E. (mei 2016). *Het grijs gebied tussen de legale en illegale prostitutie. Een onderzoek naar uitbuiting in de legale prostitutiebranche*. Afstudeeronderzoek. 's-Hertogenbosch: Juridische Hogeschool Avans-Fontys.

Snippe, J, Schoonbeek, I, & Boxum, C (2018). *Onderzoek maatschappelijke positie sekswerkers*. Groningen: Breuer & Intraval.

Stevens, A. (2016). *Part of the job? Geweld en seksueel geweld tegen prostituees*. Masterproef, Criminologische wetenschappen Universiteit Gent.

Thompson, W.E., & Harred, J.L. (1992). 'Topless dancers: Managing stigma in a deviant occupation'. *Deviant Behavior*, Volume 13, 291-311.

Timmermans, M., Kuin, M., & Leerdam, J., van (2019), *Eindrapport Evaluatie Regeling Uitstapprogramma's Prostitutie (RUPS11)*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

Trautner, M.N. & Collett, J.L. (2010). 'Students who strip: The benefits of alternate identities for managing stigma'. *Symbolic Interaction*. Volume33, Issue 2, 257-279.

Tromp, C. (2009). *Breedbeeld wetenschap. Een kritisch-reflexief onderzoeksmodel gebaseerd op een breed rationaliteitsbegrip*. Proefschrift Universiteit Utrecht. Utrecht: Van Arkel.

Tydemans, M., & Dijkstra, M. (2020). *Sekswerk & stigma in Tilburg. Samenwerken aan positieve verandering via participatief actieonderzoek*. Seks Worker Action Research Project.

Valera, R. J., Sawyer, R. G., & Schiraldi, G. R. (2000). 'Violence and post-traumatic stress disorder in a sample of inner city street prostitutes'. *American Journal of Health Studies*, 16(3), 149-155.

Venicz, L. & Vanwesenbeeck, W. (2000). *Er gaat iets veranderen in de prostitutie ...* Utrecht/Den Haag: NISSO/Ministerie van Justitie.

Vanwesenbeeck, W.M.A. (1986). *"Wiens lijf eigenlijk. Een onderzoek naar dwang en geweld in de prostitutie"*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 1986.

Vanwesenbeeck, I. (2013). Prostitution Push and Pull: Male and Female Perspectives. *Journal of Sex Research*, 50(1), 11.16, 2013. Copyright The Society for the Scientific Study of Sexuality. Routledge Taylor & Francis Group

Verhoeven M., & Gestel, B., van (2015). 'De liefjes van prostituees: pooiers of partners?'. *Justitiële Verkenningen*, jrg. 41, nr. 4, 2015, 33-44.

Verhoeven, M.A. (2017). *Government policies and sex work realities: human trafficking in the regulated sex industry*, Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam. Den Haag: WODC.

Wahab, S. (2005). 'Guest editor's introduction'. *Journal of Interpersonal Violence*, 20, 263-269.

Weijers, M. (2018) *Legale façade. Sekswerkbeleid: hoe kan het anders?* Amsterdam: SOA AIDS Nederland.

Weijnen, F. (2006). *De schaduw bedreigd: een explorerend onderzoek naar de effecten van toezicht op mannelijke prostitués in Amsterdam*. Universiteit Twente.

Weitzer, R. (2005). 'New directions in research on prostitution'. *Crime, Law and Social Change*, 43(4-5), 211-235.

Westerik, J. (2009). *Dit is het leven: een studie naar ex-prostituees*, Utrecht: Universiteit van Humanistiek.

Wijk, A. van, Ham, T. van, Hardeman, M., & Bremmers, B. (2014). *Prostitutie in Nederlandse gemeenten, een onderzoek naar aard en omvang, beleid, toezicht en handhaving in 2014*. Arnhem: Bureau Beke.

Wijk, A. van, Hardeman, M., Ham, T. van, Lenders, A., & Esseveldt, J. van (2017). *Prostitutie in beeld gebracht: Een onderzoek naar aard en omvang van zichtbare en onzichtbare prostitutie in Arnhem*. Arnhem: Bureau Beke.

Wilcox, A., & Christmann, K. (2006). *Sex for sale: qualitative study of male sex workers*. Project Report. University of Huddersfield, Huddersfield, UK.

Wildt, R. de, Andeweg, S., & Sondejker, F. (2021). *De impact van de coronacrisis op sekswerk. Een onderzoek onder sekswerkers en exploitanten in Hart van Brabant*. Utrecht: Verweij Jonker Instituut.

IJsselstein, S., & Van Ieperen, W. (2020). *De jongens met een stille schreeuw*.
Afstudeeronderzoek Social Work. Ede: Christelijke Hogeschool Ede.

Bijlage 1 Itemlijst

Topiclijst sekswerkers – individueel

Deze topiclijst is bedoeld als leidraad voor de uit te vragen onderwerpen, we zetten in op een dialoog, een zo natuurlijk mogelijk gesprek.

1. Introductie

Voorstellen

- Kennismaken / voorstellen
- Bedanken voor medewerking, nogmaals korte uitleg doel van het onderzoek.
- Doel van het onderzoek: Het onderzoek gaat over de veiligheid van sekswerkers. We willen met het onderzoek de positie van sekswerkers in de Gemeente Tilburg (en omgeving) verbeteren en willen dit bereiken door meer inzicht te krijgen in i) de geweldservaringen en risico's daarop die samenhangen met de uitvoering van sekswerk, ii) de redenen waarom sekswerkers wel of niet naar de politie en/of hulpverlening stappen en iii) de samenwerking bij de aanpak van geweld.
- Doel van het interview: we willen leren van jouw ervaring om de aanpak van geweld te verbeteren en zijn erg blij dat je mee wilt werken.
- Om geen informatie te missen, wil ik het gesprek opnemen. De opname wordt direct gewist als het gesprek is uitgeschreven. Vind je het goed dat ik het gesprek opneem?
- We gaan vertrouwelijk om met jouw informatie. We slaan de informatie die je hebt gegeven onder een code op, dus anoniem. Ook in het verslag dat geschreven wordt, worden geen namen genoemd. Alleen mijn collega-onderzoekers en ik krijgen jouw naam te zien.

Het interview

- Het interview zal ongeveer 1 uur duren.
- Er zijn geen foute antwoorden, het gaat erom wat jij vindt. Je mag alles zeggen wat je wil en als je ergens liever niet over wil praten, is dat helemaal oké. Dan geef je dat gewoon aan. Ook als je even een pauze wil of wil stoppen met het gesprek, mag je dat gewoon zeggen.
- Korte schets van de gespreksstructuur: na een paar algemene vragen, ga ik eerst een aantal vragen stellen over hoe je je eigen veiligheid waarborgt in je werk, vervolgens wil ik het hebben over eventuele ervaringen met grensoverschrijdend gedrag om ten slotte in te gaan op het contact met politie en hulpverlening.
- Informatie over vervolg: na dit gesprek zullen er nog meer aanvullende individuele interviews worden gehouden met sekswerkers en groepsgesprekken met professionals uit de veiligheidszorg. Dan worden de gesprekken geanalyseerd en wordt er een rapportage geschreven over de bevindingen. Hierin zullen ontwikkelrichtingen voor beleid worden geadviseerd om de aanpak van geweld tegen sekswerkers tegen te gaan.
- Wil je graag een kopie van de rapportage ontvangen? Zo ja, afspraken maken over verzending (mail, post....)

2. Algemeen

Zou je eerst iets over jezelf willen vertellen, over het werk dat je doet, wat je gemotiveerd heeft om dit te gaan doen?

- Leeftijd subtiel proberen te achterhalen²⁵
- Migratieachtergrond
- Hoe lang werk je als sekswerker?
- Welke soort(en) werk verricht je nu? Heb je voorheen andere soorten sekswerk verricht? Ben je ook buiten de seksindustrie werkzaam (geweest)?
- Werk je nu als zelfstandige, opting in, in loondienst?
- Heb je een eigen vergunning? Heeft het bedrijf waar je voor werkt een vergunning?
- Ben je momenteel werkzaam? Zo nee, tot wanneer heb je je werk uitgeoefend?

3. Weerbaarheid tegen geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag

Voel je je in de uitoefening van je werk weerbaar tegen geweld of ander grensoverschrijdend gedrag?

- Wat versta je onder weerbaarheid?
- Hoe weerbaar voel je je op een schaal van 0 tot 10?
- Waarom voel je je al dan niet weerbaar?
- Hoe heb je je weerbaarheid ontwikkeld (indien ze zich weerbaar voelen)?
- Hoe waarborg je je eigen veiligheid bij de uitoefening van je werk (doorvragen op het soort werk als ze meerdere soorten uitoefenen)?

Wat heb je nodig om je weerbaarheid (verder) te vergroten?

- Zijn er dingen die je zelf (meer) kan doen om weerbaarder te zijn? Zo ja, wat dan en hoe zou dit helpen? (doorvragen naar soort werk als ze meerdere soorten uitoefenen)
- Zijn er dingen die anderen (meer) kunnen doen? Zo ja, wie dan, wat en hoe zou dit helpen? (doorvragen naar soort werk als ze meerdere soorten uitoefenen)

4. Ervaringen met geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag

Uit onderzoek dat in 2018 is uitgevoerd, bleek dat verreweg het merendeel van de sekswerkers geweld meemaakt in de uitoefening van het werk, daarbij gaat het om diverse soorten geweld; fysiek geweld, seksueel geweld, financieel geweld en psychisch geweld. We zijn benieuwd naar de persoonlijke ervaringen van sekswerkers met geweld en ander grensoverschrijdend gedrag in de uitoefening van het werk. Bij deze ervaringen gaat het niet alleen over fysiek geweld, zoals slaan en schoppen, maar evengoed over situaties waarin je gedwongen werd om iets te doen tegen je zin (zoals pushen om onbeschermd seks te hebben), chantage, uitsluiting, intimidatie, stalking, vernederingen, eigenlijk alles wat je als grensoverschrijdend ervaart.

²⁵ Behalve dat het gebruikelijk is dat sekswerkers werken met een fictieve naam of namen ('werknaam'), komt het ook voor dat ze zich als jonger presenteren dan ze werkelijk zijn. Op die manier trachten ze hun aantrekkelijkheid voor klanten te vergroten (zie bijvoorbeeld: Saathof & Vermey, 2017).

Heb je in de uitoefening van je werk het afgelopen anderhalf jaar te maken gehad met geweld of andere vormen van grensoverschrijdend gedrag in verband met je werk (bijv. uitsluiting van verzekering, huisvesting of bankrekening, of stigma, discriminatie?) Kun je daar iets over vertellen?

- Welke vorm(en), frequentie, wat gebeurde er, door wie en waarom, in de uitvoering van welke soort sekswerk (als iemand meerdere soorten uitoefent om daar later bij de analyse naar te kunnen differentiëren)?
- Doorvragen op andere dan genoemde vormen om er zeker van te zijn dat ze aan de diverse vormen van geweld denken.

Hoe groot acht je de kans dat je het komende jaar geweld of ander grensoverschrijdend gedrag meemaakt tijdens de uitoefening van je werk?

- Waarom acht je deze kans zo groot of klein?
- Welke vorm(en), frequentie, wat, door wie, waarom en bij de uitoefening van wat voor soort werk?
- Wat zou helpen om dit te voorkomen?

5. Ervaring met politie en hulpverlening

Politiecontact

Je hebt aangegeven een of meerdere keren geweld of ander grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt. Ben je na deze ervaring(en) naar de politie gegaan?

- Waarom wel/niet?

Indien wel:

- Heb je een melding gedaan of aangifte?
- Hoe was het contact?
- Hoe werd je behandeld?
- Was je tevreden over het contact?
- Voldeed het aan je verwachtingen?
- Heeft het je iets opgeleverd?
- Wat is het vervolg geweest?
- Zou je in de toekomst (opnieuw) naar de politie gaan na een geweldservaring of een andere vorm van grensoverschrijdend gedrag? Waarom wel/niet?

Indien geen ervaring met geweld of ander grensoverschrijdend gedrag:

Je hebt aangegeven geen geweld of ander grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt. Als je dat wel een keer zou overkomen, zou je dan naar de politie gaan?

- Waarom wel/niet?
- Zou je een melding of aangifte doen?
- Wat denk je dat het zou opleveren?

Wat is er volgens jou nodig om ervoor te zorgen dat meer sekswerkers na een geweldservaring of ander grensoverschrijdende ervaring naar de politie gaan?

Contact hulpverlening

Je hebt aangegeven een of meerdere keren geweld of ander grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt. Ben je na deze ervaring(en) naar de hulpverlening gegaan?

- Waarom wel/niet?

Indien wel:

- Bij wat voor soort hulpverlenende instantie / persoon ben je terecht gekomen?
- Hoe kwam je daar terecht?
- Hoe was het contact?
- Hoe werd je behandeld?
- Was je tevreden over het contact?
- Voldeed het aan je verwachtingen?
- Heeft het je iets opgeleverd?
- Wat is het vervolg geweest?
- Zou je in de toekomst (opnieuw) naar de hulpverlening gaan na een geweldservaring of ander grensoverschrijdend gedrag? Waarom wel/niet?

Indien geen ervaring met geweld of ander grensoverschrijdend gedrag:

Je hebt aangegeven geen geweld of ander grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt. Als je dat wel zou overkomen, zou je dan naar de hulpverlening gaan?

- Waarom wel/niet?
- Wat denk je dat het je op zou leveren?

Wat is er volgens jou nodig om ervoor te zorgen dat meer sekswerkers na een ervaring met geweld of ander grensoverschrijdend gedrag naar de hulpverlening gaan?

6. Afrondende vraag

- Als jij de politie, hulpverlening en gemeente zou mogen adviseren in de aanpak van geweld en ander grensoverschrijdend gedrag tegen sekswerkers, wat zou je dan mee willen geven?

7. Afsluiten gesprek

- Bedankt voor al je antwoorden, je openheid.
- Hoe vond je het zelf gaan? Is er nog iets dat je bent vergeten te vertellen en je nog graag kwijt wil?
- Heb je nog vragen?
- Wil je een uitgewerkt verslag van dit gesprek hebben? (zo ja, afspraken maken over mailadres/post etc.)
- Overhandigen / opsturen cadeaubon.
- Mocht je na dit interview nog blijven nadenken over dit gesprek of je wil er nog even met iemand over praten, mag je me altijd even bellen.